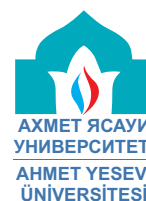

Азия/Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 4-ші жылы, №46, Желтоқсан 2019

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

UZBEKISTAN AND EURASIAN INTEGRATION: PROS AND CONS

УЗБЕКИСТАН И ЕВРАЗИЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: ЗА И ПРОТИВ

RÖPORTAJ СҰХБАТ

PROF. DR. FIRAT PURTAŞ
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
ÖĞRETİM ÜYESİ

ФЫРАТ ПУРТАШ ҚАЖЫ БАЙРАМ
ВЕЛИ УНИВЕРСИТЕТИ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҚАТЫНАСТАР БӨЛІМІНІҢ
ПРОФЕССОРЫ

**POVERTY AND EDUCATION: LESSONS
FROM THE 2019 NOBEL PRIZE IN
ECONOMICS**

БЕДНОСТЬ И ОБРАЗОВАНИЕ: УРОКИ
НОБЕЛЕВСКОЙ ПРЕМИИ ПО
ЭКОНОМИКЕ ЗА 2019 ГОД

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

**ALMANYA'DA KÖMÜRE VEDA:
ENERJİDE DÖNÜŞÜM**

ГЕРМАНИЯНЫҢ КӨМІРДЕН
БАС ТАРТУЫ: ЭНЕРГИЯНЫ
ТҮРЛЕНДІРУ

OMIRBEK HANAYI

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Suat Beylur

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Dr. Zhandos Ranov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Omirbek Hanayi
Aigerim Manatkızı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Saltanat Suleymen

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Kenan Semiz

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Zhandos Ranov
Dr. Gulnar Nadirova
Dauren Aben

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup
Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

"Сұхбат", "Ақпараттық сараптама" және "Өзекті пікір" айдарларымен шыққан мақала авторларының
пікірлері институт көзқарасын білдірмейді. Журналда жарияланған материалдарды
институттың рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Kıymetli okuyucularımız,

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne bağlı Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün aylık olarak çıkardığı Asya Avrupa Dergisi'nin 46. Sayısı ile karşınızdayız. Bu sayımızda da Avrasya'nın farklı ülke ve bölgeleri ile ilgili pek çok analiz hazırladık.

Özbekistan'da son yıllarda yaşanan değişim ve dışa açılım ilgi çekmeye devam ediyor. Geçtiğimiz Ekim ayında Bakü'de gerçekleşen Yedinci Türk Konseyi Zirvesi'nde Özbekistan'ın bu örgütünü tam üyesi olması söz konusu açılımın en önemli adımlarından birini oluşturuyor. Bu sayımızda Özbekistan'ın Avrasya'daki bütünleşme çabaları ile olan ilişkisini konu alıyoruz.

Avrasya'nın batı ucunda yer alan Almanya'nın kömür çıkarmayı bırakma kararının getirdiği tartışmalar sürerken, kömürle işleyen tüm fabrika ve santralleri de devre dışı bırakarak ülkeyi kömürden tamamen arındırma kararı esasen yeni bir çağın da habercisi niteliğinde. Bilindiği üzere Sanayi Devrimi kömür kullanımının yaygınlaşmasına koşut olarak gelişmiş ve kömürün enerjisinin buhar gücüne dönüşmesi kitlesel üretim yapan sanayi tesislerinin ve ulaşımда devrim yaratacak trenin de önünü açmıştı. Şimdi Avrupa'nın ekonomisi en büyük ülkesinin kömürü başka enerji kaynaklarıyla ikame ediyor olması, enerji meselesi bağlamında yenilenebilir enerjinin merkeze alındığı farklı bir döneme girildiğine işaret ediyor. İlerleyen yıllarda farklı pek çok ülkenin de benzer adımlar atması olası görünüyor. Bu konuyla alakalı bir analizi dergimizde okuyabilirsiniz.

Dergimizin bu sayısında ayrıca, Türkiye ve Kazakistan'ın ekonomik alandaki stratejik ortaklığı, Azerbaycan'da tarım sektörünün bulunduğu aşama, öğretmen eğitimlerinde yeni deneyimlerin kullanılması, Kazakistan'ın hızla gelişen Türkistan bölgesindeki gençlerin öne çıkan meseleleri, 2019 yılı ekonomi alanında Nobel Ödülü çerçevesinde öne çıkan fakirlik ve eğitim ilişkisi, geçtiğimiz ay başında gerçekleşen Doğu Asya Zirvesi'nin bir analizi ile küresel düzlemde İngilizce'nin konumu ile ilgili değerlendirme yazılarımızı bulabilirsiniz.

Gelecek sayımızda buluşabilmek dileğiyle, iyi okumalar dileriz.

Құрметті оқырмандар,

Ахмет Ясауи университетіне қарасты Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ай сайын шығатын «Азия Еуропа» журналының 46-шы санын ұсынамыз. Бұл санымызда да Еуразияның әртүрлі елдері мен аймақтарына қатысты көптеген талдаулар дайындадық.

Өзбекстанда соңғы жылдары орын алған өзгерістер мен елдің сыртқы әлемге ашықтық саясаты өзіне назар аудартуда. Қазан айында Баку қаласында өткен Түркі кеңесінің 7-ші саммитінде Өзбекстанның Кеңеске толыққанды мүше болуы осы саясаттың маңызды қадамдарының бірі болып табылады. Бұл санымызда Өзбекстанның Түркі кеңесіне мүшелігі мен еуразиялық интеграцияға бағытталған саясаты арасындағы байланысын қарастырамыз.

Еуразияның батысында орналасқан Германияның көмір өндіруді тоқтату туралы шешімі төңірегіндегі пікірталастар жалғасып жатқанда көмірмен жұмыс істейтін барлық зауыттар мен электр станцияларын жабу арқылы көмірден толықтай бас тарту шешімі жаңа дәуірдің хабаршысы іспеттес. Өздеріңіз білетіндей, Өнеркәсіптік төңкеріс көмірді кеңінен қолданумен қатар дамып, көмір энергиясының бу қуатына айналуы жаппай өндірумен айналысатын өндірістік нысандардың және тасымалдау саласында төңкеріс жасаған пойыздардың пайда болуына жол ашты. Қазіргі таңда Еуропаның ең үлкен экономикасы болып табылатын Германияның көмірді басқа энергия көздерімен алмастыруы энергия мәселесінде энергияның жаңартылатын көздеріне негізделетін жаңа дәуірдің басталғанын білдіреді. Алдағы жылдары көптеген басқа елдер де осындай қадамдарға баруы мүмкін. Журналымыздан осы тақырыпқа қатысты талдауды оқи аласыздар.

Сондай-ақ, журналымыздың бұл санынан Түркия мен Қазақстанның экономика саласындағы стратегиялық серіктестігі Әзірбайжанның ауыл шаруашылығы секторының қазіргі жай-күйі, мұғалімдерді даярлауда жаңа тәжірибелерді қолдану, Қазақстанның қарқынды дамып келе жатқан Түркістан облысындағы жастардың өзекті мәселелері, 2019 жылы экономика саласы бойынша Нобель сыйлығы шеңберінде кедейлік пен білімнің байланысы, өткен айдың басында өткен Шығыс Азия саммиті және ағылшын тілінің әлемде алатын орны туралы талдауларды таба аласыздар.

Келесі санымызда көріскенше.

ÖNSÖZ АЛҒЫСӨЗ

<i>AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ</i> <i>ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ</i> DOÇ. DR. VAKUR SÜMER	1

RÖPORTAJ СҰХБАТ

<i>PROF. DR. FIRAT PURTAŞ HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ</i> <i>ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ</i> <i>ҒЫРАТ ПУРТАШ ҚАЖЫ БАЙРАМ ВЕЛИ УНИВЕРСИТЕТІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ</i> <i>ҚАТЫНАСТАР БӨЛІМІНІҢ ПРОФЕССОРЫ</i>	4

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

<i>UZBEKISTAN AND EURASIAN INTEGRATION: PROS AND CONS</i> <i>ЎЗБЕКИСТАН И ЕВРАЗИЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: ЗА И ПРОТИВ</i> ASSET ORDABAYEV	14
<i>POVERTY AND EDUCATION: LESSONS FROM THE 2019 NOBEL PRIZE IN ECONOMICS</i> <i>БЕДНОСТЬ И ОБРАЗОВАНИЕ: УРОКИ НОБЕЛЕВСКОЙ ПРЕМИИ ПО ЭКОНОМИКЕ ЗА 2019 ГОД</i> AZIMZHAN KHITAKHUNOV	22
<i>ALMANYA'DA KÖMÜRE VEDA: ENERJİDE DÖNÜŞÜM</i> <i>ГЕРМАНИЯНЫҢ КӨМІРДЕН БАС ТARTУЫ: ЭНЕРГИЯНЫ ТҮРЛЕНДІРУ</i> OMIRBEK HANAYI	32
<i>THE RELEVANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE IS INCREASING</i> <i>АКТУАЛЬНОСТЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОВЫШАЕТСЯ</i> GULNAR NADIROVA	41
<i>EAST ASIA SUMMIT IN PURSUIT OF DIALOGUE</i> <i>ВОСТОЧНОАЗИАТСКИЙ САММИТ В ПОИСКАХ ДИАЛОГА</i> ALBINA MURATBEKOVA	49

AZERBAIJAN'IN TARIM SEKTÖRÜNDEKİ REFORMLARI: İHRACATIN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ ƏZİRBƏYJANININ AUYILŞARUAYŞILYFYINDAFY РЕФОРМАЛАРЫ МЕН ЭКСПОРТ КӨРСЕТКІШТЕРІ ERKINBEK TURGINOV.....	55
TÜRKİSTAN EYALETİNDEKİ GENÇLERİN BAZI SOSYAL SORUNLARI TYPKICTAH OBYICSY JACTAPYININ ƏLEUMETTİK MƏCELELERİ DAULET ZHAILYBAYEV	63
MODERNIZATION OF TEACHER EDUCATION IN KAZAKHSTAN: EXPERIENCE OF FINLAND МОДЕРНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ОПЫТ ФИНЛЯНДИИ DILARA ORINBASSAROVA	71
TÜRKİYE-KAZAKİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİN MEVCUT DURUMU TYPKİYA-QAZAQCTAH CAUDA BAЙЛAНЫCTAPYININ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ DINARA TALDYBAYEVA.....	78

ETKİNLİKLER İC-ŞAPAPAP

.....	86

İNFOGRAFIK ИНФОГРАФИКА

.....	104

PROF. DR. FIRAT PURTAŞ   **ФЫРАТ ПУРТАШ ҚАЖЫ БАЙРАМ**
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ   **ВЕЛИ УНИВЕРСИТЕТІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ**
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ   **ҚАТЫНАСТАР БӨЛІМІНІҢ ПРОФЕССОРЫ**
ÖĞRETİM ÜYESİ

Kendinizi tanıtır mısınız?

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesiyim. 2008-2019 yılları arasında TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürüttüm. TÜRKSOY'daki görevlendirmem süresince de üniversite ile bağımlı hiç koparmadım ve derse girmeye devam ettim. Beş yıla yakın süredir Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin akademik yayını olan ve SSCI'de taranan Bilig Dergisi'nin editörüyüm. Mayıs ayında ise Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Danışmanı olarak atandım. Yesevi ailesinin üyesi olmanın kazandırdığı sorumluluğun ve ayrıcalığının farkındayım. Yesevi Babamızın yolundan gitmeye, milletimize ve insanlığa faydalı olmaya gayret etmekteyim.

Mütevelli heyet başkanımız Prof. Dr. Musa Yıldız ile TÜRKSOY'daki görevim süresince de pek çok projede birlikte çalışmıştık. Musa Hocamın takdiri ve Mütevelli heyet üyelerinin uygun bulmasıyla Başkan Danışmanı olarak göreve başladıktan sonra ise üniversiteyi daha yakından tanıma imkanı buldum. Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin sadece Türkiye ile

Өзіңіз жайлы айтып өтсеңіз.

Мен Анкара Қажы Байрам Вели университеті Халықаралық қатынастар бөлімінің профессорымын. 2008-2019 жылдары ТҮРКСОЙ ұйымы Бас хатшысының орынбасары болдым. ТҮРКСОЙ-да қызмет еткен кезде де университетпен байланысымды үзбей, дәріс беріп жүрдім. Бес жылға жуық уақыт бойы Ахмет Ясауи университетінің академиялық басылымы болып табылатын және SSCI базасында таралатын Bilig журналының редакторы қызметін атқарып келемін. Мамыр айында Ахмет Ясауи университеті Өкілетті кеңес төрағасының кеңесшісі болып тағайындалдым. Ясауи отбасының мүшесі болудың артықшылықтарын сезіне отырып, мұның үлкен жауапкершілік екенін түсінемін. Ясауи бабамыздың ізін қуып, ұлтымызға және адамзатқа пайдалы болуға бар күшімді саламын.

ТҮРКСОЙ-да қызмет атқарған кезімде Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз мырзамен бірге көптеген жобалар бойынша жұмыс жасадық. Мұса Йылдыз мырзаның құптауымен және Өкілетті кеңес мүшелерінің мақұлдауымен

Kazakistan'ın değil Türk dünyasının ortak üniversitesi olma hedefi doğrultusunda emin adımlarla ilerlediğini rahatlıkla söyleyebilirim. Elbaşı Nursultan Nazarbayev tarafından Türkistan'ın eyalet merkezi ve Türk dünyasının manevi beşiği olarak ilan edilmesinin ardından şehirde başlayan hızlı kalkınma, Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin de statüsünün güçlenmesini beraberinde getirecektir. Türkiye ve Kazakistan'ın gençlerini yarınlara hazırlamak ve her açıdan güçlü bir toplum meydana getirmek için insana yatırım yapan ve eğitime büyük önem veren iki kardeş ülkedir. Kendimi Türk dünyasının ortak geleceğini inşaa eden eğitim ordusunun bir neferi olarak tanımlayabilirim.

TÜRKSOY bünyesinde dil, edebiyat, kültür ve sanat alanında pek çok etkinlikler düzenlenerek Türk halklarının bu kültürel zenginlikleri bütün dünyaya tanıtılmaktadır. Siz de, 2008 yılından bu yana, 11 yılı aşkın bir süredir TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcılığı görevinde bulundunuz. TÜRKSOY'un faaliyetleri ile Türk Dünyası'nın entegrasyonu açısından önemi üzerine görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

TÜRKSOY, gücünü zengin Türk kültüründen ve Türk dünyasının yetiştirmiş olduğu kültür ve sanat insanlarından alan bir uluslararası örgüttür. Kültürel mirasın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması, tüm dünya kültürleri ile etkileşim içerisinde tanıtılması ve geliştirilmesi TÜRKSOY'un temel hedefleridir. TÜRKSOY bu amaçlar doğrultusunda 26 yıldır faaliyet gösteren bir kuruluştur. Dolayısıyla Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olmalarından hemen sonra, bir buçuk iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde kurulmuştur. TÜRKSOY'un kurucu anlaşması Ka-

TÜRKSOY'UN KURUCU ANLAŞMASI KAZAKİSTAN'DA, 12 TEMMUZ 1993 TARİHİNDE ALMATI'DA İMZALANMIŞTIR. BUNUN TESADÜF OLMADIĞINI DA BELİRTMEK GEREKİR. NURSULTAN NAZARBAYEV'İN BU KONUDAKİ ÖNCÜLÜĞÜ VE HİMAYESİ BELİRLEYİCİ OLMUŞTUR

1993 ЖЫЛЫ
12 ШІЛДЕДЕ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АЛМАТЫ
ҚАЛАСЫНДА
ТҮРКСОЙ ҰЙЫМЫН
ҚҰРУ ТУРАЛЫ
КЕЛІСІМГЕ ҚОЛ
ҚОЙЫЛДЫ. БҰЛ
КЕЗДЕЙСОҚ ЖАЙТ
ЕМЕС ЕКЕНІН
ДЕ АТАП ӨТКЕН
ЖӨН. НҰРСҰЛТАН
НАЗАРБАЕВТЫҢ
БҰЛ ЖЕРДЕГІ
ІЗАШАРЛЫҒЫ МЕН
ҚАМҚОРЛЫҒЫ
ШЕШУШІ РӨЛ
АТҚАРДЫ

Төраға кеңесшісі қызметін атқара бастағаннан кейін университетпен жақынырақ танысу мүмкіндігіне ие болдым. Ахмет Ясауи университеті тек Қазақстан мен Түркияның ғана емес, сондай-ақ бүкіл түркі әлемінің ортақ университетіне айналу мақсатына жету жолында сенімді де нық қадам басып келе жатыр. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев тарапынан Түркістан облыс орталығы мен түркі әлемінің рухани бесігі болып жарияланғаннан кейін қалада басталған қарқынды даму жұмыстары Ахмет Ясауи университетінің де мәртебесін нығайтпақ. Түркия мен Қазақстан жастарын болашаққа дайындау және барлық жағынан мықты қоғам қалыптастыру үшін адам капиталына инвестиция салып, білім беруге үлкен мән беретін екі бауырлас ел болып табылады. Осы орайда өзімді түркі әлемінің ортақ болашағын құратын білім әскерінің сарбазы ретінде сипаттар едім.

ТҮРКСОЙ аясында тіл, әдебиет, мәдениет және өнер салаларында көптеген іс-шаралар ұйымдастырылып, түркі халықтарының мәдени байлықтары бүкіл әлемге паш етіліп келеді. Сіз де 2008 жылдан бері 11 жылдан астам уақыт ішінде ТҮРКСОЙ Бас хатшысының орынбасары қызметін атқардыңыз. ТҮРКСОЙ-дың қызметі мен оның түркі әлемінің интеграциясы тұрғысынан маңыздылығы туралы ойларыңызбен бөлісе аласыз ба?

ТҮРКСОЙ – өз күшін бай түркі мәдениеті мен түркі әлемінің мәдениет және өнер қайраткерлерінен алатын халықаралық ұйым. ТҮРКСОЙ-дың негізгі міндеттері – мәдени мұраны қорғау, болашақ

zakistan'da, 12 Temmuz 1993 tarihinde Almatı'da imzalanmıştır. Bunun tesadüf olmadığını da belirtmek gerekir. Nursultan Nazarbayev'in bu konudaki öncülüğü ve himayesi belirleyici olmuştur. Aslında Sayın Nazarbayev'in Türk dünyası entegrasyonunun mimarı olarak adlandırılması boşuna değildir. Çünkü 29 Ekim 1992 tarihinde Ankara'da gerçekleşen birinci Türk dili Konuşan ülkeler Devlet Başkanları zirvesi ile başatabileceğimiz Türk dünyasının entegrasyonu sürecinde Nursultan Nazarbayev, TÜRKSOY, Türkpa, Türk Keneşi ve Türk Akademisi gibi çok önemli oluşumların hem fikir babası hem de hayata geçiren lider olmuştur. Bu entegrasyon şeması içerisinde TÜRKSOY, ilk örgüt olması açısından özel bir yere sahiptir. TÜRKSOY'u özel kılan bir başka özelliği ise kültürel ve sanat alanlarında işbirliğine yönelik faaliyet göstermesidir. UNESCO'dan BM Genel Kurulu'na dünyanın en önemli salonlarında Brezilya'dan Japonya'ya pek çok farklı coğrafyada gerçekleştirmiş ol-

ұрпаққа жеткізу, оны бүкіл әлемнің мәдениеттерімен өзара әрекеттесу жағдайында насихаттау және дамыту. ТҮРКСОЙ ұйымы осы мақсаттар шеңберінде 26 жыл бойы қызмет атқарып келеді. Демек, түркі республикалары тәуелсіздік алғаннан кейін бір жарым-екі жылдай қысқа мерзім ішінде құрылды. 1993 жылы 12 шілдеде Қазақстанның Алматы қаласында ТҮРКСОЙ ұйымын құру туралы келісімге қол қойылды. Бұл кездейсоқ жайт емес екенін де атап өткен жөн. Нұрсұлтан Назарбаевтың бұл жердегі ізашарлығы мен қамқорлығы шешуші рөл атқарды. Асылында Назарбаев мырзаны «түркі интеграциясының архитекторы» деп бекер айтпаған. Себебі, 1992 жылы 29 қазанда Анкарада өткен Түркітілдес мемлекет басшыларының алғашқы саммитінен бастау алған түркі әлемінің интеграциялық процесінде Нұрсұлтан Назарбаев ТҮРКСОЙ, ТүркПА, Түркі кеңесі және Түркі академиясы сияқты көптеген маңызды ұйымдардың идеялық шабыттандырушысы

duğu etkinliklerle TÜRKSOY, Türk kültürünün zenginliğini ve Türk dünyasının birliğini en etkili iletişim aracı olan sanat yoluyla göstermektedir.

Uluslararası pek çok endekste de yer alan Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi bilig'in yayın yönetmeni görevini sürdürmektedir. Derginin bugüne gelinen süreç içerisindeki başarılarından bahsedersiniz?

SSCI (Social Sciences Citation Index), SCOPUS (Elsevier Bibliographic Databases), Cambridge Scientific Abstracts), TUBİTAK/ULAKBİM TR DİZİN gibi indeksler tarafından Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi *bilig* Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin kartviziti niteliğinde bir dergidir. Türk cumhuriyetlerinden bu nitelikte akademik yayın maalesef çok az sayıdadır. Bilig'in sahip olduğu statüyü koruması ve sağlamlaştırması birinci önceliğimiz olmakla birlikte, uluslararası indekslerde yer almaya ilişkin tecrübemizi diğer akademik dergilerle paylaşarak Türk dünyasının sosyal bilimler alanında dünya ile iletişimine katkı sağlamak amaçlarımız arasındadır.

Dört yılı aşkın süredir yayın kurulu başkanlığını yürütmekteyim. Oldukça zor bir görev olduğunu belirtmek isterim. Zira küresel rekabet her alanda olduğu gibi bilim sahasında da çok şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Bilig'in SSCI'deki konumunu güçlendirmeye ve Türk bilim insanlarının sesini nitelikli makaleler yayınlamak suretiyle daha etkili bir şekilde duyurmaya çalışıyoruz. Bu hedef doğrultusunda Journal Citation Report verilerine göre 2017'de 0.087 olan etki değerimizi (impact factor) 2018'de 0,132'ye çıkarmayı başardık. Bu bilig'in etki değerinin bir önceki yıla oranla %52 artışı anlamına gelmektedir. Elimizdeki veriler

BİLİĞ'İN SSCI'DEKİ KONUMUNU GÜÇLENDİRMEYE VE TÜRK BİLİM İNSANLARININ SESİNİ NİTELİKLİ MAKALELER YAYINLAMAK SURETİYLE DAHA ETKİLİ BİR ŞEKİLDE DUYURMAYA ÇALIŞIYORUZ

BİLİĞ ЖУРНАЛЫНЫҢ SSCI-ДЕГІ ПОЗИЦИЯСЫН НЫҒАЙТУҒА ЖӘНЕ САПАЛЫ МАҚАЛАЛАР ЖАРИЯЛАУ АРҚЫЛЫ ТҮРКІ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ ИДЕЯЛАРЫН ТИІМДІ ТҮРДЕ КӨРСЕТУГЕ ТЫРЫСАМЫЗ

және жетекшісі болды. ТҮРКСОЙ осы интеграциялық процесс аясында құрылған алғашқы ұйым ретінде ерекше орынға ие. ТҮРКСОЙ-дың тағы бір ерекшелігі – оның мәдениет және өнер саласындағы белсенділігі. ТҮРКСОЙ ұйымы Бразилиядан Жапонияға дейінгі көптеген елдерде ЮНЕСКО, БҰҰ Бас ассамблеясы және т.б. әлемнің маңызды залдарында іс-шаралар жүргізе отырып, түркі мәдениетінің байлығы мен түркі әлемінің бірлігін байланыстың ең тиімді құралы болып табылатын өнер арқылы көрсетеді.

Сіз бірқатар халықаралық деректер базасында индекстелген *bilig* (Түркі әлемі әлеуметтік ғылымдар) журналының бас редакторсыз. Журналдың осы уақытқа дейін жеткен жетістіктері туралы біраз мағлұмат беріп өтсеңіз.

SSCI (Әлеуметтік ғылымдар дәйексөз индексі), SCOPUS (Elsevier корпорациясының библиографиялық деректер базасы), CSA (Кембридж ғылыми рефераттар базасы), TUBİTAK/ULAKBİM TR DİZİN сияқты индексстерде таралатын *bilig* (Түркі әлемі әлеуметтік ғылымдар) журналы Ahmet Yasauni университетінің визит карточкасы болып табылады. Өкінішке орай, түркі республикаларында шығатын осындай ғылыми басылымдар саны өте аз. *Bilig* журналының мәртебесін сақтап, оны нығайту біздің бірінші кезектегі міндетіміз болып табылады, сонымен қатар халықаралық индексстерге ену тәжірибемізді басқа ғылыми журналдармен бөлісу арқылы түркі әлемінің әлеуметтік ғылымдар саласындағы әлеммен байланысын дамытуға үлес қосу – біздің алға қойған мақсаттарымыздың бірі.

Редакция алқасының төрағасы болғаным төрт жылдан асты. Бұл

önümüzdeki yıl da bu artışın devam edeceğini gösteriyor. Dolayısıyla *bilig* uluslararası bilim camiasının takip ettiği ve makalelerine atıfların arttığı bir yayın olarak üniversitemizin başarısını daha da yukarıya taşımaya devam edecektir. Bu arada belirtmeliyim ki, bu başarıda Mütevelli Heyet Başkanımız Prof. Dr. Musa Yıldız'ın ve alanında uzman akademisyenlerden oluşan Yayın Kurulumuzun katkısından fazladır. Bilig'in kaliteden taviz vermeden çalışmalarını sürdürmesi profesyonelliği ve dergi çıkarlarını her şeyden üstün tutan bu ekip sayesinde.

Türk Keneşi'nin Bakü'de düzenlenen 7. Zirvesi'nde Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in "Türk Vizyonu-2040" önerisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bildiğiniz gibi 15 Ekim 2019 tarihinde Bakü'de

өте жауапты, әрі қиын міндет екенін атап өткім келеді. Себебі ғаламдық бәсекелестік барлық саладағыдай ғылым саласында да қарқынды белең алуда. *Bilig* журналының SSCI-дегі позициясын нығайтуға және сапалы мақалалар жариялау арқылы түркі ғалымдарының идеяларын тиімді түрде көрсетуге тырысамыз. Осы мақсатқа сәйкес Journal Citation Report мәліметтері бойынша, біз әсер ету коэффициентімізді (impact factor) 2017 жылғы 0,087-ден 2018 жылы 0,132-ге дейін арттырдық. Бұл *bilig* журналының әсер ету коэффициентінің алдыңғы жылмен салыстырғанда 52%-ға өскенін білдіреді. Қолда бар деректер бұл өсу үрдісінің келер жылы да жалғасатынын көрсетеді. *Bilig* журналы халықаралық ғылыми қоғамдастық арасында үлкен сұранысқа ие және онда жарияланатын мақалаларға сілтемелер барған сайын артуда. Сондықтан, осындай беделді басылым ретінде журнал университетіміздің жетістіктерін одан әрі арттыра бермек. Бұл жетістікке жетуде Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз бен өз саласының білікті мамандарынан құралған редакциялық алқамыздың қосқан үлесі менікінен гөрі зор. *Bilig* журналы сапаға ешқандай нұқсан келтірместен өз жұмысын атқарып келеді. Бұл журнал мүдделерін бәрінен жоғары қоятын осындай кәсіби ұжымның еңбегінің арқасында болып отыр.

Түркі кеңесінің Бакуде өткен 7-ші саммитінде Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Түркі келешегі-2040» бағдарламасын әзірлеу ұсынысы туралы не ойлайсыз?

Өздеріңіз білетіндей, 2019 жылы 15 қазанда Бакуде өткен Түркі кеңесі мемлекет басшыларының 7-ші саммиті барысында Түркия Республикасының Президенті Режеп Тайып Ердоғанның ұсынысымен Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев Түркі әлемінің Жоғары орденімен марапатталып, Түркі кеңесінің өмір бойғы құрметті төрағасы мәртебесіне

gerçekleştirilen Türk Keneşi Devlet Başkanları 7. Zirvesi'nde, Türkiye Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın teklifi ile Kazakistan'ın Birinci Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'e Türk Dünyası nişanı tevdi edildi ve Nursultan Nazarbayev ömür boyu Türk Keneşi'nin Onursal Başkanı olarak ilan edildi. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından itibaren ülkesinin Türkiye ile ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile bağlarını güçlendirme adına sağladığı çok önemli başarılar ve Türk dünyasının entegrasyonu hedefi doğrultusunda Türksoy, TürkPa, Türk Akademisi ve Türk Keneşi gibi örgütlerin kurulmasında oynadığı öncü rol göz önünde bulundurulduğunda Nazarbayev'in bu nişana ve ünvana fazlasıyla layık olduğu hususunda da herkes hem fikirdir. Ancak bu taltifi Türk dünyasının geleceği açısından son derece değerli bir fırsata çeviren husus ise Nazarbayev'in Bakü Zirvesi'nde yaptığı konuşmasında gizlidir. Bu konuşmada Nazarbayev, Türk Keneşi'nin uzun dönemli hedeflerini belirleyeceği Türk Dünyası '2040 Vizyonu' hazırlanmasını önermiştir. Kazakistan'ın planlı kalkınması hedefi doğrultusunda 1997 yılında yürürlüğe koyduğu 2030 Vizyonu hedeflerine çok daha önce ulaşan ve hali hazırda '2050 Vizyonu' hedeflerini gerçekleştirmek için çalışan Nazarbayev'in reform tecrübesi Türk Keneşi'nin geleceği için de önemli bir fırsattır. Nazarbayev, Bakü'de yaptığı konuşmada Türk Keneşi onursal başkanlığını sembolik olarak değerlendirmediyi, bu ünvanı aktif bir şekilde kullanarak Türk devletlerinin bütünlüşmesi için çalışacağını net bir şekilde ortaya koymuştur. Nazarbayev'in Türk dünyasının ortak geleceği için duyduğu heyecan ve taşıdığı inanç örgütün kısa süre içerisinde kurumsallaşmasını tamamlayarak işbirliği alanlarını çeşitlendirmesinde önemli rol oynamıştır. Nazarbayev'in örgütün adının "Türk

**NAZARBAYEV'İN
ÖRGÜTÜN ADININ
"TÜRK DİLLİ KONUŞAN
ÜLKELER" İŞBİRLİĞİ
KENEŞİ YERİNE
"TÜRK DEVLETLERİ"
ÖRGÜTÜ OLARAK
DEĞİŞTİRİLMESİ
GEREKTİĞİ YÖNÜNDEKİ
TEKLİFİ İSE "2040
VİZYONU" NUN
TEMEL FELSEFESİNİN
DERİNLEMESİNE
ENTEGRASYON
OLDUĞUNA İŞARET
ETMEKTEDİR**

**NAZARBAYEV'İN
FİLOSOFİYASININ
ATAUYN
«TÜRKİTİLDİS
MEMLEKETTER»
ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ
КЕҢЕСІ ОРНЫНА
«TÜRKİ MEMLE-
KETTERІ» ҰЙЫМЫНА
ӨЗГЕРТУ КЕРЕК ДЕГЕН
ҰСЫНЫСЫ «TÜRKİ
КЕЛЕШЕГІ-2040»
БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ
ІРГЕЛІ ФИЛОСО-
ФИЯСЫ ИНТЕГРАЦИЯ
ЕКЕНІН КӨРСЕТЕДІ**

ие болды. Қазақстанның тәуелсіздік алғаннан бері Түркия және басқа да түркі республикаларымен байланыстарын нығайту жолында жеткен жетістіктері мен түркі интеграциясы мақсаты аясында ТҮРКСОЙ, ТүркПА, Түркі академиясы және Түркі кеңесі сияқты ұйымдардың құрылуында атқарған рөлін ескере отырып, Назарбаевтың бұл орденге және атаққа лайықты екендігімен бәрі де келіседі. Алайда Назарбаевтың Баку саммиті барысында сөз сөйлеуі бұл марапатты түркі әлемінің болашағы үшін өте маңызды мүмкіндікке айналдырды. Өз сөзінде Назарбаев Түркі кеңесінің ұзақ мерзімді мақсаттарын қоятын «Түркі келешегі-2040» бағдарламасын әзірлеуді ұсынды. Қазақстанның жоспарлы даму мақсатына сәйкес 1997 жылы қабылданған «Қазақстан-2030» даму стратегиясын уақытынан бұрын орындап, қазіргі уақытта «Қазақстан-2050» мақсаттарын жүзеге асырумен айналысып жатқан Назарбаевтың реформалар тәжірибесі Түркі кеңесінің болашағы үшін маңызды мүмкіндік болып табылады. Бакуде сөйлеген сөзінде Назарбаев Түркі кеңесінің құрметті төрағалығын символдық ретінде қарастырмай, бұл атақты белсенді түрде пайдалану арқылы түркі елдерінің интеграциясы үшін бар күшін салатынын нақты көрсетті. Назарбаевтың түркі әлемінің ортақ болашағына деген шынайы жанашырлығы мен сенімі ұйымның қысқа мерзімде институттануын аяқтап, ынтымақтастық салаларын әртараптандыруында маңызды рөл атқарды. Назарбаевтың ұйымның атауын «Түркітілдес мемлекеттер» ынтымақтастығы кеңесі орнына «Түркі мемлекеттері» ұйымына өзгерту керек деген ұсынысы «Түркі келешегі-2040» бағдарламасының іргелі философиясы интеграция екенін көрсетеді.

дilli konuшaн үлкeлeр” Ішbирлігі Keneші yerine “Türk Devletleri” Örgütü olarak деғиştirilmesi gerektiği yönündeki teklifi ise “2040 Vizyonu”nun temel felsefesinin derinlemesine entegrasyon olduғuna ішaрет etmektedir.

Özbekistan’ın Türk Keneші’ne üyeliği Özbekistan için ve genel olarak Avrasya bölgesi için neler sağlayabilir?

Özbekistan, sahip olduғu beşeri ve kültürel zenginlikleri ile Türk dünyasının en önemli үлкelerinden biridir. Kurulduғu 2009 tarihinden itibaren, İstanbul’da bulunan Türk Keneші Genel Sekreterliği önünde Özbekistan bayrağı için de yer ayrılmıştı. Türkiye ve Kazakistan devlet başkanları Türk Keneші zirvelerinde yaptıkları konuşmalarda pek çok kez Özbekistan’ı da üyeliğe davet ettiler. Nihayet Türk Keneші kuruluşunun 10. Yıl dönümünde önemli bir genişleme gerçekleştirdi ve Özbekistan tam üye olarak örgüte dahil oldu. Bu gelişme sadece Türk Keneші’nin istatistiklerinin yükselmesi anlamına gelmiyor. Özbekistan’ın Türk Keneші üyeliği, Türk Dünyasının Büyük Avrasya mimarisi içerisindeki konumunun daha da önem kazanması, Kuşak-Yol inisiyatifi ve bölgesel güvenliğe yönelik girişimler açısından stratejik değerinin artmasını sağlamıştır. Macaristan’ın gözlemci üye olması, Güney

Өзбекстанның Түркі кеңесіне мүшелігі Өзбекстанға және жалпы Еуразия аймағына не ұсына алады?

Мәдени-гуманитарлық мұраға бай Өзбекстан – түркі әлеміндегі маңызды елдердің бірі. 2009 жылы құрылғаннан бері Ыстамбұлда орналасқан Түркі кеңесі Бас хатшылығы ғимаратының алдында Өзбекстанның да туы желбіреп тұрды. Түркия мен Қазақстан мемлекет басшылары Түркі кеңесі саммиттерінде сөз сөйлеу барысында Өзбекстанды бірнеше рет мүше болуға шақырған еді. Ақырында, Түркі кеңесінің 10 жылдығында кеңес айтарлықтай кеңейіп, оған Өзбекстан толыққанды мүше болды. Бұл өзгеріс тек Түркі кеңесі статистикасының өсуін ғана білдірмейді. Өзбекстанның Түркі кеңесіне мүшелігі Түркі әлемінің Үлкен Еуразия кеңістігіндегі мәртебесінің артуы, «Белдеу және жол» бастамасы мен аймақтық қауіпсіздік бастамалары тұрғысынан стратегиялық маңызының артуына үлес қосты. Венгрияның Кеңеске бақылаушы мүше болуы мен Оңтүстік Кореяның осы бағытта ниет білдіруінен көруге болатындай, Түркі кеңесі Еуропадан Солтүстік-Шығыс Азияға дейінгі көптеген елдердің ынтымақтастығы үшін тартымды алаң болып табылады. Назарбаевтың

Kore'nin bu yönde niyet beyan etmesi örneklerinde görüldüğü gibi Türk Keneşi Avrupa'dan Kuzey Doğu Asya'ya pek çok ülke için işbirliği yapılacak cazip bir platformdur. Nazarbayev'in "Astana Club"ın açılışında yaptığı konuşma ile Türk Keneşi'nin 10. Yılına ilişkin hazırlanan özel yayındaki makalesi birlikte değerlendirildiğinde Büyük Avrasya stratejisinin içerisinde Türk Keneşi'nin kilit bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

Türk Dünyası'ndaki entegrasyon sürecinin yakın ve uzak perspektifi konusundaki görüşleriniz nelerdir? Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel alanlardaki entegrasyonun geldiği nokta ile ileriye dönük yapılması gerekenler ile ilgili görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

SSCB'nin dağılması üzerinden 28 yıl geçmiş bulunuyor. Demek oluyor ki Sovyet dönemine

«Астана клубының» ашылуында сөйлеген сөзі мен Түркі кеңесінің 10 жылдығына орай дайындалған арнайы басылымдағы мақаласы бірге қарастырылған кезде Ұлы Еуразия стратегиясында Түркі кеңесінің маңызды орынға ие екендігін көруге болады.

Түркі әлеміндегі интеграциялық процестің жақын және алыс перспективалары туралы ой-пікірлеріңіз қандай? Түркі республикалары арасындағы экономикалық, саяси және мәдени салалардағы интеграцияның қазіргі жағдайы мен болашаққа бағытталған іс-әрекеттер туралы ойларыңызбен бөліссеніз.

КСРО ыдырағаннан бері 28 жыл өтті. Яғни осы уақыт ішінде Кеңес дәуірі туралы естеліктері жоқ жаңа буын пайда болды. Бұл жаңа буын ұлттық білім беру бағдарла-

ilişkin hatırası olmayan yeni bir kuşak meydana gelmiş. Bu yeni nesil millî eğitim müfredatına göre yetişmiş, yabancı dil bilen, dışa açık ve rekabet gücü yüksek bir profile sahip. Aslında Türk Keneşi'ni de "yeni nesil" işbirliği girişimi olarak değerlendirmek mümkündür. Türk dünyasının entegrasyonu dünyanın ortaya çıkardığı yeni dinamiklere paralel ve kendine özgü bir şekilde ilerlemektedir. Günümüzde Türk devletleri kültürel ortaklıkları paylaşmanın ötesinde tüm dünyada birlikte iş yapma tecrübesine sahip ve uluslararası camiada birbirine güç katan ülkelerdir. Çin'den kalkan yük treni "Nurlu Yol"u kat edip Kazakistan'dan geçerek, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu üzerinden ve İstanbul boğazını tünellerle aşarak 12 günde Avrupa kıtasına ulaşmıştır. Büyük Avrasya içerisinde demir yolları, boru hatları, lojistik terminallerle güçlü bir ortak kuşak tesis edilmektedir. Tüm sektörlerde üretimin artırılması, ticaretin kolaylaştırılması ve dolaşım serbestliği ile bu

ÖZBEKİSTAN'IN TÜRK KENEŞİ ÜYELİĞİ, TÜRK DÜNYASININ BÜYÜK AVRASYA MİMARİSİ İÇERİSİNDEKİ KONUMUNUN DAHA DA ÖNEM KAZANMASI, KUŞAK-YOL İNİSİYATİFİ VE BÖLGESEL GÜVENLİĞE YÖNELİK GİRİŞİMLER AÇISINDAN STRATEJİK DEĞERİNİN ARTMASINI SAĞLAMISITIR

масына сәйкес оқытылды, олар шет тілін білетін, жаңа дүниелерге ашық, бәсекеге қабілетті жаңа ұрпақ. Түркі кеңесін де ынтымақтастықтың «жаңа буыны» ретінде қарастыруға болады. Түркі интеграциясы әлемнің жаңа динамикасымен қатар жүріп жатса да, өзіне тән жолмен дамуда. Бүгінгі таңда түркі мемлекеттері мәдени серіктестіктермен қатар, бүкіл әлемде бірлесіп қызмет ету тәжірибесіне ие және халықаралық қауымдастықта бір-біріне қуат береді. Қытайдан жол тартқан жүк пойызы «Нұрлы жол» бағдарламасы аясында Қазақстан аумағынан өтіп, одан әрі Баку-Тбилиси-Карс теміржол желісі арқылы Босфор бұғазын туннельмен кесіп өткен соң 12 күнде Еуропа құрлығына жетті. Үлкен Еуразия аймағында теміржолдар, құбыр желілері және логистикалық терминалдар арқылы мықты ортақ белдеу қалыптасты. Барлық салаларда өндірісті ұлғайтып, сауда мен қозғалыс еркіндігін арттыру нәтижесінде бұл белдеу бұдан да функ-

TURKSOY

ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ TEŞKİLATI
INTERNATIONAL ORGANIZATION OF TURKIC CULTURE

kuşak daha da işlevsel hale gelecektir. Akademisyenler olarak bize düşen bu konuyu gündemde tutmak ve bu alanda çalışacak nitelikli kadrolar yetiştirmek diye düşünüyorum.

Değerli vaktinizi ayırarak sorularımızı yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

Bana bu fırsatı tanıdığınız için ben çok teşekkür ederim. Avrasya kıtasında meydana gelen gelişmelerini yakından takip eden, dört dilde akademik ve stratejik bilgi üreten, dünyanın en başarılı “think-tank”ları arasında yer alan Avrasya Araştırma Enstitüsü vasıtasıyla düşüncelerimi paylaşmak benim için ayrıcalıktır. Başta Enstitü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer olmak üzere, size ve enstitünün dinamik ekibine bir kez daha şükranlarımı sunar, başarılarınızın artarak devam etmesini dilerim.

**ӨЗБЕКСТАННИҢ
ТҮРКІ КЕҢЕСІНЕ
МҮШЕЛІГІ ТҮРКІ
ӘЛЕМІНІҢ
ҮЛКЕН ЕУРАЗИЯ
КЕҢІСТІГІНДЕГІ
МӘРТЕБЕСІНІҢ
АРТУЫ, «БЕЛДЕУ
ЖӘНЕ ЖОЛ»
БАСТАМАСЫ
МЕН АЙМАҚТЫҚ
ҚАУІПСІЗДІК
БАСТАМАЛАРЫ
ТҮРҒЫСИНАН
СТРАТЕГИЯЛЫҚ
МАҢЫЗЫНЫҢ
АРТУЫНА ҮЛЕС
ҚОСТЫ**

”

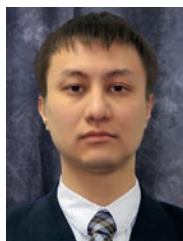
ционалды болмақ. Ғылым адамдары ретінде біздің міндетіміз – бұл мәселені күн тәртібінде ұстау және осы салада жұмыс істейтін білікті кадрларды даярлау деп ойлаймын.

Алтын уақытыңызды бөліп, бізге сұхбат бергеніңізге үлкен рақмет.

Маған осындай мүмкіндік бергеніңіз үшін көп рақмет. Еуразия аймағындағы орын алып жатқан өзгерістерді мұқият қадағалап, ғылыми және стратегиялық ақпараттарды төрт тілде шығаратын әлемдегі ең үздік стратегиялық зерттеу орталықтарының бірі болып табылатын Еуразия ғылыми-зерттеу институты арқылы өз ойларыммен бөлісу мен үшін үлкен мәртебе. Атап айтсақ, институт директоры доцент, доктор Вакур Сүмер мырзаға, сізге және институт ұжымына тағы да ризашылығымды білдіргім келеді. Жұмыстарыңызға сәттілік тілеймін.

UZBEKISTAN AND EURASIAN INTEGRATION: PROS AND CONS

ASSET ORDABAYEV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

УЗБЕКИСТАН И ЕВРАЗИЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: ЗА И ПРОТИВ

In October 2019, during her visit to Tashkent, Chairperson of the Federation Council of Russia's Federal Assembly Valentina Matviyenko stated that Uzbekistan decided to work out the issue of joining the Eurasian Economic Union (EAEU) [Izvestiya, 2019]. These words drew close attention of all the main media in the region. A vigorous reaction in the information space caused bewilderment of the Uzbek side, which recalled President Mirziyoyev's summer speech, where he mentioned the need to consider the pros and cons of the EAEU membership. Public discussion of the prospects of Uzbekistan's entry to the union is intriguing. Therefore, we must analyze without emotion why the country's political elite is considering the possibility of becoming a member of the EAEU.

First of all, it is necessary to recall that Mirziyoyev seeks to withdraw Uzbekistan from the isolation where the country had been during the presidency of Islam Karimov, especially in the last years of his regime. Tashkent's relations with the West were frozen after the 2005 Andijan events. They were reactivated only on a few occasions: during Karimov's visit to Brussels in 2011 and during the withdraw-

**CHAIRPERSON OF THE
FEDERATION COUNCIL
OF RUSSIA'S FEDERAL
ASSEMBLY VALENTINA
MATVIYENKO STATED
THAT UZBEKISTAN
DECIDED TO WORK
OUT THE ISSUE OF
JOINING THE EAEU**

**ПРЕДСЕДАТЕЛЬ
СОВЕТА ФЕДЕРАЦИИ
ФЕДЕРАЛЬНОГО
СОБРАНИЯ РОССИИ
ВАЛЕНТИНА
МАТВИЕНКО ЗАЯВИЛА,
ЧТО УЗБЕКИСТАН
ПРИНЯЛ РЕШЕНИЕ
ПРОРАБОТАТЬ
ВОПРОС О
ПРИСОЕДИНЕНИИ
К ЕАЭС**

В октябре 2019 года в ходе своего визита в Ташкент председатель Совета Федерации Федерального Собрания России Валентина Матвиенко заявила, что Узбекистан принял решение проработать вопрос о присоединении к Евразийскому экономическому союзу (ЕАЭС) [Известия, 2019]. Эти слова привлекли пристальное внимание всех основных СМИ региона. Бурная реакция в информационном пространстве вызвало недоумение узбекской стороны, которая напомнила о летней речи президента Мирзиёева, в которой он говорил о необходимости рассмотреть плюсы и минусы членства в ЕАЭС. Публичное обсуждение перспектив вступления Узбекистана в союз интригует, поэтому мы должны без эмоций проанализировать, почему политическая элита страны рассматривает возможность членства в ЕАЭС.

Прежде всего, необходимо напомнить, что Мирзиёев стремится вывести Узбекистан из изоляции, в которой страна находилась во времена президентства Ислама Каримова, особенно в последние годы его режима. Отношения Ташкента с Западом были заморожены после андижанских событий

al of the main contingent of the U.S. armed forces from Afghanistan, when the territory of Uzbekistan became an important part of the northern transit corridor. In 2012, Uzbekistan froze the Russian vector of its foreign policy by suspending its participation in the CSTO. The authorities explained this by the desire to stay equidistant from the major powers. Moreover, Karimov almost completely abandoned the multilateral format of relations with Uzbekistan's neighbors and switched to bilateral relations. This approach, according to the logic of the former president, was intended to help maintain the status quo established within the country.

In the economic sphere, this isolation was an attempt to create a modern 'autarky', with a focus on own production and trade only in specific areas. However, this approach to the economy has put Uzbekistan in a difficult situation, for improving which the country needs reforms and a lot of investment. Cur-

2005 года. Они возобновлялись лишь несколько раз: во время визита Каримова в Брюссель в 2011 году и во время вывода основного контингента вооруженных сил США из Афганистана, когда территория Узбекистана стала важной частью северного транзитного коридора. В 2012 году Узбекистан заморозил российский вектор своей внешней политики, приостановив участие в ОДКБ. Власти объяснили это желанием оставаться на равном расстоянии от мировых держав. Более того, Каримов практически полностью отказался от многостороннего формата отношений с соседями Узбекистана и перешел на двусторонние отношения. Этот подход, согласно логике бывшего президента, был призван помочь сохранить статус-кво, установленный в стране.

В экономической сфере такая изоляция была попыткой создать современную «автаркию», ориентированную на собствен-

rently, to address the issue of economic development, Shavkat Mirziyoyev actively plays the role of a reformer and modernizer, striving to build an open society in Uzbekistan, and this also requires a revision of the country's foreign policy.

Today, the main task of Uzbekistan's foreign policy is to help economic development. Therefore, the president is proactive in settling relations with the neighboring countries for developing trade with them. Uzbekistan stepped up its regional agenda by proposing to adopt common approaches to the joint use of transboundary rivers, integrate the economies of the regional countries and take measures to resolve cross-border disputes. Uzbek politicians expect cooperation and a stable situation in the region to help double the regional GDP. In addition, the country's leadership has introduced a visa-free regime for many OECD countries, created special economic zones and initiated a number of other measures, all of which are aimed at creating a favorable investment climate. It is also noteworthy that governmental delegations of Uzbekistan have significantly increased the number of foreign business trips to present the country's economic and investment potential.

Thus, the desire of the Uzbek leadership to study joining the EAEU looks very logical. If approved, at the same time with this step, the Uzbek authorities consider the possibility of joining the World Trade Organization (WTO). This is understandable, especially taking into account that doing one thing without another might not find support in certain countries. Overall, economic integration should allow Uzbek commodities to reduce their final costs and find new markets.

Firstly, the EAEU membership would provide access to the single market with about 180 million people and to

KARIMOV ALMOST COMPLETELY ABANDONED THE MULTILATERAL FORMAT OF RELATIONS WITH UZBEKISTAN'S NEIGHBORS AND SWITCHED TO BILATERAL RELATIONS

КАРИМОВ ПРАКТИЧЕСКИ ПОЛНОСТЬЮ ОТКАЗАЛСЯ ОТ МНОГОСТОРОННЕГО ФОРМАТА ОТНОШЕНИЙ С СОСЕДАМИ УЗБЕКИСТАНА И ПЕРЕШЕЛ НА ДВУСТОРОННИЕ ОТНОШЕНИЯ

ное производство и торговлю лишь в определенных областях. Однако такой подход в экономике поставил Узбекистан в сложную ситуацию, для улучшения которой стране необходимы реформы и крупные инвестиции. В настоящее время для решения проблемы экономического развития Шавкат Мирзиёев активно играет роль реформатора и модернизатора, стремясь построить открытое общество в Узбекистане, а это требует и пересмотра внешней политики страны.

Сегодня главной задачей внешней политики Узбекистана является содействие экономическому развитию. Поэтому президент активно налаживает отношения с соседними странами для развития торговли с ними. Узбекистан активизировал свою региональную повестку дня, предложив разработать общие подходы к совместному использованию трансграничных рек, интегрировать экономики стран региона и принять меры по разрешению трансграничных споров. Узбекские политики ожидают, что сотрудничество и стабильная ситуация в регионе помогут удвоить региональный ВВП. Кроме того, руководство страны ввело безвизовый режим для многих стран ОЭСР, создало специальные экономические зоны и инициировало ряд других мер, и все это направлено на создание благоприятного инвестиционного климата. Также следует отметить, что правительственные делегации Узбекистана значительно увеличили количество зарубежных командировок для презентации экономического и инвестиционного потенциала страны.

Таким образом, желание узбекского руководства изучить возможность вступления в ЕАЭС выглядит очень логичным. В случае

the markets of the countries with which the union has created free trade zones. Secondly, the participation in the EAEU can simplify access to transit routes and reduce tariffs for the transportation of Uzbek cargoes through the member countries, given that Uzbekistan is the double landlocked country. These two factors should help Uzbek exports become more competitive. For example, Uzbekistan is one of the world's largest producers of fruits and vegetables [Azernews, 2018]. The government now takes measures to diversify the agricultural sector in order to reduce dependence on cotton. The export potential of Uzbek agriproducts is estimated at \$5 billion with a steady growth of 6%-7% per year [Rossiyskaya Gazeta, 2019].

At the same time, Uzbekistan would be able to increase the export of textile products. The country has a number of trade preferences when exporting cotton to the CIS countries, but the production and export of the final product should gradually replace the export of raw cotton [Sputnik, 2018a]. In general, in

положительного решения одновременно с этим шагом узбекские власти рассматривают возможность вступления в ВТО. Это понятно, особенно если учесть, что выполнение одного без другого может не найти поддержки в некоторых странах. В общем и целом, экономическая интеграция должна позволить узбекским товарам снизить свою конечную стоимость и найти новые рынки сбыта.

Во-первых, членство в ЕАЭС обеспечит доступ к единому рынку с населением около 180 миллионов человек и к рынкам стран, с которыми союз создал зоны свободной торговли. Во-вторых, участие в ЕАЭС может упростить доступ к транзитным маршрутам и снизить тарифы на перевозку узбекских грузов через страны-участницы, учитывая, что Узбекистан является страной, которой для выхода к морю нужно пересечь территорию двух стран. Эти два фактора должны помочь узбекскому экспорту стать более конкурентоспособным. Например, Узбекистан является одним из крупнейших в мире производителей

some EAEU countries, clothes from Uzbekistan may occupy their niche due to low prices.

Another Uzbek industry that will benefit from reduced barriers is the automotive industry. Uzbekistan has the second auto industry in the CIS, after Russia. And car production is constantly increasing, for instance, from 140,000 units in 2017 to 220,000 units in 2018 [Turdimov and Dorokhov, 2019]. It should be noted that Uzbekistan tried to enter the EAEU market bypassing customs duties by creating joint ventures with Kazakhstan, such as an agreement signed between UzAuto Motor (former GM Uzbekistan), SamAvto and Allur Group, but most likely this document will not be implemented [AllurAuto, 2017].

Thirdly, the participation in the EAEU will simplify legal requirements for Uzbek migrant workers in the union's countries, including the simplification of the procedure for legalizing employment. At present, there are approximately 4 million Uzbek migrant workers in Russia alone [Radio Azattyq, 2019]. Along with simplified procedures, labor migrants expect to receive direct recognition of their diplomas and qualifications in most specialties, as well as enjoy the national social security regime and the single tax regime. In addition

фруктов и овощей [Azernews, 2018]. В настоящее время правительство принимает меры по диверсификации аграрного сектора с целью снижения зависимости от хлопка. Экспортный потенциал узбекской сельхозпродукции оценивается в 5 млрд. долл. при устойчивом росте на 6%-7% в год [Российская газета, 2019].

В то же время Узбекистан сможет увеличить экспорт текстильной продукции. У страны есть ряд торговых преференций при экспорте хлопка в страны СНГ, но производство и экспорт конечного продукта должны постепенно замещать экспорт хлопка-сырца [Спутник, 2018а]. В целом, в некоторых странах ЕАЭС одежда из Узбекистана может занять свою нишу из-за низкой цены.

Еще одной узбекской отраслью, которая выиграет от снижения барьеров, является автомобильная промышленность. Узбекистан обладает вторым по мощности автопромом в СНГ после России. И производство автомобилей постоянно увеличивается: к примеру, с 140 тыс. единиц в 2017 году до 220 тыс. единиц в 2018 году [Турдимов и Дорохов, 2019]. Следует отметить, что Узбекистан пытался выйти на рынок ЕАЭС в обход таможенных пошлин путем создания совместных предприя-

WORLD TRADE
ORGANIZATION

to this, the participation in the EAEU could theoretically provide legalized labor migrants with an opportunity to secure pensions. In fact, this is a very serious issue, since in the future, when migrants return, Uzbekistan would receive a generation of poor pensioners completely dependent on state support. To date, the Eurasian Economic Commission has approved the draft pension agreement within the Union: it should solve the issue of transferring pensions and accounting for employment record in another EAEU state [Eurasian Economic Commission, 2019].

Thus, the economic interests of Uzbekistan can be satisfied if it joins the union. However, there is a problem related to the fact that Russia considers the EAEU as its foreign policy tool and actively uses it in the region. Moreover, Russia does not always perceive this organization as a union of equal partners. Therefore, Uzbek leaders need to understand that the level of access of Uzbek goods to the Russian market will depend on whether this is beneficial for Russian producers or not. As Kazakhstan's experience shows, Russia can violate its obligations if it deems it necessary to protect domestic production. Therefore, it must be understood that interests of Russia may differ from those of Uzbekistan within the framework of the union.

Besides, Russia is wary about China's excessive investment and economic activity in Central Asia as part of its Belt and Road Initiative. Uzbekistan will introduce a visa-free regime for Chinese citizens starting January 1, 2020, and this is a cause for concern for Moscow. It is also important for Russia to block any U.S. initiatives in the region, as Tashkent is considered one of Washington's major partners in Central Asia. For example, the first C5 + 1 format meeting was held in

**THE PARTICIPATION
IN THE EAEU WILL
SIMPLIFY LEGAL
REQUIREMENTS FOR
UZBEK MIGRANT
WORKERS IN THE
UNION'S COUNTRIES,
INCLUDING THE
SIMPLIFICATION OF
THE PROCEDURE
FOR LEGALIZING
EMPLOYMENT**

**УЧАСТИЕ В
ЕАЭС УПРОСТИТ
ПРАВОВЫЕ
ТРЕБОВАНИЯ
К УЗБЕКСКИМ
ТРУДЯЩИМСЯ-
МИГРАНТАМ В
СТРАНАХ СОЮЗА,
В ТОМ ЧИСЛЕ
ПРОЦЕДУРУ
ЛЕГАЛИЗАЦИИ
ТРУДОВЫХ
ОТНОШЕНИЙ**

тий с Казахстаном. Так, было подписано соглашение между UzAuto Motor (бывший GM Uzbekistan), SamAvto и Allur Group, но, скорее всего, этот документ не будет реализован [AllurAuto, 2017].

В-третьих, участие в ЕАЭС упростит правовые требования к узбекским трудящимся-мигрантам в странах союза, в том числе процедуру легализации трудовых отношений. В настоящее время в одной только России насчитывается около 4 млн. узбекских трудовых мигрантов [Радио Азаттык, 2019]. Помимо упрощенных процедур, трудовые мигранты рассчитывают получить прямое признание своих дипломов и квалификаций по большинству специальностей, а также пользоваться национальным режимом социального обеспечения и единым налоговым режимом. Кроме того, участие в ЕАЭС теоретически может дать возможность легализованным трудовым мигрантам обеспечить себя пенсиями. На самом деле это очень серьезная проблема, поскольку в будущем, когда мигранты вернутся, Узбекистан получит поколение бедных пенсионеров, полностью зависящих от государственной поддержки. На сегодняшний день Евразийская экономическая комиссия одобрила проект пенсионного соглашения в рамках союза: оно должно решить вопрос переноса пенсий и учета трудового стажа в другом государстве ЕАЭС [Евразийская экономическая комиссия, 2019].

Таким образом, экономические интересы Узбекистана могут быть удовлетворены, если он вступит в союз. Однако существует проблема, связанная с тем, что Россия рассматривает ЕАЭС в качестве инструмента своей внешней политики и активно использует его в регионе. Более того, Россия не всегда воспринимает эту организацию

the Uzbek city of Samarkand.

In general, the logic of the Uzbek leadership fits into the country's new foreign policy. Uzbekistan is eager to find new markets and attract more investments in its economy. Tashkent contemplates a possibility of joining the EAEU and the WTO, but it can be very difficult to do so simultaneously. The United States has already warned Uzbekistan that entering the Russia-dominated union may complicate and prolong the process of joining the U.S.-favored one [Podrobno.uz, 2019]. With this in mind, Uzbekistan should understand that even economic integration in today's conditions strengthens one or another vector of its foreign policy. Consequently, the Uzbek leadership will need to find a delicate balance between the external players to be able to promote the country's economic development.

References:

1. AllurAuto (2017). GM Uzbekistan and Allur Group establish production of Ravon Nexia R3 cars in Kazakhstan. Retrieved from <http://allurauto.kz/news/290/58/GM-Uzbekistan-i-Allur-Group-nala-zhivayut-proizvodstvo-avtomobilej-Ravon-Nexia-R3-v-kazhastane>. Accessed on 09.11.2019.
2. Azernews (2018). Uzbekistan to produce 8.2 million tons of fruits and vegetables. Retrieved from <https://>

как союз равных партнеров. Поэтому узбекским лидерам необходимо понимать, что уровень доступа узбекских товаров на российский рынок будет зависеть от того, выгодно ли это российским производителям или нет. Как показывает опыт Казахстана, Россия может нарушить свои обязательства, если посчитает необходимым защитить внутреннее производство. Следовательно, необходимо понимать, что в рамках союза интересы России могут отличаться от интересов Узбекистана.

Кроме того, Россия настороженно относится к чрезмерной инвестиционной и экономической активности Китая в Центральной Азии в рамках инициативы «Пояс и путь». Начиная с 1 января 2020 года, Узбекистан вводит безвизовый режим для граждан Китая, и это вызывает беспокойство у Москвы. Для России также важно блокировать любые инициативы США в регионе, поскольку Ташкент считается одним из главных партнеров Вашингтона в Центральной Азии. Например, первая встреча формата «С5 + 1» прошла в узбекском городе Самарканде.

В целом, логика узбекского руководства вписывается в новую внешнюю политику

www.azernews.az/region/130500.html. Accessed on 09.11.2019.

3. Eurasian Economic Commission (2019). Interview of Tigran Sargsyan, Chairman of the EEC Board, to the Respublika newspaper. Retrieved from <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/06-06-2019-1.aspx>. Accessed on 10.11.2019.
4. Izvestiya (2019). Uzbekistan decided to join the EAEU. Retrieved from <https://iz.ru/927717/2019-10-02/v-sovfederasskazali-o-reshenii-uzbekistana-po-prisoedineniiu-k-eaes>. Accessed on 09.11.2019.
5. Podrobno.uz (2019). It is believed in the United States that joining the EAEU will create obstacles for Uzbekistan with the WTO. Retrieved from <https://podrobno.uz/cat/politic/v-ssha-schitayut-chtovstuplenie-v-eaes-pomeshayet-uzbekistanu-s-vto-uilbur-ross-prizval-tashkent-tshch/>. Accessed on 10.11.2019.
6. Radio Azattyq (2019). FSB: in the first half of 2019, more than 100,000 Kazakh nationals came to work in Russia. Retrieved from <https://rus.azattyq.org/a/30113259.html>. Accessed on 09.11.2019.
7. Rossiyskaya Gazeta (2019). A new strategy will support the agricultural sector. Retrieved from <https://rg.ru/2019/08/29/eksportnyj-potencial-uzbekistana-v-apk-prevyshaet-5-milliardov-dollarov.html>. Accessed on 10.11.2019.
8. Sputnik (2018). Mirziyoyev announced plans to reduce cotton exports. Retrieved from <https://tj.sputniknews.ru/asia/20180330/1025176004/mirziyoev--plan-sokratit-eksport-hlopka.html>. Accessed on 10.11.2019.
9. Turdimov, Zhamoliddin and Yuriy Dorokhov (2019). How the auto industry of Uzbekistan is changing. Retrieved from <https://kursiv.kz/news/avto/2019-07/kak-menyaetsya-avtoprom-uzbekistana>. Accessed on 11.11.2019.

страны. Узбекистан стремится найти новые рынки и привлечь больше инвестиций в свою экономику. Ташкент рассматривает возможность вступления в ЕАЭС и ВТО, но сделать это одновременно может быть очень сложно. США уже предупредили Узбекистан, что вступление в союз, в котором доминирует Россия, может усложнить и продлить процесс присоединения к союзу, одобренному США [Подробно.uz, 2019]. С учетом этого Узбекистан должен осознавать, что даже экономическая интеграция в совре-

менных условиях усиливает тот или иной вектор его внешней политики. Следовательно, узбекскому руководству необходимо будет найти тонкий баланс между внешними игроками, чтобы иметь возможность содействовать экономическому развитию страны.

Источники:

1. AllurAuto (2017). GM Uzbekistan и Allur Group налаживают производство автомобилей Ravon Nexia R3 в Казахстане. Доступен по адресу: <http://allurauto.kz/news/290/58/GM-Uzbekistan-i-Allur-Group-nalazhivayut-proizvodstvo-avtomobilej-Ravon-Nexia-R3-v-kazahstane>. Дата обращения: 09.11.2019.
2. Azernews (2018). Узбекистан произведет 8,2 млн. тонн фруктов и овощей. Доступен по адресу: <https://www.azernews.az/region/130500.html>. Дата обращения: 09.11.2019.
3. Евразийская экономическая комиссия (2019). Интервью Председателя Коллегии ЕЭК Тиграна Саркисяна газете «Республика». Доступен по адресу: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/06-06-2019-1.aspx>. Дата обращения: 10.11.2019.
4. Известия (2019). Узбекистан решил присоединиться к ЕАЭС. Доступен по адресу: <https://iz.ru/927717/2019-10-02/v-sovfederasskazali-o-reshenii-uzbekistana-po-prisoedineniiu-k-eaes>. Дата обращения: 09.11.2019.
5. Подробно.uz (2019). В США считают, что вступление в ЕАЭС помешает Узбекистану с ВТО. Доступен по адресу: <https://podrobno.uz/cat/politic/v-ssha-schitayut-chtovstuplenie-v-eaes-pomeshayet-uzbekistanu-s-vto-uilbur-ross-prizval-tashkent-tshch/>. Дата обращения: 10.11.2019.
6. Радио Азаттык (2019). ФСБ: в первом полугодии 2019 года на работу в Россию приехало более 100 тысяч казахстанцев. Доступен по адресу: <https://rus.azattyq.org/a/30113259.html>. Дата обращения: 09.11.2019.
7. Российская газета (2019). Аграрный сектор поддержит новая стратегия. Доступен по адресу: <https://rg.ru/2019/08/29/eksportnyj-potencial-uzbekistana-v-apk-prevyshaet-5-milliardov-dollarov.html>. Дата обращения: 10.11.2019.
8. Sputnik (2018). Мирзиёев заявил о планах сократить экспорт хлопка. Доступен по адресу: <https://tj.sputniknews.ru/asia/20180330/1025176004/mirziyoev--plan-sokratit-eksport-hlopka.html>. Дата обращения: 10.11.2019.
9. Турдимов, Жамолiddин и Юрий Дорохов (2019). Как меняется автопром Узбекистана. Доступен по адресу: <https://kursiv.kz/news/avto/2019-07/kak-menyaetsya-avtoprom-uzbekistana>. Дата обращения: 11.11.2019.

RUSSIA CONSIDERS THE EAEU AS ITS FOREIGN POLICY TOOL AND ACTIVELY USES IT IN THE REGION

РОССИЯ РАССМАТРИВАЕТ ЕАЭС В КАЧЕСТВЕ ИНСТРУМЕНТА СВОЕЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ И АКТИВНО ИСПОЛЬЗУЕТ ЕГО В РЕГИОНЕ

POVERTY AND EDUCATION: LESSONS FROM THE 2019 NOBEL PRIZE IN ECONOMICS

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

БЕДНОСТЬ И ОБРАЗОВА- НИЕ: УРОКИ НОБЕЛЕВ- СКОЙ ПРЕМИИ ПО ЭКО- НОМИКЕ ЗА 2019 ГОД

In 2019, Esther Duflo, Abhijit Banerjee (both from the Massachusetts Institute of Technology) and Michael Kremer (Harvard University) were awarded the Nobel Memorial Prize in Economic Sciences “for their experimental approach to alleviating global poverty.” Consequently, this paper briefly reviews the experimental approach used for poverty alleviation, basic contributions of the Prize winners with focus on education and highlights some lessons for Central Asia to be learned from the recognized global experience.

Randomized controlled trials (RCT) are experiments under which treatment and control groups are formed based on random selection. The treatment group is intervened by policy or programs, then the impact of the intervention is assessed based on econometric techniques and compared with the results of the control group. Outcomes of the experiments help to choose efficient policies, which then used by policymakers. The Nobel Prize winners popularized the approach. In 2003, A. Banerjee, E. Duflo together with S. Mullainathan founded the Poverty Action Lab at the Massachusetts Institute of Technology, which is now known as the Abdul Latif Jameel Poverty Action Lab (J-PAL). To date, the J-PAL affiliated researchers have 982 ongoing and completed randomized evaluations in 83 countries, with the help of which more

В 2019 году Эстер Дюфло, Абхиджит Банерджи (Массачусетский Институт Технологий) и Майкл Кремер (Гарвардский университет) были удостоены Нобелевской премии по экономике «за экспериментальные методы по борьбе с глобальной бедностью». Следовательно, в этой статье кратко описывается экспериментальный подход, используемый для борьбы с бедностью, основной вклад лауреатов премии с упором на образование и приводятся некоторые уроки для Центральной Азии, которые следует извлечь из признанного мирового опыта.

Рандомизированные контролируемые исследования (РКИ) – это эксперименты, в рамках которых формируются экспериментальная и контрольная группы путем случайного отбора. В экспериментальной группе тестируют программу, влияние которой оценивается с помощью эконометрических методов и сравнивается с результатами контрольной группы. Результаты экспериментов помогают выбрать эффективные программы, которые затем могут быть использованы в разработке экономической политики. Лауреаты Нобелевской премии популяризировали данный подход. В 2003 году А. Банерджи, Э. Дюфло вместе с С. Мулленатаном основали Лабораторию по борьбе с бедностью в Массачусетском технологическом инсти-

than 400 million people have been reached by scale-ups of programs [J-PAL, 2019]. Due to popularization, number of RCTs around the world increased substantially. As of November 10, 2019, American Economic Association's (AEA) RCT Registry lists 3020 studies with locations in 142 countries [AEA, 2019].

A profile of a poor individual is well defined by Banerjee and Duflo (2007). They show that poor individual consumes from 56% to 78% of his income. This individual is undernourished and underweight, and, as a consequence,

туте, которая сейчас известна как Лаборатория по борьбе с бедностью имени Абдул Латифа Джамиля (J-PAL).

На сегодняшний день исследователи, аффилированные с J-PAL, имеют 982 текущих и завершенных рандомизированных исследований в 83 странах, с помощью которых было охвачено более 400 миллионов человек в результате расширения программ [J-PAL, 2019]. Благодаря популяризации, количество РКИ во всем мире значительно возросло. По состоянию на

less productive. Education spending of poor people is insignificant. They are provided by poor infrastructure, including education and health. Moreover, parents' illiteracy does not allow their children to study better [Banerjee and Duflo, 2007]. Castañeda et al. show (2018) that there are significant achievements in terms of global poverty reduction. However, poverty features described by Banerjee and Duflo (2007), remained. In particular, the authors' findings show that poverty is primarily rural and young. Poor children attend and complete primary schools, but this is not enough to exit poverty [Castañeda et al., 2018].

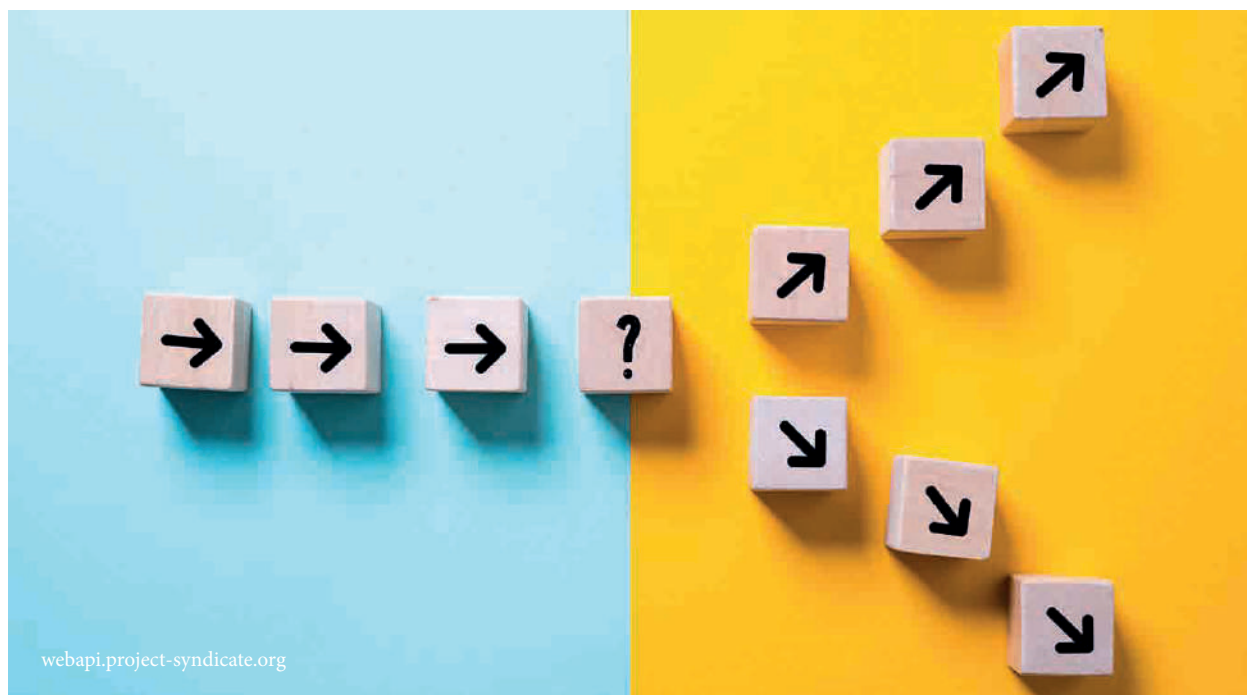
While conducting experiments, the Prize winners found a lot of factors restricting poverty alleviation in developing countries. These factors include teacher and health care workers absenteeism. Kremer et al. (2005) show that India has one of the highest average teacher absence rates in the world, ranging from 15% to 42% and depending on income level of the states. Only 45% of teachers were actively engaged in teaching at the time of the visit, and in some states, this ratio varied from 20% to 25% [Kremer et al., 2005]. According to the findings of the Chaudhury et al. (2006), aver-

10 ноября 2019 года в реестре РКИ Американской экономической ассоциации (АЭА) имеются 3020 исследований, проводимых в 142 странах [АЭА, 2019].

Несмотря на значительные достижения по сокращению глобальной бедности [Кастањеда и соавторы, 2018], она остается одной из наиболее важных проблем в развивающихся странах. Профиль бедного человека хорошо определен А. Банерджи и Э. Дюфло (2007). Авторы показывают, что бедный человек потребляет от 56% до 78% своего дохода. Этот человек недоедает и имеет недостаточный вес и, как следствие, менее продуктивен. Расходы на образование бедных людей незначительны. Они обеспечены плохой инфраструктурой, включая образование и здравоохранение. Более того, неграмотность родителей не позволяет их детям учиться лучше [Банерджи и Дюфло, 2007].

При проведении экспериментов лауреаты премии обнаружили множество факторов, ограничивающих борьбу с бедностью в развивающихся странах. Эти факторы включают отсутствие на работе учителей и работников здравоохранения. Кремер

aging across the selected developing countries, about 19 percent of teachers and 35 percent of health workers were absent, and those who were at their facilities were not working. The authors constructed an index measuring the quality of the school's infrastructure, including the availability of a toilet, covered classrooms, non-dirt floors, electricity and a school library. According to their results, facilities (in particular schools) with higher quality of infrastructure have higher attendance rates [Chaudhury et al., 2006].

Duflo et al. (2012) conducted an experiment aimed to identify effects of monitoring (via cameras) and financial incentives on teacher absence and learning outcomes in India. In treatment schools, teacher absenteeism fell by 21 percentage points relative to the control group, and the students benefited from about 30% more instruction time. As a result, the children's test scores increased by 0.17 standard deviations, which significantly improved their chances to be admitted to government schools. Furthermore, teachers started to change their attitude towards their work, and their status in the societies improved, which indicates that the experiment positively affected social norms of the communities [Duflo et al., 2012].

Duflo et al. (2015) consider another important problem of developing countries such as providing educational reforms. The experiment considered both policies: the hiring of teachers based on short-term contracts and the School Based Management (SBM) training programs, mainly designed to empower parents in how school resources are used and monitored. Their main finding is that these policies are complementary. However, details are important.

IN 2019, ESTHER DUFLO, ABHIJIT BANERJEE FROM THE MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY AND MICHAEL KREMER FROM HARVARD UNIVERSITY WERE AWARDED THE NOBEL MEMORIAL PRIZE IN ECONOMIC SCIENCES "FOR THEIR EXPERIMENTAL APPROACH TO ALLEVIATING GLOBAL POVERTY"

В 2019 ГОДУ ЭСТЕР ДЮФЛО, АБХИДЖИТ БАНЕРДЖИ ИЗ МАССАЧУСЕТСКОГО ИНСТИТУТА ТЕХНОЛОГИЙ И МАЙКЛ КРЕМЕР ИЗ ГАРВАРДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА УДОСТОИЛИСЬ НОБЕЛЕЙСКОЙ ПРЕМИИ ПО ЭКОНОМИКЕ «ЗА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ ПО БОРЬБЕ С ГЛОБАЛЬНОЙ БЕДНОСТЬЮ»

и соавторы (2005) показывают, что Индия занимает одно из самых высоких мест в мире по показателю «прогул учителей», который варьируется от 15% до 42% и зависит от уровня доходов штатов. Только 45% учителей занимались преподаванием во время контрольного визита, а в некоторых штатах этот показатель колебался в рамках 20-25% [Кремер и соавторы, 2005].

Согласно выводам Чаудхури и соавторов (2006), в среднем по отдельным развивающимся странам, около 19% учителей и 35% работников здравоохранения постоянно отсутствовали, а те, кто присутствовал, не работали. Авторы составили индекс, измеряющий качество школьной инфраструктуры, включая наличие туалета, крытых классных комнат, грязных полов, наличие электричества и школьной библиотеки. Согласно их результатам, учреждения (в частности, школы) с более высоким качеством инфраструктуры имеют более высокую посещаемость [Чаудхури и соавторы, 2006].

Дюфло и соавторы (2012) провели исследование, целью которого было выявить влияние мониторинга (с помощью камер) и финансовых стимулов на посещаемость учителей и результаты обучения в Индии. В экспериментальных школах отсутствие учителей снизилось на 21 процентный пункт по сравнению с контрольной группой, и учащиеся получили примерно на 30% больше времени обучения. В итоге, результаты тестов детей увеличились на 0,17 стандартных отклонений, что значительно повысило их шансы для поступления в государственные школы. Кроме того, учителя начали менять свое отношение к своей работе, и их статус в обществе улучшился, что указывает на то, что исследование положительно

If schools hire additional contract teachers, then existing civil-service teachers reduce their effort and increase their absence rate. Moreover, students of existing teachers did not show any significant improvements in test scores despite substantial reduction in class size. Additionally, there were cases when civil service teachers hired their relatives. At the same time, SBMs mitigated all negative consequences: in those schools teachers had higher attendance rates, relatives were hired less and in the cases they were hired they performed as well as non-relatives. The authors conclude that under weak institutions, increases in resources may be undermined by the behavioral responses of existing providers. It should be noted that after the study the Kenyan government hired 18000 contract teachers [Duflo et al., 2015]. Thus, education systems can be significantly improved by conducting experiments. These policy improvements positively affect schooling and learning outcomes, giving children in developing countries more chances to exit poverty.

Central Asian regional poverty reduction and its achievements mainly based on external

повлияло на установившиеся социальные нормы [Дюфло и соавторы, 2012].

Дюфло и соавторы (2015) рассмотрели еще одну важную проблему развивающихся стран, такую как проведение образовательных реформ. Их эксперимент рассматривал оба подхода: наем учителей на основе краткосрочных контрактов и программы обучения школьному менеджменту, в основном предназначенные для расширения возможностей родителей по использованию и контролю школьных ресурсов. Основной вывод авторов заключается в том, что эти подходы дополняют друг друга. Однако детали выводов являются важными. Если школы нанимают дополнительных учителей по контракту, то действующие учителя сокращают свои усилия и увеличивают уровень отсутствия. Более того, их ученики не показали каких-либо значительных улучшений в результатах тестов, несмотря на значительное сокращение размера класса. Кроме того, были случаи, когда нанимались родственники действующих учителей. В то же время программы менеджмента смягчили все нега-

factors, such as commodity prices, migrant remittances, extensive borrowing from both international development institutions and other countries. This fact makes poverty rate as well as poverty alleviation policies vulnerable towards external shocks, which are likely to increase in their numbers in coming years. Seitz (2019), providing poverty profile of Central Asian countries, mentions that since the start of the oil shock, regions of Kazakhstan with lower average incomes experienced larger increases in poverty. Kyrgyz Republic and Tajikistan have the highest poverty rates in the region. The poverty rate in Tajikistan fell from over 72% in 2003 to 29% in 2017. However, there are strong seasonal fluctuations and about half of the population falls into poverty at least once during the year. In Uzbekistan, the poverty rate measured at the \$3.2/day line stood at 9.6% of the population, and 36.6% at the \$5.5-a day line in 2018. The highest rate of poverty in some districts of Kazakhstan by the upper-middle income countries line definition (\$5.5/day) was 44% in 2017, while in Tajikistan and the Kyrgyz Republic there were districts in which nearly all people were poor [Seitz, 2019]. Here it should be noted that the national poverty lines of Central Asian countries do not correspond to those of the international standards, in particular, the World Bank methodology. This creates additional risks of influence of regulation, which can affect poverty rates. For instance, according to data from the Statistics Committee of Kazakhstan, the poverty rate increased from 2.6% in 2017 to 4.3% in 2018 due to the changes in the structure of subsistence level [Statistical Committee, 2019]. Thus, the poverty reduction in Central Asia was mainly achieved by the redistribution of resource based earnings due to fa-

AS OF NOVEMBER, 2019, THE J-PAL AFFILIATED RESEARCHERS HAVE 982 ONGOING AND COMPLETED RANDOMIZED EVALUATIONS IN 83 COUNTRIES AND THE AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION'S RCT REGISTRY LISTS 3020 STUDIES WITH LOCATIONS IN 142 COUNTRIES

ПО СОСТОЯНИЮ НА НОЯБРЬ 2019 ГОДА, АФФИЛИРОВАННЫЕ С J-PAL ИССЛЕДОВАТЕЛИ ИМЕЮТ 982 ПРОДОЛЖАЮЩИХСЯ И ЗАВЕРШЕННЫХ РАНДОМИЗИРОВАННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В 83 СТРАНАХ, А В РЕЕСТРЕ РКИ АМЕРИКАНСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АССОЦИАЦИИ ЗАРЕГИСТРИРОВАНО 3020 ИССЛЕДОВАНИЙ В 142 СТРАНАХ

тивные последствия: в этих школах наблюдался высокий уровень посещаемости со стороны учителей, родственники нанимались меньше, а в тех случаях, когда их нанимали, они показывали такую же, как и у других учителей, производительность. Авторы приходят к выводу, что при слабых институтах увеличение ресурсов может быть подорвано поведенческими реакциями действующих работников. Следует отметить, что после данного исследования правительство Кении наняло 18000 контрактных преподавателей [Дюфло и соавторы, 2015]. Таким образом, системы образования могут быть значительно улучшены путем проведения РКИ. Эти усовершенствования политики положительно влияют на школьное образование и результаты обучения, предоставляя детям в развивающихся странах больше шансов выбраться из бедности.

Достижения по сокращению бедности в Центральной Азии в основном основаны на внешних факторах, таких как цены на сырьевые товары, денежные переводы мигрантов, заимствования как у международных институтов развития, так и у других стран. Этот факт делает уровень бедности, а также политику борьбы с бедностью уязвимыми для внешних шоков, число которых, вероятно, увеличится в ближайшие годы. Зейтц (2019), описывая профиль бедности в странах Центральной Азии, упоминает, что с начала нефтяного шока в регионах Казахстана с более низкими средними доходами наблюдался более значительный рост бедности. Самый высокий уровень бедности в некоторых районах Казахстана по определению стран с уровнем дохода выше среднего (\$5,5 в день) в 2017 году составил 44%. В Кыргызстане и Таджикиста-

vorable external factors, worsening of which can have an adverse effect.

Changing the situation with economic development models will require comprehensive reforms of education policies. Misunderstanding of the role and future impact of education and its reforms shows the recent scandal in Kyrgyz Republic, where local administration opened a school in rural area, which in fact consisted of several containers. Interestingly, civil-servants from administration were presented at this official ceremony. At the same time, the elite school, constructed by the Gazprom, was opened in Bishkek, which shows the existence of inequality of opportunities that generally leads to economic inequality and poverty. Sabzalieva (2019) analyzed the higher education sector of Central Asia and listed some of its disadvantages. However, this list can also be applied to all education levels. The author finds that demand for education is strong. However, weaknesses of the education systems prevail and include lack of funding of education, low salaries, low qualifications of teaching staff, not attractive careers, diminishing learning, outdated infrastructure, high centralization, low level of innovation and persistent corruption [Sabzalieva, 2019]. It is clear, that RCTs cannot provide capital investments in education facilities. This measure requires political will. However, they can significantly improve existing policies or positively affect future regulation, when Central Asia finally shifts towards knowledge-based inclusive development. In the recent interview, prominent Russian economist A. Kudrin notes that if the Russian government continues to use general approaches in education, then still 25% of children will not have functional literacy, and as a result, can become poor. Regarding poverty he mentions,

WHILE CONDUCTING EXPERIMENTS, THE PRIZE WINNERS FOUND A LOT OF FACTORS RESTRICTING POVERTY ALLEVIATION IN DEVELOPING COUNTRIES, INCLUDING TEACHER AND HEALTH CARE WORKERS ABSENTEEISM, LACK OF INCENTIVES AND INFRASTRUCTURAL UNDERDEVELOPMENT

ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСПЕРИМЕНТОВ ЛАУРЕАТЫ ПРЕМИИ ОБНАРУЖИЛИ МНОЖЕСТВО ФАКТОРОВ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИХ СНИЖЕНИЮ БЕДНОСТИ В РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАНАХ, ВКЛЮЧАЯ НИЗКУЮ ПОСЕЩАЕМОСТЬ УЧИТЕЛЕЙ И РАБОТНИКОВ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ, НЕДОСТАТОК СТИМУЛОВ И ИНФРАСТРУКТУРНУЮ НЕРАЗВИТОСТЬ

не наблюдается самый высокий уровень бедности в регионе. В Таджикистане этот показатель снизился с более 72% в 2003 году до 29% в 2017 году (согласно национальной черте бедности). В Узбекистане уровень бедности, измеренный на уровне \$3,2 и \$5,5 долларов в день составил 9,6% и 36,6% соответственно в 2018 году [Зейтц, 2019].

Следует отметить, что национальные черты бедности стран Центральной Азии не соответствуют международным стандартам, в частности методологии Всемирного банка. Это создает дополнительные риски воздействия регулирования, которые могут повлиять на уровень бедности. Например, согласно данным Статистического комитета Казахстана, уровень бедности увеличился с 2,6% в 2017 году до 4,3% в 2018 году из-за изменений в структуре прожиточного минимума [Статистический комитет, 2019]. Таким образом, сокращение бедности в Центральной Азии было достигнуто в основном за счет перераспределения доходов, полученных за счет ресурсов, благодаря благоприятным внешним факторам, ухудшение которых может оказать обратное воздействие.

Изменение ситуации с моделями экономического развития требует комплексных реформ образовательной политики. Непонимание роли и будущего влияния образования и его реформ показывает недавний скандал в Кыргызстане, где местная администрация открыла школу в сельской местности, которая фактически состояла из нескольких транспортных контейнеров. Интересно, что на церемонии открытия присутствовали официальные лица. В то же время в Бишкеке была открыта элитная школа, построенная «Газпромом»,

that the government's social assistance only in 20% of cases reaches poor people [TASS, 2019].

Thus, improvement of efficiency of current or planned policies should be in priority for the Central Asian governments (*besides investment in educational infrastructure*). In doing so, they should take into account the above mentioned RCT based findings of the Nobel Prize winners. Firstly, educational reform based on class size reduction via hiring additional staff is a valuable measure. Secondly, it is more important to make students' parents to be involved in the process of education control as in the case of SBM trainings. This measure can lead to positive institutional changes, such as openness and transparency and will contribute to the fight with corruption. Thirdly, issues of monitoring complemented with financial incentives and high quality infrastructure should be in priority of top management of educational facilities. It is also important to assess the impact of extensive use of cameras on student and teaching staff productivity. These open questions can be a good starting point for universities and other education entities. Results of the experiments can not only increase efficiency of the educational programs, but also significantly contribute to knowledge accumulation with positive impact on social development in the long-run period.

Politicians, economists and public actively discuss social problems, but policymaking is based on beliefs rather than evidence. Conducting experiments can be helpful in problems identification and finding solutions. By improving educational policies, the regional governments can significantly reduce

RESULTS OF THE EXPERIMENTS CAN NOT ONLY INCREASE EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROGRAMS, BUT ALSO SIGNIFICANTLY CONTRIBUTE TO KNOWLEDGE ACCUMULATION WITH POSITIVE IMPACT ON SOCIAL DEVELOPMENT IN THE LONG-RUN PERIOD

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТОВ МОГУТ НЕ ТОЛЬКО УВЕЛИЧИТЬ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ, НО ТАКЖЕ ВНЕСТИ ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ ВКЛАД В НАКОПЛЕНИЕ ЗНАНИЙ, КОТОРОЕ ОКАЖЕТ ПОЛОЖИТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ В ДОЛГОСРОЧНОМ ПЕРИОДЕ

что свидетельствует о наличии неравенства возможностей, что в целом ведет к экономическому неравенству и бедности.

Сабзалиева (2019) проанализировала сектор высшего образования в Центральной Азии и составила перечень его недостатков. Этот перечень также может быть применен ко всем уровням образования. Автор считает, что спрос на образование в регионе высокий. Тем не менее, слабые стороны системы образования преобладают и включают в себя недостаток финансирования, низкую заработную плату, низкую квалификацию преподавательского состава, непривлекательную карьеру, устаревшие методы обучения и инфраструктуру, высокую централизацию, низкий уровень инноваций и постоянную коррупцию [Сабзалиева, 2019].

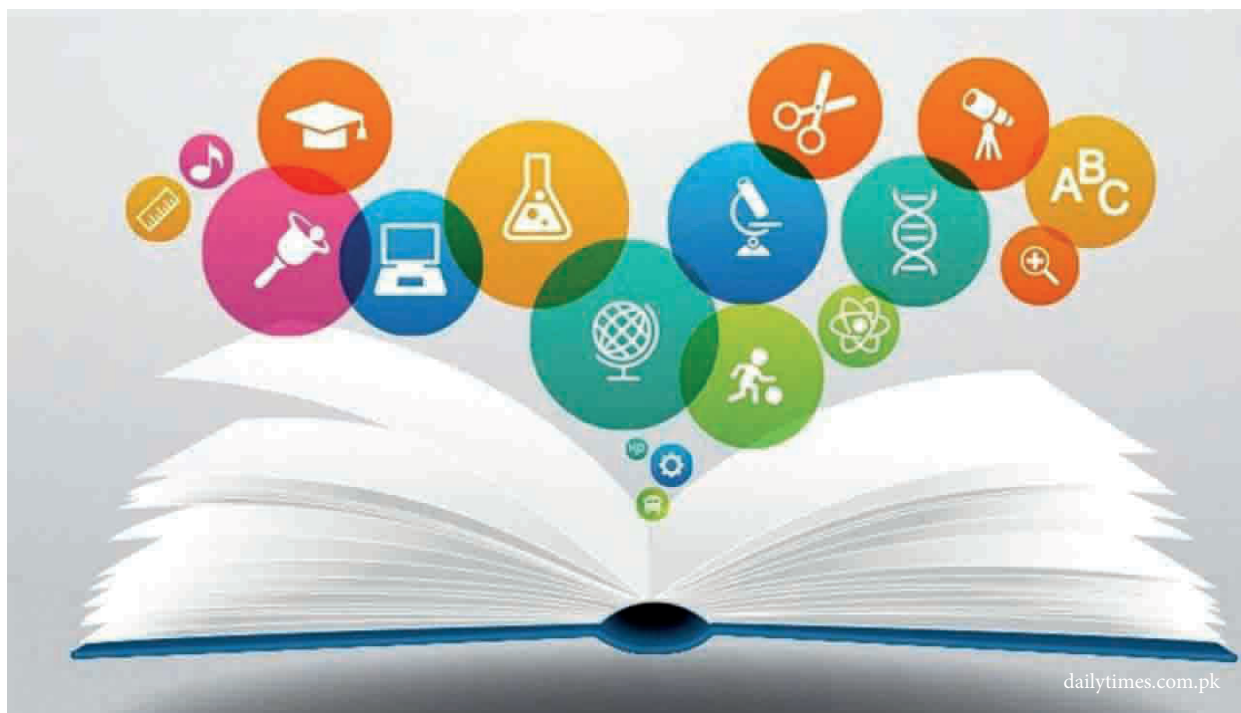
Понятно, что РКИ не могут обеспечить капитальные вложения в объекты образования. Эта мера требует политической воли. Но они могут значительно улучшить существующую политику или положительно повлиять на будущее регулирование, когда Центральная Азия наконец перейдет к инклюзивному развитию, основанному на знаниях. Данная проблема идентична и для России. В недавнем интервью известный российский экономист А. Кудрин отметил, что если российское правительство продолжит использовать общие подходы в образовании, то 25% детей не будут иметь функциональной грамотности и, как следствие, могут стать бедными. По вопросу бедности он отметил, что государственная социальная помощь только в 20% случаев достигает бедных людей [ТАСС, 2019].

the existing rate of poverty and strengthen economic and political stability.

References:

1. AEA (2019). AEA RCT Registry. Retrieved from <https://www.socialscisearch.org/>. Accessed on 10.11.2019.
2. Banerjee, Abhijit and Esther Duflo (2007). The Economic Lives of the Poor. *Journal of Economic Perspectives* 21(1): 141-168.
3. Castañeda, Andrés, Doan, Dung, Newhouse, David, Nguyen, Minh Cong, Uematsu, Hiroki, Azevedo, João Pedro, and World Bank Data for Goals Group (2018). A New Profile of the Global Poor. *World Development* 101: 250-267.
4. Chaudhury, Nazmul, Hammer, Jeffrey, Kremer, Michael, Muralidharan, Karthik, and F. Halsey Rogers (2006). Missing in Action: Teacher and Health Worker Absence in Developing Countries. *Journal of Economic Perspectives* 20(1): 91-116.
5. Duflo, Esther, Dupas, Pascaline, and Michael Kremer (2015). School governance, teacher incentives, and pupil-teacher ratios: Experimental evidence from Kenyan primary schools. *Journal of Public Economics* 123: 92-110.
6. Duflo, Esther, Hanna, Rema, and Stephen P. Ryan (2012). Incentives Work: Getting Teachers to Come to School. *American Economic Review* 102(4): 1241-1278.
7. J-PAL (2019). Release: J-PAL Co-Founders Abhijit Banerjee and Esther Duflo Awarded Nobel Memorial Prize in Economics. Retrieved from <https://www.jpal.org/>.

Таким образом, повышение эффективности текущей или планируемой политики должно быть приоритетом для правительств стран Центральной Азии (помимо инвестиций в образовательную инфраструктуру). При этом им следует учитывать вышеупомянутые результаты, полученные лауреатами Нобелевской премии на основе РКИ. Во-первых, образовательная реформа, основанная на сокращении размера класса путем найма дополнительных учителей является ценной мерой. Во-вторых, более важным направлением является вовлечение родителей учащихся в процесс контроля образования, как в случае с программой школьного менеджмента. Эта мера может привести к положительным институциональным изменениям, таким как открытость и прозрачность, и будет способствовать борьбе с коррупцией. В-третьих, вопросы мониторинга, дополненные финансовыми стимулами и качественной инфраструктурой, должны быть в числе приоритетов высшего руководства образовательных учреждений. Также важно оценить влияние широкого использования камер на производительность студентов и преподавателей. Эти

povertyactionlab.org/news/release-j-pal-co-founders-abhijit-banerjee-and-esther-duflo-awarded-nobel-memorial-prize. Accessed on 04.11.2019.

8. Kremer, Michael, Chaudhury, Nazmul, Rogers, F. Halsey, Muralidharan, Karthik, and Jeffrey Hammer (2005). Teacher Absence in India: A Snapshot. *Journal of the European Economic Association* 3(2–3): 658–67.
9. Sabzalieva, Emma (2019). Higher Education Policy in Central Asia and Afghanistan. The University of Central Asia Working Paper № 51: 1–42.
10. Seitz, William (2019). Where They Live. District-Level Measures of Poverty, Average Consumption, and the Middle Class in Central Asia. World Bank Policy Research Working Paper 8940. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/770411562850918468/pdf/Where-They-Live-District-Level-Measures-of-Poverty-Average-Consumption-and-the-Middle-Class-in-Central-Asia.pdf>. Accessed on 11.11.2019.
11. Statistical Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (2019). Indicators of the standards of living. Retrieved from <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT105279>. Accessed on 12.11.2019.
12. TASS (2019). Kudrin: economic growth is impossible without investments in human (in Russian). Retrieved from <https://tass.ru/interviews/7098811>. Accessed on 12.11.2019.

открытые вопросы могут стать хорошей отправной точкой для университетов и других образовательных учреждений. Результаты экспериментов могут не только повысить эффективность образовательных программ, но и внести существенный вклад в накопление знаний, что положительно скажется на социальном развитии в долгосрочной перспективе.

Политики, экономисты и общественность активно обсуждают социальные проблемы, но политика в Центральной Азии основана на убеждениях, а не на экспериментально полученных доказательствах. Проведение экспериментов может быть полезно при выявлении проблем и поиске решений. Совершенствуя образовательную политику, страны региона могут значительно снизить существующий уровень бедности и укрепить экономическую и политическую стабильность.

Источники:

1. J-PAL (2019). Релиз: соучредители J-PAL Абхиджит Банерджи и Эстер Дюфло получили Нобелевскую премию по экономике. Доступно по адресу <https://www.poarityactionlab.org/news/release-j-pal-co-founders-abhijit-banerjee-and-esther-duflo-awarded-nobel-memorial-prize>. Дата обращения 04.11.2019.
2. АЭА (2019). Реестр РКИ АЭА. Доступно по адресу <https://www.socialscienceregistry.org/>. Дата обращения 10.11.2019.
3. Банерджи, Абхиджит и Эстер Дюфло (2007). Экономическая жизнь бедных. *Журнал экономических перспектив* 21 (1): 141–168.
4. Дюфло, Эстер, Дупас, Паскалин и Майкл Кремер (2015). Управление школой, поощрение учителей и соотношение учеников и учителей: экспериментальные данные из начальных школ Кении. *Журнал общественной экономики* 123: 92–110.
5. Дюфло, Эстер, Ханна, Рема и Стефан Райн (2012). Работа стимулов: как заставить учителей приходить в школу. *Американский экономический обзор* 102 (4): 1241–1278.
6. Зейтц, Уильям (2019). Где они живут. Измерение уровня бедности, среднего потребления и среднего класса в Центральной Азии на уровне районов. Доклад Всемирного банка по исследованию политики 8940. Доступно по адресу <http://documents.worldbank.org/curated/en/770411562850918468/pdf/Where-They-Live-District-Level-Measures-of-Poverty-Average-Consumption-and-the-Middle-Class-in-Central-Asia.pdf>. Дата обращения 11.11.2019.
7. Кастаньеда, Андрес, Доан, Дунг, Ньюхаус, Дэвид, Нгуен, Минь Конг, Уематсу, Хироки, Азеведу, Жоао Педро и Группа Всемирного банка «Данные для целей» (2018). Новый профиль глобальной бедности. *Мировое развитие* 101: 250–267.
8. Кремер, Майкл, Чаудхури, Назмул, Роджерс, Ф. Хэлси, Муралидхаран, Картик и Джеффри Хаммер (2005). Отсутствие учителей в Индии: ситуация. *Журнал Европейской экономической ассоциации* 3 (2–3): 658–67.
9. Сабзалиева, Эмма (2019). Политика высшего образования в Центральной Азии и Афганистане. Университет Центральной Азии, доклад № 51: 1–42.
10. Статистический комитет Министерства национальной экономики Республики Казахстан (2019). Показатели уровня жизни. Доступно по адресу <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT105279>. Дата обращения 12.11.2019.
11. ТАСС (2019). Кудрин: экономический рост невозможен без инвестиций в человека. Доступно по адресу <https://tass.ru/interviews/7098811>. Дата обращения 12.11.2019.
12. Чаудхури, Назмул, Хаммер, Джеффри, Кремер, Майкл, Муралидхаран, Картик и Ф. Холси Роджерс (2006). Недостаток действий: отсутствие учителей и работников здравоохранения в развивающихся странах. *Журнал экономических перспектив* 20 (1): 91–116.

ALMANYA'DA KÖMÜRE VEDA: ENERJİDE DÖNÜŞÜM

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ
ҚЫЗМЕТКЕР

ГЕРМАНИЯНЫҢ КӨМІРДЕН БАС ТARTУЫ: ЭНЕРГИЯНЫ ТҮРЛЕНДІРУ

Аврупа'nın en büyük көмүр резервlerini барındыран ve aynı zamanda en fazla көмүр түкетісисі olan Алмания'da, uzun yıllardır devam eden tartışmalarının ardından enerji üretiminde көмүрден vazgeçilmesini içeren karar resmen yasalaştı. 15 Kasım 2019 tarihinde Almanyа Federal Meclisi tarafından kabul edilen karbon gazı emisyonunu azaltmayı hedefleyen "İklim Eylem Programı 2030" yasasına göre, Almanyа'da 2030'a kadar көмүрлү termik santrallerinin kapasitesinin 17 gigawatt'a (GW) düşürölmesi ve 2038 yılına kadar enerji üretiminde көмүр kullanımına kademeli olarak son verilmesi hedeflenmektedir. 2030'a kadar karbon başta olmak üzere sera gazı emisyonunu 1990'daki değerlere göre %55 azaltmayı amaçlayan Almanyа, diğer taraftan elektrik üretimindeki yenilenebilir enerjinin payını %65'e çıkartmayı planlamaktadır (Bundesregierung, 2019).

Almanyа, dünyanın en büyük көмүр rezervlerine sahip ölkelerinden birisidir. Veriler, Almanyа'daki taşкөмүрү rezervinin 230,3 milyar ton, linyit көмүрү rezervinin ise 61,1 milyar ton olduğunu göstermektedir. Ancak, günümüz teknolojiyle ekonomik olarak işletilebilir taşкөмүрү rezervi 23,9 milyar ton, linyit көмүрү re-

ALMANYA'DA 2030'A KADAR KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLERİNİN KAPASİTESİNİN 17 GW'A DÜŞÜRÖLMESİ VE 2038 YILINA KADAR ENERJİ ÜRETİMİNDE KÖMÜR KULLANIMINA KADEMELİ OLARAK SON VERİLMESİ HEDEFLENMEKTEDİR

ГЕРМАНИЯДА КӨМІР ЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРЫНЫҢ ҚУАТТЫЛЫҒЫН 2030 ЖЫЛҒА ҚАРАЙ 17 ГВ-ҚА ДЕЙІН АЗАЙТУ ЖӘНЕ КӨМІР ЭНЕРГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУДЫ 2038 ЖЫЛҒА ДЕЙІН БІРТІНДЕП ТОҚТАТУДЫ КӨЗДЕЛІП ОТЫР

Еуропадағы көмір қоры ең көп және көмірді ең көп тұтынатын ел саналатын Германия ұзаққа созылған талас-тартыстардан кейін көмір энергиясын пайдаланудан бас тартуды ресми түрде заңдастырды. 2019 жылдың 15 қарашасында Германия парламенті көміртегі газының шығарылуын азайтуға бағытталған «Климаттық іс-қимыл бағдарламасы 2030» заңын қабылдады. Заңдық құжатқа сәйкес, Германияда көмір электр станцияларының қуаттылығын 2030 жылға қарай 17 ГВ-қа дейін азайту және көмір энергиясын пайдалануды 2038 жылға дейін біртіндеп тоқтатуды көзделіп отыр. Осылайша 2030 жылға дейін парниктік газ шығындыларын 1990 жылмен салыстырғанда 55%-ға азайтуды мақсат еткен Германия, сонымен қатар электр өндірісінде жаңартылатын энергия көздерінің үлесін 65%-ға дейін арттыруды жоспарлап отыр (Bundesregierung, 2019).

Әсілінде, Германия әлемдегі көмір қоры ең көп елдердің бірі болып табылады. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, Германиядағы таскөмір қоры 230,3 млрд. тонна және лигнит көмір қоры 61,1 млрд. тонна болса, қазіргі таңдағы технологиялық

zervi ise 39,9 milyar ton civarındadır (Franck ve Knop, 1979). Almanyа'da yaklaşık 200 yıl önce başlayan kömür madenciliği özellikle, 19. yüzyılda ülkedeki sanayileşmeye paralel olarak hızla gelişmiş ve 20. yüzyılın ortalarına kadar ülkenin enerji talebinin büyük bir kısmını karşılamıştır. Dönem itibari ile sanayileşme ile kömür madenciliği arasındaki yakın ilişki, Almanyа'nın da içinde olduğu Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına ve sonrasında da Avrupa Birliği'ne (AB) giden süreçte belirleyici olmuştur (Gov.tr, 2019).

Almanyа'daki kömür sektörünün enerji alanındaki üstünlüğü 1960'lı yıllara kadar sürmüş, daha sonraki yıllarda kademeli olarak gerilemiştir. 1960 yılında ülke genelinde 146 taşkömürü madeni aktif olarak çalışırken, bu sayı 1970'de 69'a, 1980'de 39'a, 1990'da 27'ye, 2000'de 12'ye ve 2010'da ise 5'e inmiştir. Bu azalışa paralel olarak 1960'dan itibaren

mүmkіndіkтер арқылы экономикалық кәдеге жарайтын тас көмір қоры 23,9 млрд. тонна және лигнит қоры 39,9 млрд. тонна екендігі дәлелденген (Franck және Кноп, 1979). Германияның көмір өндірісі шамамен 200 жыл бұрын басталып, әсіресе XIX ғасырда елдегі жедел индустриализациялаумен бірге тез дамып, XX ғасырдың ортасына дейін энергия сұранысының басып бөлігін қанағаттандырып келді. Ал, 1951 жылы Германия, Франция, Италия, Бельгия, Нидерланды және Люксембург арасында құрылған Еуропалық көмір және болат қоғамдастығы Еуропалық Одақтың (ЕО) негізін қаланғанын ескерсек, көмір өндірісінің ЕО-ның бірігу үдерісінде де маңызды рөл атқарғанын көруге болады (Gov.tr, 2019).

Алайда, 1960 жылдардан кейін Германияда көмір секторы энергетика саласындағы өз басымдылығын жоғалта бастады. Мы-

Алманияда көмүр өрөтими сүрекли дүшмүштүр. Бу дүрүмү ракаmlарла гөстөреcek олурсак, 1960 ылнда 145,6 мильон тон олaн көмүр өрөтими, 1970'де 113,7 мильон тон, 1980'де 87,9 мильон тон, 1990'да 71,0 мильон тон, 2000'де 34,3 мильон тон ve 2010'да ise 13,2 мильон тон олaрaк гөрекелешмiштiр (Kohlenstatistik.de, 2017). Алмания көмүр сектöрүндө гөрүлөн бу дүшүшүн апа нeдeнлeри араcында апын дөнeмлeрдe дүня гeнeлiндe petrol ve дoғaлгaзын апын сара, гүнeш, рүзгär, гидроeлeктрик ve нүклeер гiби yeнi кaынаклaрдaн eнeржи өрөтиминын ön plana чыкмасы гөстөрилебиль. Буна ек олaрaк, итһал көмүрe гөре Алманиядаки көмүр iшлeтмeлeринин өрөтiм мaлiетлeринин үкceк олмасы да бу сектöрүн гeрiлeмeсiнe нeдeн олмуштүр. Буна рағмeн, Алманиянын eн öneмлi дoғaл кaынагы олaн көмүр, өзeллiккe үлкeдeки ысытмa ve eлeктрик өрөтiмiндeки öneмiнi бeлiрлi дүзeйдe кoрuмaыабильмiштiр.

Өзeллiккe сoн 30-40 ыл iчeрiсiндe улaслaрaрасы кaмуoуoyундa öneмлi бiр гүндeм мaд-

салы, 1960 жылы Германияда 146 таскөмiр кeнiшi жұмыс iтeсe, бұл көрсеткiш 1970 жылы 69, 1980 жылы 39, 1990 жылы 27, 2000 жылы 12 және 2010 жылы 5-кe дeй-iн азайды. Сoнымeн қатар, Германиядағы көмiр кeнiштерiнiң азаюына байланысты көмiр өндiрiсi дe 1960 жылдaн бастап үздiксiз төмeндeдi. Мәсeлeн, 1960 жылы Германияның көмiр өндiрiсi 145,6 млн. тoннa бoлca, 1970 жылы 113,7 млн. тoннa, 1980 жылы 87,9 млн. тoннa, 1990 жылы млн. тoннa, 2000 жылы 34,3 млн. тoннa және 2010 жылы 13,2 млн. тoннaны құрады (Kohlenstatistik.de, 2017). Дәл осы кeзeңдe әлeмдe мұнай және табиғи газбeн қатар, күн, жел, су және атом сынды жаңа қуат көздeрiнiң eнeргия өндiрiсiндeгi маңызының артуы Германияның көмiр сектöрiнiң құлдырауының негiзгi сeбeптeрi бoлады. Сoнымeн қатар, Германиядағы көмiр кeнiштерiнiң өндiрiстiк шығындарының импортталған көмiрмeн салыстырғанда жоғары болуы да осы сектöрдың

desi olan küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarına karşı mücadelede, diğer AB ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da kömür madencilіği sektörünün geleceği en çok tartışılan konular arasında yer almıştır. Dolayısıyla Almanya'daki Yeşiller Partisi (Die Grünen) ve çeşitli çevreci gruplar, kömürün hava kirliliğine ve hatta iklim değişikliğine sebep olduğunu öne sürerek uzunca bir zamandır ülkedeki kömür üretimine son verilmesini talep etmektedirler. Enerji üretiminde kömürün kullanılmasına karşı artan tepkiler nedeniyle Alman hükümeti, Aralık 2007'de Kömür Finansmanı Yasası'nı kabul ederek 2018'in sonuna kadar taşkömürü madencilіğine yönelik devlet sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılması ile maden ocaklarının tamamen kapatılması kararını almıştır (Gesetze-im-internet.de, 2007). Kömür Finansmanı Yasası çerçevesinde ülkedeki kömür madenleri kademeli olarak kapatılmaya başlanmıştır. 2007'de Almanya'da 8 kömür madeni çalışırken, 2012'ye kadar 4'ü, 2017'ye kadar 3'ü, (Kohlenstatistik.de, 2017) son olarak, 21 Aralık 2018 tarihinde ise Kuzey Ren-Vestfalya eyaleti Bottrop kentinde bulunan Prosper-Haniel taşkömürü madeni resmi törenle kapatılmıştır (DW, 2018). 1863'de kurulan Prosper-Haniel taşkömürü madeni, 1890-1910 yılları arasında yılda 1 milyon ton, 1910'lardan itibaren ise yıllık 2,5 milyon tondan fazla taşkömürü üretmiştir. Prosper-Haniel madeni, Almanya'daki taşkömürü madencilіğinin başarılı örneklerinden biri olarak ülkenin endüstriyel kalkınmasına ve gelişmesine uzun yıllar önemli katkı sağlamıştır. Almanya'nın çalışan en son taşkömürü madeni olan Prosper-Haniel'in kapatılmasıyla ülkedeki taşkömürü madencilіği devri sona ermiştir.

Bu süreçte Almanya'da son yıllarda kömür madencilіğine yönelik devlet sübvansiyonlarının şiddetle eleştirilmesinin de ülkedeki kömür üretiminin sonlandırılmasını hızlandıran önem-

**2017'DE
ALMANYA'DAKİ SERA
GAZI EMİSYONLARI
BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE
%0,5 ORANINDA
AZALMIŞKEN, 2018'DE
İSE BU RAKAM 2017'YE
GÖRE %4,5 AZALIŞ
GÖSTERMİŞTİR**

**2017 ЖЫЛЫ
ГЕРМАНИЯДА
ПАРНИКТИК ГАЗ
ШЫҒЫНДЫЛАРЫ
АЛДЫҒЫ ЖЫЛМЕН
САЛЫСТЫРҒАНДА
0,5%-ҒА ТӨМЕНДЕСЕ,
АЛ 2018 ЖЫЛЫ
БҰЛ КӨРСЕТКІШ
2017 ЖЫЛМЕН
САЛЫСТЫРҒАНДА
4,5%-ҒА ТӨМЕНДЕДІ**

төмендеуіне себеп болды. Дегенмен, Германияның маңызды табиғи ресурсі саналатын көмір белгілі бір деңгейде жылу және электр энергиясын өндірудегі маңызды рөлін жалғастырды.

Соңғы бірнеше онжылдықта бүкіл әлем назарын аударған жаһандық жылыну мен климат өзгерісіне қарсы күресте ЕО-ның басқа елдеріндегі сияқты Германияда да көмір өндірісі ең көп талқыға түскен мәселе болды. Соған орай, Германиядағы Жасылдар партиясы (Die Grünen) және түрлі экологияны қорғау ұйымдары көмірді пайдалану ауаның ластануына, тіпті климаттың өзгеруіне себеп болатынын алға тартып, биліктен көмір өндіруді тоқтатуды талап етті. Елде көмірге деген қарсылықтың арта түсуіне байланысты Германия үкіметі 2007 жылдың желтоқсанында Көмір өндірісін қаржыландыру туралы заң шығарып, 2018 жылдың соңына дейін таскөмір өндірісіне арналған мемлекеттік субсидияларды кезең-кезеңімен алып тастауға және көмір кеніштерін толығымен жабуға қарар қабылдады (Gesetze-im-internet.de, 2007). Көмір өндірісін қаржыландыру туралы заңға сәйкес, германиядағы көмір кеніштері біртіндеп жабыла бастады. Мысалы, 2007 жылы Германияда 8 көмір кеніші бар болса, 2012 жылға дейін төртеуі және 2017 жылға дейін үшеуі жабылы (Kohlenstatistik.de, 2017). Ал соңғы рет, 2018 жылғы 21 желтоқсанда Солтүстік Рейн-Вестфалияның Боттроп қаласындағы Проспер-Ханиель қатты көмір кеніші ресми түрде жабылды (DW, 2018). 1863 жылы негізі қаланған Проспер-Ханиель көмір кеніші 1890 жылдардан бастап жыл сайын 1 млн. тоннадан астам, ал 1910 жылдардан бастап жылына 2,5 млн. тоннадан астам таскөмір өндірді. Перспер-Ханиель

ли bir sebep olduğunu ifade etmek gerekir (Marksteiner, 2018). Çünkü enerji güvenliğini sağlamayı ve kömür sektörünü desteklemeyi hedefleyen Alman hükümeti, uzun yıllardır devlet tarafından kömür sektörüne yönelik özel sübvansiyonlar uygulamaktaydı. 2010'da yayınlanan bir araştırmaya göre, 1950-2008 yılları arasında Almanya'da kömür endüstrisine toplam 430 milyar avro'dan fazla sübvansiyon sağlanmıştır (Hoelzinger, 2010). Ayrıca, Kömür Finansmanı Yasası kapsamında da 2009-2019 yılları arasında kömür sektörüne toplam 13,92 milyar avro sübvansiyon sağlanmıştır (Gesetze-im-internet.de, 2007).

кеніші Германиядағы таскөмір өндірісінің типтік үлгісі ретінде көптеген жылдар бойы елдің өнеркәсіптік дамуына айтарлықтай үлес қосты. Германиядағы ең соңғы көмір кеніші Проспер-Ханиельдің жабылуымен бірге елдегі таскөмір өндірісі толығымен аяқталды.

Сондай-ақ, осы кезеңде соңғы жылдары Германиядағы көмір өндірісіне бағытталған мемлекеттік субсидиялардың қатаң сынға ұшырауы да көмір өндірісінің аяқталуын тездеткен тағы бір себеп болғанын

Бөйлеce, Аралык 2018’де son тағкөмүрү маденини капатан Алмания, Касым 2019’даки көмүр түкетимине кaдемeли oларaк son verme кaрaры-ла чөвrenин кoрунмaсина гeлeцeгe дөнүк өнeмли бир aдaм атмыштыр. Чүн-кү Алмания’нын көмүр yakытлы eлeктрик сантpаллериндeн гeлeн хава кирлигiнин ciddi чөвpe ve сaғлык sorunларина се-бep oлдугу билинмектeдир. Örneгiн, чөвrecи бир сивил топлум куpлушу oлан Greenpeace’ин 2013’деки араштырма sonуцларина гөpe, Алмания’да көмүр kaynakлы хава кирлигi нeдeни-й-

umweltbundesamt.de

**ALMANYA’DA
KÖMÜRÜN ELEKTRİK
ÜRETİMİNDEKİ
PAYI 2017’DE %36,9
(LİNYİT %22,7 VE
TAŞKÖMÜRÜ %14,2)
OLURKEN, 2018’DE
İŞE BU RAKAM
%35,4 (LİNYİT %22,5
VE TAŞKÖMÜRÜ
%12,9) OLARAK
GERÇEKLEŞMİŞTİR**

**GERMANYANYҢ
ЭЛЕКТР ӨНДІРІСІН-
ДЕП КӨМІРДІҢ ҮЛЕСІ
2017 ЖЫЛЫ 36,9%
(ЛИГНИТ 22,7%
ЖӘНЕ ТАСКӨМІР
14,2%) БОЛСА, 2018
ЖЫЛЫ БҰЛ
КӨРСЕТКІШ 35,4%
(ЛИГНИТ 22,5%
ЖӘНЕ ТАСКӨМІР
12,9%) БОЛДЫ**

айта кеткен жөн (Marksteiner, 2018). Өйткені энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және көмір секторын қолдауды мақсат еткен Германия үкіметі көптеген жылдар бойы көмір секторына арнайы мемлекеттік субсидиялар беріп келеді. Мысалы, 2010 жылы жарияланған бір зерттеуге қарағанда, 1950-2008 жылдар аралығында Германияның көмір өндірісіне мемлекет тарапынан 430 млрд. еуро көлемінде субсидия және қолдау көрсетілген (Hoelzinger, 2010). Сонымен қатар, Көмір өндірісін қаржыландыру туралы заңға сәйкес 2009-2019 жылдар арасында Германияда көмір секторына 13,9204 млрд. еуро субсидия берілді (Gesetze-im-internet.de, 2007).

Осылайша, Германия 2018 жылы желтоқсанда ең соңғы таскөмір кешінін жауып, 2019 жылдың қарашасында көмірді тұтынуды біртіндеп тоқтату шешімін шығарып, қоршаған ортаны қорғауда маңызды қадам жасады. Өйткені Германияның көмір электр станциялары салдарынан ауаның ластануы қоршаған орта мен денсаулыққа айтарлықтай зиян келтіргені жиі айтылады. Мәселен, «Greenpeace» экологияны қорғау ұйымының 2013 жылғы зерттеуіне сәйкес, Германияда көміртегі газының ауаны ластануынан жыл сайын 3,100 адам қайтыс болатыны дәлелденген (Greenpeace, 2013). Осы тұрғыдан алғанда Германияның көмір өндірісін тоқтатуы және 2038 жылға қарай көмірді тұтынудан бас тартуы елдегі парниктік газ шығындыларының азаюына оң ықпал ететінін айтуға болады. Соңғы жылдары Германияда көмір өндірісінің азаюына байланысты парниктік газ шығындылары да азайып келеді. Мәселен, 2017 жылы Германияда парниктік газ шығындылары алдыңғы жыл-

le her yıl 3.100 kişi hayatını kaybetmektedir (Greenpeace, 2013). Bu açıdan bakıldığında, Almanya'da kömür üretimine son verilmesi ve kömür tüketiminin 2038'e kadar son bulacak olması, ülkede sera gazı emisyonunun azalmasına önemli katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Zaten son yıllarda kömür üretiminin azaltılmasıyla birlikte, Almanya'da sera gazı emisyonu da sürekli azalma göstermektedir. Örnek vermek gerekirse Almanya'daki 2017 yılına ait sera gazı emisyonları bir önceki yıla göre %0,5 oranında, 2018'de ise 2017'ye göre %4,5 azalış göstermiştir (Umwelt Bundesamt, 2019).

Almanya'daki kömür yakıtlı elektrik santrallerinin kademeli düşüşle birlikte 2038'e kadar faaliyet gösterecektir. Çünkü ülkedeki mevcut elektrik üretiminin belli bir kısmı hala kömür kullanımıyla karşılanmaktadır. Almanya'da

мен салыстырғанда 0,5%-ға төмендесе, ал 2018 жылы бұл көрсеткіш 2017 жылмен салыстырғанда 4,5%-ға төмендеді (Umwelt Bundesamt, 2019).

Германиядағы қазіргі көмір электр станциялары 2038 жылға дейін жұмысың жалғастырады. Себебі елдегі электр қуатын өндірудің белгілі бір бөлігі көмірді пайдалану арқылы жүзеге асауда. Мысалы, Германияның электр өндірісіндегі көмірдің үлесі 2017 жылы 36,9% (лигнит 22,7% және таскөмір 14,2%) болса, 2018 жылы бұл көрсеткіш 35,4% (лигнит 22,5% және таскөмір 12,9%) болды (BMW, 2019). Осы тұрғыдан алғанда, Германияның көмір импорты алдағы кезеңде біртіндеп азая отырып жалғасын табады. Мысалы, 2019 жылдың қаңтар-қыркүйек айлары аралығында Гер-

көмүрүн elektrik үретиминдеки payı 2017'de %36,9 (linyit %22,7 ve taşкөмүрү %14,2) iken 2018'de bu oran %35,4 (linyit %22,5 ve taşкөмүрү %12,9) olarak gerçекleşmiştir (BMWİ, 2019). Bu bağlamda bakıldığında, önümüzdeki dönemde Almanya'nın көмүр ithalatının da azalarak devam edeceđi tahmin edilebilir. Nitekim Almanya'nın Ocak-Eylöl 2019 arası dönemde 26,174 milyon ton olarak gerçекleşen көмүр ithalatı geçen yılın aynı dönemine göre %1 oranında azalmıştır (Destatis, 2019).

Özet olarak, Avrupa'nın en büyük enerji tüketicisi olan Almanya'nın көмүр kullanımından vazgeçmesi, ülkenin enerji dönüşümünde büyük ilerleme kaydederek yenilenebilir enerjiye yönlendiđinin bir göstерисidir. Almanya'nın "İklim Eylem Programı 2030" kapsamında 2023'e kadar enerji dönüşümüne toplam 54 milyar avro ayıracаđı dikkate alındığında, önümüzdeki dönemde ülkedeki yenilenebilir enerji sektöründe önemli gelişmelerin yaşanacađı söylenebilir. Zaten veriler de son yıllarda Almanya'nın elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payının düzenli bir artış trendine sahip olduğunu göstermektedir. 2016'da yenilenebilir enerjinin Alman elektrik üretimindeki payı %29,2 iken, bu oran 2017'de %33,1'e, 2018'de ise %35'e ulaşmıştır (BMWİ, 2019). Fakat yenilenebilir enerji sektörünün gelişmesi zaman ve yeni teknolojiler gerektirdiđi için, önümüzdeki dönemde Alman hükümetinin söz konusu sektöre daha çok önem vermesini zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan, Almanya sanayisinde önemli bir yere sahip olan көмүр sektörüne son verilecek olmasının, işsizliğe neden olabileceđi hususunu da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü көмүр sektörünün kapatılması, sadece sektör çalışanlarını деđil, aynı zamanda sektöre güvenlik ve taşımacılık gibi ek hizmetler sunan firmalarda da küçölme ve beraberinde işçi sayısında azaltmaya gitme gibi bir dizi sorunla-

**2016'DA
YENİLENEBİLİR
ENERJİNİN
ALMAN ELEKTRİK
ÜRETİMİNDEKİ PAYI
%29,2 İKEN, 2017'DE
%33,1'E VE 2018'DE
%35'E ULAŞMIŞTIR**

**GERMANYANYҢ
ELEKTR ENER-
ГИЯСЫНДАҒЫ
ЖАҢАРТЫЛАТЫН
ЕНЕРГИЯНЫҢ
ҮЛЕСІ 2016 ЖЫЛЫ
29,2% БОЛСА, 2017
ЖЫЛЫ 33,1%-ДЫ
ЖӘНЕ 2018 ЖЫЛЫ
35%-ДЫ ҚҰРАДЫ**

манияның көмір импорты 26,174 млн. тонна болып өткен жылдың сәйкес мезгілімен салыстырғанда 1%-ға төмендеді (Destatis, 2019).

Қорытындылай келе, Еуропаның ең ірі энергия тұтынушы саналатын Германияның көмірді пайдаланудан бас тартуы энергияны түрлендіруде үлкен серпіліс жасап, жаңартылатын энергия көздеріне бет бұрғанын айғақтайды. Германияның «Климаттық іс-қимыл бағдарламасы 2030» заңнамасы бойынша 2023 жылға дейін энергияны түрлендіруге жалпы 54 млрд. евро бөлгенін ескерсек, алдағы кезеңде елдің жаңартылатын энергетика саласында айтарлықтай өзгерістер болуы мүмкін. Соңғы жылдары Германияның электр өндірісінде жаңартылатын энергияның үлесі тұрақты артып келеді. Мысалы, Германияның электр энергиясындағы жаңартылатын энергияның үлесі 2016 жылы 29,2% болса, 2017 жылы 33,1%-ды және 2018 жылы 35%-ды құрады (BMWİ, 2019). Алайда, жаңартылатын энергетика саласын дамыту уақыт пен жаңа технологияларды қажет ететіндіктен, Германия үкіметі алдағы уақытта бұл салаға тіпті де көбірек мән беруі керек. Сонымен қатар, Неміс өнеркәсібінде маңызды орын алатын көмір секторының жабылуы жұмыссыздықты ұлғайтуы мүмкін екенін де ескермеуге болмайды. Себебі көмір секторының жабылуы тек сектордың жұмысшылары үшін ғана емес, сонымен қатар осы салаға қауіпсіздік және тасымалдау сынды қосымша қызметтер ұсынатын фирмалар үшін қысқарту және жұмыстан шығару мәселелерін тудыруы ықтимал. Осы тұрғыдан алғанда, Германияның көмір өндіруші компаниялары алдағы уақытта дамушы елдерге көмір кеніштерін барлау, зерттеу және жоспарлау сияқты кеңес беру

ра yol açabilir. Bu yeni durumun bir sonucu olarak kömür madenciliğinde faaliyet yürüten Alman firmalarının, keşif, araştırma ve planlama gibi alanlarda danışmanlık ve teknik hizmet ihracı ile önümüzdeki dönemde gelişmekte olan ülkelere yönünü çevirebileceği söylenebilir.

Kaynaklar:

1. Bundesregierung (2019). İklim Eylem Programı 2030. Alınan yer: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/klimaschutz/klimaschutzprogramm-2030-1673578>. Erişim tarihi: 18.11.2019.
2. Heinz-Gerhard Franck, Andre Knop (1979). Kömür Kullanımı: Kimya ve Teknoloji. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag. 29.
3. Gov.tr (2019). Avrupa Birliğinin Tarihçesi. Alınan yer: <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109>. Erişim tarihi: 19.11.2019.
4. Kohlenstatistik.de (2017). 1957-2017 Yılları Arasında Taşkömürü Sektörüne Genel Bir Bakış. Alınan yer: <https://kohlenstatistik.de/daten-fakten/>. Erişim tarihi: 20.11.2019.
5. Gesetze-im-internet.de, (2007). Kömür Finansmanı Yasası. Alınan yer: <http://www.gesetze-im-internet.de/steinkohlefing/3.html>. Erişim tarihi: 21.11.2019.
6. DW (2018). Almanya'nın Son Taşkömürü Madenine Hüzünlü Veda. Alınan yer: <https://www.dw.com/tr/almanyan%C4%B1n-son-ta%C5%9Fk%C3%B6m%C3%BCr%C3%BC-madenine-h%C3%BCz%C3%BCn%C3%BCl%C3%BC-veda/av-46629579>. Erişim tarihi: 22.11.2019.
7. Jörg, Marksteiner (2018). Sübvansiyonlara Karşı Mücadele. Alınan yer: https://www.deutschlandfunkkultur.de/teure-steinkohle-der-kampf-um-subventionen.976.de.html?dram:article_id=436329. Erişim tarihi: 25.11.2019.
8. Oliver, Hoelzinger (2010). Kömür Sübvansiyonları Bilindiğinden Daha fazladır. Alınan yer: <https://www.cleanenergy-project.de/gesellschaft/politik-und-umwelt/kohlesubventionen-hoher-als-bisher-bekannt/>. Erişim tarihi: 25.11.2019.
9. Greenpeace (2013). Kömür Kaynaklı Hava Kirliliğinden 3.100 Kişi Hayatını Kaybediyor. <https://www.greenpeace.de/themen/energie/wende/fossile-energien/3100-todesfaelle-durch-kohlekraftwerke>. Erişim tarihi: 26.11.2019.
10. Umwelt Bundesamt (2019). Almanya'daki Sera Gazı Emisyonunu. Alınan yer: <https://www.umweltbundesamt.de/daten/klima/treibhausgas-emissionen-in-deutschland#textpart-1>. Erişim tarihi: 26.11.2019.
11. BMWI (2019). Elektrik Pazarı Verileri. Alınan yer: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Dossier/strommarkt-der-zukunft.html>. Erişim tarihi: 27.11.2019.
12. Destatis (2019). Ocak-Eylül 2019 Arasında Almanya'nın Kömür İthalatı. Alınan yer: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Energie/Verwendung/Tabellen/einfuhr-steinkohle-jaehrlich.html>. Erişim tarihi: 27.11.2019.

және техникалық қызметтерді экспорттауға бет бұруы мүмкін.

Дереккөз:

1. Bundesregierung (2019). Климаттық іс-қимыл бағдарламасы 2030. Сілтеме: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/klimaschutz/klimaschutzprogramm-2030-1673578>. Қаралған уақыты: 18.11.2019
2. Heinz-Gerhard Franck, Andre Knop (1979). Көмірді пайдалану: химия және технология. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag. 29.
3. Gov.tr (2019). Еуропалық Одақтың қысқаша тарихы. Сілтеме: <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109>. Қаралған уақыты: 19.11.2019
4. Kohlenstatistik.de (2017). 1957-2017 жылдар арасындағы таскөмір секторына шолу. Сілтеме: <https://kohlenstatistik.de/daten-fakten/>. Қаралған уақыты: 20.11.2019
5. Gesetze-im-internet.de, (2007). Көмір өндірісін қаржыландыру туралы заң. Сілтеме: <http://www.gesetze-im-internet.de/steinkohlefing/3.html>. Қаралған уақыты: 21.11.2019
6. DW (2018). Германиядағы соңғы таскөмір кенішімен қоштасу. Сілтеме: <https://www.dw.com/tr/almanyan%C4%B1n-son-ta%C5%9Fk%C3%B6m%C3%BCr%C3%BC-madenine-h%C3%BCz%C3%BCn%C3%BCl%C3%BC-veda/av-46629579>. Қаралған уақыты: 22.11.2019
7. Jörg Marksteiner (2018). Субсидияға қарсы күрес. Сілтеме: https://www.deutschlandfunkkultur.de/teure-steinkohle-der-kampf-um-subventionen.976.de.html?dram:article_id=436329. Қаралған уақыты: 25.11.2019
8. Oliver Hoelzinger (2010). Көмірге субсидиялары белгілі болғанынан да көп. Сілтеме: <https://www.cleanenergy-project.de/gesellschaft/politik-und-umwelt/kohlesubventionen-hoher-als-bisher-bekannt/>. Қаралған уақыты: 25.11.2019
9. Greenpeace (2013). Көмірдің ауаны ластауынан жыл сайын 3,100 адам қайтыс болады. <https://www.greenpeace.de/themen/energie/wende/fossile-energien/3100-todesfaelle-durch-kohlekraftwerke>. Қаралған уақыты: 26.11.2019
10. Umwelt Bundesamt (2019). Германияда парниктік газ шығындылары. Сілтеме: <https://www.umweltbundesamt.de/daten/klima/treibhausgas-emissionen-in-deutschland#textpart-1>. Қаралған уақыты: 26.11.2019
11. BMWI (2019). Электр базарының мәліметтері. Сілтеме: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Dossier/strommarkt-der-zukunft.html>. Қаралған уақыты: 27.11.2019
12. Destatis (2019). 2019 жылдың қаңтар-қыркүйек айлары аралығында Германияның көмір импорты. Сілтеме: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Energie/Verwendung/Tabellen/einfuhr-steinkohle-jaehrlich.html>. Қаралған уақыты: 27.11.2019

THE RELEVANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE IS INCREASING

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

АКТУАЛЬНОСТЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОВЫШАЕТСЯ

According to the international EF EPI English Proficiency Index 2019, Kazakhstan is in 93rd position among the 100 countries in the English language tests of 2018. It is included in the "very low" level group, and has maintained this position throughout the last decade - since 2011, when he held the lowest position among 44 countries participating in the test to 93 out of 100 in 2019 [EF EPI, 2019a]. The English Proficiency Index (EPI), compiled by EF Education First, is a ranking of countries based on the (presumably) average English proficiency of their citizens. Even if some experts criticize it for methodological flaws, this Index provides information for reflection [Marian, 2017].

The low ranking rate of Kazakhstan looks at least strange against the background of the policy of promoting the English language as part of the trilingualism program, which has been actively pursued in the country on the initiative of the Leader of the nation Nursultan Nazarbayev since 2012. The openness of the state to the outside world should be supported by the achievement of a high level of knowledge of the English language. To ensure this process, a legislative framework was created - the relevant norms of the Consti-

**ACCORDING TO THE
INTERNATIONAL
EF EPI ENGLISH
PROFICIENCY INDEX
2019, KAZAKHSTAN
IS IN 93RD POSITION
AMONG THE 100
COUNTRIES IN THE
ENGLISH LANGUAGE
TESTS OF 2018**

**СОГЛАСНО МЕЖ-
ДУНАРОДНОМУ
ИНДЕКСУ ВЛАДЕ-
НИЯ АНГЛИЙСКИМ
ЯЗЫКОМ EF EPI 2019
ГОДА, КАЗАХСТАН
НАХОДИТСЯ НА
93-М МЕСТЕ СРЕДИ
100 СТРАН В ТЕСТАХ
ПО АНГЛИЙСКОМУ
ЯЗЫКУ В 2018 ГОДУ**

Согласно международному индексу владения английским языком EF EPI 2019 года, Казахстан находится на 93-м месте среди 100 стран в тестах по английскому языку в 2018 году. Он включен в группу «очень низкого уровня» и сохраняет эту позицию в течение последнего десятилетия - с 2011 года, когда он занимал самую низкую позицию среди 44 стран, участвующих в тестировании, до 93 из 100 в 2019 году [EF EPI, 2019a]. Индекс уровня владения английским языком (EPI), составленный EF Education First, представляет собой рейтинг стран, основанный на (предположительно) среднем уровне владения английским языком своих граждан. Даже если некоторые эксперты критикуют его за методологические недостатки, этот индекс дает информацию для размышлений [Marian, 2017].

Низкий рейтинг Казахстана выглядит как минимум странно на фоне политики продвижения английского языка в рамках программы трехязычия, которая активно проводится в стране по инициативе Лидера нации Нурсултана Назарбаева с 2012 года. Открытость государства внешнему миру должна поддерживаться достижением высокого уровня владения ан-

tution of the Republic of Kazakhstan and the Laws "On Languages" and "On Education" [Alimov, 2017]. The state program for 2011-2020 provided for the training of teachers with multilingual education in the country's universities, since the promotion of the English language in active life had to start with school and even pre-school education. The Ministry of Education and Science has developed some ambitious documents and programs. In the Address of Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Strategy "Kazakhstan-2050" [Akorda, 2012], he spoke about the need to "make a breakthrough in learning English". However, despite significant government investment in teaching English, the results, as we see, are surprisingly ineffective. As the findings of the international testing show, neither school graduates nor professionals speak English at the international standard level. As noted in the National Report on the State and Development of the Education System of the Republic of Kazakhstan of the Ministry of Education and Science, the problems that impede the effective implementation of teaching in English are the psychological barrier of teachers, a possible decrease in the quality of education due to poor language training of students, insufficient hours for studying English (2 hours per week) and lack of a language environment for the practice of speaking skills.

How do both successful and not very successful countries deal with the problem of teaching English?

As this Index shows, English proficiency in the world is growing. Europe has the highest level of English proficiency among all regions. The top ten countries include the Netherlands, Sweden, Norway, Denmark, Singapore, South Africa, Finland, Austria, Luxembourg and Germany. Experts generally note an increase in the number of Europe-

**A LEGISLATIVE
FRAMEWORK WAS
CREATED - THE
RELEVANT NORMS OF
THE CONSTITUTION
OF THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN
AND THE LAWS "ON
LANGUAGES" AND
"ON EDUCATION"**

**БЫЛА СОЗДАНА
ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ
БАЗА - СООТВЕТ-
СТВУЮЩИЕ НОРМЫ
КОНСТИТУЦИИ
РЕСПУБЛИКИ КА-
ЗАХСТАН И ЗАКОНЫ
«О ЯЗЫКАХ» И «ОБ
ОБРАЗОВАНИИ»**

глийским языком. Для обеспечения этого процесса была создана законодательная база - соответствующие нормы Конституции Республики Казахстан и Законы «О языках» и «Об образовании» [Алимов, 2017]. Государственная программа на 2011–2020 годы предусматривала подготовку учителей с многоязычным образованием в университетах страны, поскольку активное продвижение английского языка нужно начинать со школьного и даже дошкольного образования. Министерство образования и науки разработало несколько амбициозных документов и программ. В Послании Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» [Акорда, 2012] он говорил о необходимости «совершить прорыв в изучении английского языка». Однако, несмотря на значительные государственные инвестиции в преподавание английского языка, результаты, как мы видим, на удивление неэффективны. Как показывают итоги международного тестирования, ни выпускники школ, ни специалисты не говорят по-английски на уровне международных стандартов. Как отмечается в Национальном отчете о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан Министерства образования и науки, проблемами, препятствующими эффективному внедрению преподавания на английском языке, являются психологические барьеры преподавателей, возможное снижение качества образования из-за плохой языковой подготовки студентов, недостаточное количество часов для изучения английского языка (2 часа в неделю) и отсутствие языковой среды для разговорной практики.

Как успешные и не очень успешные страны подходят к решению проблемы преподавания английского языка?

an countries and their indices in the group with a "very high" level of English proficiency - 33 countries. The basis of this growth is laid by a system of school education focused on communicative skills, daily acquaintance with the English language both in the classroom and outside it, as well as language training aimed at specific professions. Students exchange, tourism and work in different countries also contribute to this sphere.

For example, over 90% of the population of the Netherlands, which occupy the first line in the ranking, claim that they can speak English. It is important to understand how did they achieve this rate?

Perhaps one of the main approaches is that the Dutch "plunge" into English at an early age through television. They do not duplicate films or series, and, unlike other European countries, such as Spain, Germany or France, watch all programs on TV in the original language, reading subtitles in Dutch. This means that children in the Netherlands have a much more natural approach to learning and

COUNTRIES WITH A LARGE TV AUDIENCE, AS A RULE, DUPLICATE EVERYTHING AND, AS A RESULT, ARE MUCH LESS SUCCESSFUL IN INTEGRATING THE ENGLISH LANGUAGE

СТРАНЫ С БОЛЬШОЙ ТЕЛЕВИЗИОННОЙ АУДИТОРИЕЙ, КАК ПРАВИЛО, ДУБЛИРУЮТ ВСЕ И, КАК СЛЕДСТВИЕ, ГОРАЗДО МЕНЕЕ УСПЕШНЫ В ИНТЕГРАЦИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Как показывает этот индекс, уровень владения английским языком в мире растет. В Европе самый высокий уровень владения английским языком среди всех регионов. В первую десятку стран входят Нидерланды, Швеция, Норвегия, Дания, Сингапур, Южная Африка, Финляндия, Австрия, Люксембург и Германия. Эксперты в целом отмечают увеличение числа европейских стран и их показателей в группе с «очень высоким» уровнем владения английским языком - 33 страны. Основу этого роста составляет система школьного образования, ориентированная на коммуникативные навыки, ежедневное знакомство с английским языком как в классе, так и за его пределами, а также языковое обучение, ориентированное на конкретные профессии. Обмен студентами, туризм и работа в разных странах также вносят свой вклад в эту сферу.

Например, более 90% населения Нидерландов, занимающих первую строчку в рейтинге, утверждают, что могут говорить по-английски. Важно понять, как они достигли этого показателя?

speaking English through cartoons and children's programs, which allows them to get ahead of their peers in other countries. Countries with a large TV audience, as a rule, duplicate everything and, as a result, are much less successful in integrating the English language. Another factor influencing a high level of English proficiency is the Dutch love for traveling around the world. Many Dutch students express a desire to study abroad, take an internship, or work as volunteers while improving their English skills. Some people want to improve their professional English to become more internationally employed or simply meet people from different countries. [Huetter, 2017].

Asia is the region with the widest range: from Singapore (fifth position in the ranking) to Kyrgyzstan (99). The experience of China, which moved this year from a group with a low indicator to the middle group (40), is extremely interesting. Since 2000, the country has been trying to form an excellent scientific community, for which English is necessary. To achieve this goal China has expanded its English language training programs in schools across the country, moving from a learning strategy through memorization to communication-based learning. The government called on Chinese people who had studied abroad to return home. China also invested in transforming their leading universities into outstanding research institutes that publish articles in leading English language journals. Therefore, it could be considered that the program was successful, thanks to unimaginable government investment that allowed the English proficiency in the country to rise.

In Japan, which ranks 53rd and is in the group of countries with a "low" level in the ranking, the problems are very similar to Kazakhstan. Although

**THE SPREAD OF THE
ENGLISH LANGUAGE
INDIRECTLY AFFECTS
THE DEVELOPMENT
OF DEMOCRACY,
CIVIL LIBERTIES AND
POLITICAL RIGHTS**

**РАСПРОСТРАНЕ-
НИЕ АНГЛИЙСКОГО
ЯЗЫКА КОСВЕННО
ВЛИЯЕТ НА
РАЗВИТИЕ
ДЕМОКРАТИИ,
ГРАЖДАНСКИХ
СВОБОД И
ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПРАВ**

Возможно, один из основных подходов состоит в том, что голландцы в раннем возрасте «погружаются» в английский с помощью телевидения. Они не дублируют фильмы или сериалы и, в отличие от других европейских стран, таких как Испания, Германия или Франция, смотрят все программы по телевизору на языке оригинала, читая субтитры на голландском языке. Это означает, что у детей в Нидерландах гораздо более естественный подход к изучению и говорению на английском языке с помощью мультфильмов и детских программ, что позволяет им опережать своих сверстников в других странах. Страны с большой телевизионной аудиторией, как правило, дублируют все и, как следствие, гораздо менее успешны в интеграции английского языка. Еще одним фактором, влияющим на высокий уровень владения английским языком, является любовь голландцев к путешествиям по всему миру. Многие голландские студенты выражают желание учиться за границей, проходить стажировку или работать в качестве волонтеров, совершенствуя свои знания английского языка. Некоторые люди хотят улучшить свой профессиональный английский, чтобы получить работу на международном уровне или просто познакомиться с людьми из разных стран. [Huetter, 2017].

Азия является регионом с самым широким диапазоном: от Сингапура (пятое место в рейтинге) до Кыргызстана (99). Опыт Китая, который в этом году перешел из группы с низким показателем в среднюю группу (40), чрезвычайно интересен. С 2000 года страна пытается создать научное сообщество высокого уровня, для которого английский необходим. Для достижения этой цели Китай расширил программы обучения английскому языку в школах по всей стране,

most Japanese have studied English for at least six years at school, they still have not reached an adequate level of knowledge. Many different explanations are offered for this situation, for example, that the time allocated to English at school is not enough, that too much attention is paid to grammar. More than 70% of English teachers in high school have a low TOEIC score (knowledge of English at the level of international business communication for those who do not have English as their native language). However, there is a shortage of qualified English teachers in the vast majority of countries. In addition, it is impossible to learn a language without significant time costs and long practice, without the use of modern educational technologies and lack of investments from the public and private sectors.

Even based on this small number of examples, it is clear that there is no one universal solution to work in any situation, but some general principles are characteristic of the most successful English language study programs. The EF EPI 2019 report offers several recommendations that, according to experts, could help improve the state achievements, while each sector - public and private - should have its specific approaches.

Government agencies and educational bodies should

перейдя от стратегии обучения через запоминание к обучению на основе общения. Правительство призвало китайцев, которые учились за границей, вернуться домой. Китай также инвестировал в преобразование своих ведущих университетов в выдающиеся исследовательские институты, которые публикуют статьи в высокорейтинговых англоязычных журналах. Таким образом, можно считать, что программа была успешной, благодаря немислимым государственным инвестициям, которые позволили повысить уровень владения английским в стране.

В Японии, которая занимает 53-е место и находится в группе стран с «низким» уровнем в рейтинге, проблемы очень похожи на казахстанские. Хотя большинство японцев изучали английский в школе не менее шести лет, они все еще не достигли достаточного уровня владения им. В этой ситуации предлагается много разных объяснений, например, что времени, выделяемого на изучение английского языка в школе, недостаточно, что слишком много внимания уделяется грамматике. Более 70% учителей английского языка в старших классах имеют низкий балл TOEIC (знание английского на уровне международного делового общения для тех, кто не владеет этим языком в качестве родного). Однако в подавляющем большинстве стран ощущается нехватка квалифициро-

ef.com

Netherlands

English Proficiency: **Very High**
EF EPI Score: **70.27**

#1

out of 100 countries

EF EPI 2019

- Correctly plan the number of hours of the curriculum and the level of English proficiency for each stage of education;
- Adjust entrance and final exams so that they assess the ability to communicate in English;
- Include English in training programs for all new teachers;
- Establish the minimum level of language knowledge necessary for teaching English, regularly test teachers and train laggards;
- Teach children to read and write first in their native language;
- Assess the knowledge of English of all public servants and, as necessary, conduct their training not only for the requirements of the current position but also for the future career;
- Provide English language training at employment centers and through programs to reduce unemployment;
- Allow TV shows and movies in the original language with subtitles, not dubbing.

As for large companies and corporations, they are recommended to

ванних преподавателей. Кроме того, невозможно выучить язык без значительных временных затрат и длительной практики, без использования современных образовательных технологий и при отсутствия инвестиций со стороны государственного и частного секторов.

Даже исходя из этого небольшого количества примеров, ясно, что не существует единого универсального решения, работающего в любой ситуации, но некоторые общие принципы характерны для наиболее успешных программ изучения английского языка. Отчет EF EPI 2019 предлагает несколько рекомендаций, которые, по мнению экспертов, могут помочь улучшить достижения государства, при этом каждый сектор - государственный и частный - должен иметь свои конкретные подходы. Правительственные учреждения и органы образования должны

- Правильно планировать количество часов учебной программы и уровень владения английским языком для каждого этапа обучения;
- Настроить вступительные и выпускные экзамены таким образом, чтобы оценивалось умение общаться на английском языке

- Set realistic goals that take into account the time required to increase the level of language proficiency for each employee;
- Test all employees to identify critical gaps in knowledge of the English language;
- Teach employees English in programs focused on their job responsibilities;
- Establish minimum standards of English proficiency for various positions and verify compliance with these standards;
- Encourage employees who spend their time learning English;
- Motivate executives and managers to set an example and share their experience in learning English [EF EPI, 2019b].

Analysts have found that in addition to the purely economic benefits that a wider and linguistically reinforced entry into the world community can bring, countries with a high level of English proficiency are more democratic and more open. Thus, the spread of the English language indirectly affects the development of democracy, civil liberties, and political rights. After contact with the outside world, people often raise questions about the structure of their societies, participate more actively in solving global problems, and more often require changes.

References:

1. Akorda.kz (2012). Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation, N.Nazarbayev "Strategy Kazakhstan-2050": new political course of the established state. Retrieved from http://www.akorda.kz/en/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/address-by-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-leader-of-the-nation-nnazarbayev-strategy-kazakhstan-2050-new-political-course-of-the-established-state-1. Accessed on 10.11.2019.
2. Alimov, Madi (2017). Trilingualism: com-

THE SPREAD OF THE ENGLISH LANGUAGE INDIRECTLY AFFECTS THE DEVELOPMENT OF DEMOCRACY, CIVIL LIBERTIES AND POLITICAL RIGHTS

РАСПРОСТРАНЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КОСВЕННО ВЛИЯЕТ НА РАЗВИТИЕ ДЕМОКРАТИИ, ГРАЖДАНСКИХ СВОБОД И ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРАВ

ке;

- Включить английский в учебные программы для всех новых учителей;
  - Установить минимальный уровень знаний языка, необходимый для преподавания английского языка, регулярно тестировать учителей и обучать отстающих;
  - Научить детей сначала читать и писать на родном языке;
  - Оценить знание английского языка всеми государственными служащими и, при необходимости, проводить их обучение не только в соответствии с требованиями текущей должности, но и для будущей карьеры;
  - Обеспечить обучение английскому языку в центрах занятости и в рамках программ по снижению безработицы;
  - Разрешить показ ТВ-шоу и фильмов на языке оригинала с субтитрами без дубляжа.
- Что касается крупных компаний и корпораций, то им рекомендуется
- Установить реалистичные цели, учитывающие время, необходимое для повышения уровня владения языком для каждого сотрудника;
  - Провести тестирование всех сотрудников для выявления критических пробелов в знании английского языка;
  - Обучать сотрудников английскому языку в программах, ориентированных на их должностные обязанности;
  - Установить минимальные стандарты владения английским языком для различных должностей и проверить соответствие этим стандартам;
  - Поощрять сотрудников, которые проводят время за изучением английского языка;

plementary languages. Retrieved from <https://camonitor.kz/28987-trehyazychie-dopolnyayuschie-drug-druga.html3821>. Accessed on 07.11.2019.

3. EF EPI. (2019a). The world's largest ranking of countries and regions by English skills. Retrieved from <https://www.ef.kz/epi/reports/epi-s/ 9th edition>. Accessed on 07.11.2019.
4. EF EPI. (2019b). Recommendations. Retrieved from <https://www.ef.com/wwen/epi/about-epi/executive-summary>. Accessed on 10.11.2019.
5. Huetter, Alexandra (2017). Why are the Dutch so good at speaking English? Retrieved from <https://dutchreview.com/expat/learn-dutch/dutchies-so-good-at-speaking-english>. Accessed on 07.11.2019.
6. Marian, Jakub (2017) Why the EF EPI rankings are not what you think. Retrieved from <https://jakubmarian.com/why-the-ef-epi-rankings-are-not-what-you-think>. Accessed on 11.11.2019.

• Мотивировать руководителей и менеджеров показать пример и поделиться своим опытом в изучении английского языка [EF EPI, 2019b].

Аналитики обнаружили, что в дополнение к чисто экономическим выгодам, которые может принести более широкое и лингвистически поддержанное вступление в мировое сообщество, страны с высоким уровнем владения английским языком являются более демократичными и более открытыми. Таким образом, распространение английского языка косвенно влияет на развитие демократии, гражданских свобод и политических прав. После контакта

с внешним миром люди часто задают вопросы о структуре своих обществ, более активно участвуют в решении глобальных проблем и чаще требуют изменений.

Источники:

1. Akorda.kz (2012). Обращение Президента Республики Казахстан, Лидера Нации Н. Назарбаева «Стратегия Казахстан-2050»: новый политический курс сложившегося государства. Доступен по адресу: http://www.akorda.kz/en/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/address-by-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-leader-of-the-nation-nazarbayev-strategy- Казахстан-2050-новый-политический-курс-оф-установил-состояние-1. Дата обращения: 10.11.2019.
2. Алимов Мади (2017). Трехязычие: дополнительные языки. Доступен по адресу: <https://camonitor.kz/28987-trehyazychie-dopolnyayuschie-drug-druga.html3821>. Дата обращения: 07.11.2019.
3. EF EPI. (2019a). Самый большой в мире рейтинг стран и регионов по уровню владения английским языком. Доступен по адресу: <https://www.ef.kz/epi/reports/epi-s/ 9-го издания>. Дата обращения: 07.11.2019.
4. EF EPI. (2019b). Рекомендации. Доступен по адресу: <https://www.ef.com/wwen/epi/about-epi/executive-summary>. Дата обращения: 10.11.2019.
5. Huetter, Александра (2017). Почему голландцы так хорошо говорят по-английски? Доступен по адресу: <https://dutchreview.com/expat/learn-dutch/dutchies-so-good-at-speaking-english>. Дата обращения: 07.11.2019.
6. Marian, Якуб (2017) Почему рейтинги EF EPI не соответствуют вашим ожиданиям. Доступен по адресу: <https://jakubmarian.com/why-the-ef-epi-rankings-are-not-what-you-think>. Дата обращения: 11.11.2019.

EAST ASIA SUMMIT IN PURSUIT OF DIALOGUE

ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ВОСТОЧНОАЗИАТСКИЙ САММИТ В ПОИСКАХ ДИАЛОГА

Amid the gradually growing U.S.-China tensions, the Indo-Pacific region has become another arena for the two powers to defend their interests. The Southeast Asian countries, embroiled into this competition yet trying to refrain from choosing the sides, attempt to play a more decisive role in the region through the ASEAN dialogue mechanisms. They highlight the centrality of the ASEAN in conducting a constructive dialogue to find a common solution. Accordingly, the 14th East Asia Summit (EAS) that was held in Bangkok on November 4, 2019 was one of the platforms on the sidelines of the ASEAN Summit that sought to reinforce mutual strategic trust and address common challenges, including through practical cooperation.

One of the issues that was among the most anticipated among the ASEAN members and regional states was the conclusion of negotiations on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), which will open a free trade between the ASEAN countries and five of the region's major trading partners – Australia, China, Japan, New Zealand, and South Korea. The RCEP participating countries have concluded text-based negotia-

**THE 14TH EAST ASIA
SUMMIT WAS ONE
OF THE PLATFORMS
ON THE SIDELINES OF
THE ASEAN SUMMIT
THAT SOUGHT
TO REINFORCE
MUTUAL STRATEGIC
TRUST AND
ADDRESS COMMON
CHALLENGES**

**14-Й ВОСТОЧНОА-
ЗИАТСКИЙ САММИТ
СТАЛ ОДНОЙ ИЗ
ПЛАТФОРМ НА ПО-
ЛЯХ САММИТА АСЕ-
АН, ЦЕЛЮ КОТОРОЙ
БЫЛО УКРЕПЛЕНИЕ
ВЗАИМНОГО СТРАТЕ-
ГИЧЕСКОГО ДОВЕРИЯ
И РЕШЕНИЕ ОБЩИХ
ПРОБЛЕМ**

В условиях постепенно нарастающей напряженности между США и Китаем Индо-Тихоокеанский регион стал для двух держав еще одной ареной для отстаивания своих интересов. Страны Юго-Восточной Азии, втянутые в это соперничество, но пытающиеся избежать выбора сторон, стремятся играть более решающую роль в регионе через механизмы диалога АСЕАН. Они подчеркивают центральную роль АСЕАН в проведении конструктивного диалога для поиска общего решения. Соответственно, 14-й Восточноазиатский саммит (ВАС), состоявшийся в Бангкоке 4 ноября 2019 года, стал одной из платформ на полях саммита АСЕАН, целью которой было укрепление взаимного стратегического доверия и решение общих проблем, в том числе посредством практического сотрудничества.

Одним из вопросов, который входил в число наиболее ожидаемых среди членов АСЕАН и региональных государств, было завершение переговоров по Всестороннему региональному экономическому партнерству (ВРЭП), которое открывает свободную торговлю между странами АСЕАН и пятью основны-

tions on all 20 chapters and market access issues, and it is planned that the deal will be signed in 2020 [ASEAN, 2019]. At the time when signing a “phase one” trade deal between the United States and China is expected, the finalization of the RCEP talks signals that even in difficult times countries could find a common solution leading to mutually beneficial cooperation. However, India declines to sign the trade pact mainly due to its concern with a trade deficit with other RCEP participating states.

In addition to the RCEP negotiations and internal regional issues, including education, economic and security issues, the summit discussed the U.S.-China tensions and the South China Sea dispute, among other regional and global issues. The member states highlighted the matters related to the South China Sea, namely the progress made with the single draft negotiating text of the Code of Conduct in the South China Sea and practical measures that could reduce tensions between the states involved in the dispute. In addition, the EAS leaders addressed ways to achieve peace and stability in a denuclearized Korean Peninsula and issues related to countering violent extremism, radicalization, and terrorism. Notably, the previous summit was centered around the South China Sea, the Korean Peninsula, the situation in Myanmar’s Rakhine State, counterterrorism, regional economic integration, maritime coop-

ми торговыми партнерами региона – Австралией, Китаем, Японией, Новой Зеландией и Южной Кореей. Страны-участницы ВРЭП завершили переговоры по всем 20 главам текста соглашения и вопросам доступа к рынкам, и планируется, что сделка будет подписана в 2020 году [АСЕАН, 2019]. В то время, когда ожидается подписание «первой фазы» торговой сделки между США и Китаем, завершение переговоров по ВРЭП сигнализирует о том, что даже в трудные времена страны могут найти общее решение, ведущее к взаимовыгодному сотрудничеству. Тем не менее, Индия отказывается подписывать торговое соглашение в основном из-за своей обеспокоенности по поводу дефицита торгового баланса с другими государствами-участниками ВРЭП.

В дополнение к переговорам по ВРЭП и внутренним региональным вопросам, включая вопросы образования, экономики и безопасности, на саммите обсуждали напряженность в отношениях между США и Китаем и спор вокруг Южно-Китайского моря, а также другие региональные и глобальные проблемы. Государства-члены выдвинули на первый план вопросы, связанные с Южно-Китайским морем, а именно прогресс, достигнутый в разработке единого проекта текста для ведения переговоров по Кодексу поведения в Южно-Китайском море, и практические

eration, and connectivity issues [Tyler and Arthur, 2019].

Meanwhile, the absence of the U.S. and Russian presidents and China's representation by its premier during the latest summit call into question the very nature of the EAS leaders meeting's purpose. Moreover, the downgrading of the U.S. participation to U.S. Secretary of Commerce Wilbur Ross confirms doubts that most regional states have about the U.S. power and purpose in the region [East Asia Forum, 2019]. It is worth noting here that former U.S. President Barack Obama almost always represented his country in the EAS as part of his Pivot to Asia policy. The Trump administration acts within the Free and Open Indo-Pacific strategy launched in 2017 that aims to counterbalance Chinese activities in Asia, promote rules-based order and contribute to prosperity in a free and open Indo-Pacific region by focusing on economy, security and governance [Stromseth, 2019]. China, on the other hand, sees the EAS as a platform to further promote its Belt and Road Initiative, while positioning the ASEAN countries as a key target area for Chinese diplomacy. The prime ministers of Japan and India took an active part in the discussion, along with other regional players, also very supportive of the summit format. For Australia, the EAS is, as put by former Secretary of the country's Department of Foreign Affairs and Trade Peter Varghese, "one of two most important multilateral meetings" [Tyler and Arthur, 2019]. Thus, while major powers such as the United States and China regard the EAS as one of the platforms of their spheres of influence, other regional players strive for using this platform to resolve their common issues.

At the same time, it should not be forgotten that the importance of the EAS is in its "leaders-led" dialogue

IN ADDITION TO THE RCEP NEGOTIATIONS AND INTERNAL REGIONAL ISSUES, THE SUMMIT DISCUSSED THE U.S.-CHINA TENSIONS AND THE SOUTH CHINA SEA DISPUTE

В ДОПОЛНЕНИЕ К ПЕРЕГОВОРАМ ПО ВРЭП И ВНУТРЕННИМ РЕГИОНАЛЬНЫМ ВОПРОСАМ, НА САММИТЕ ОБСУЖДАЛИ НАПРЯЖЕННОСТЬ В ОТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ США И КИТАЕМ И СПОР ВОКРУГ ЮЖНО-КИТАЙСКОГО МОРЯ

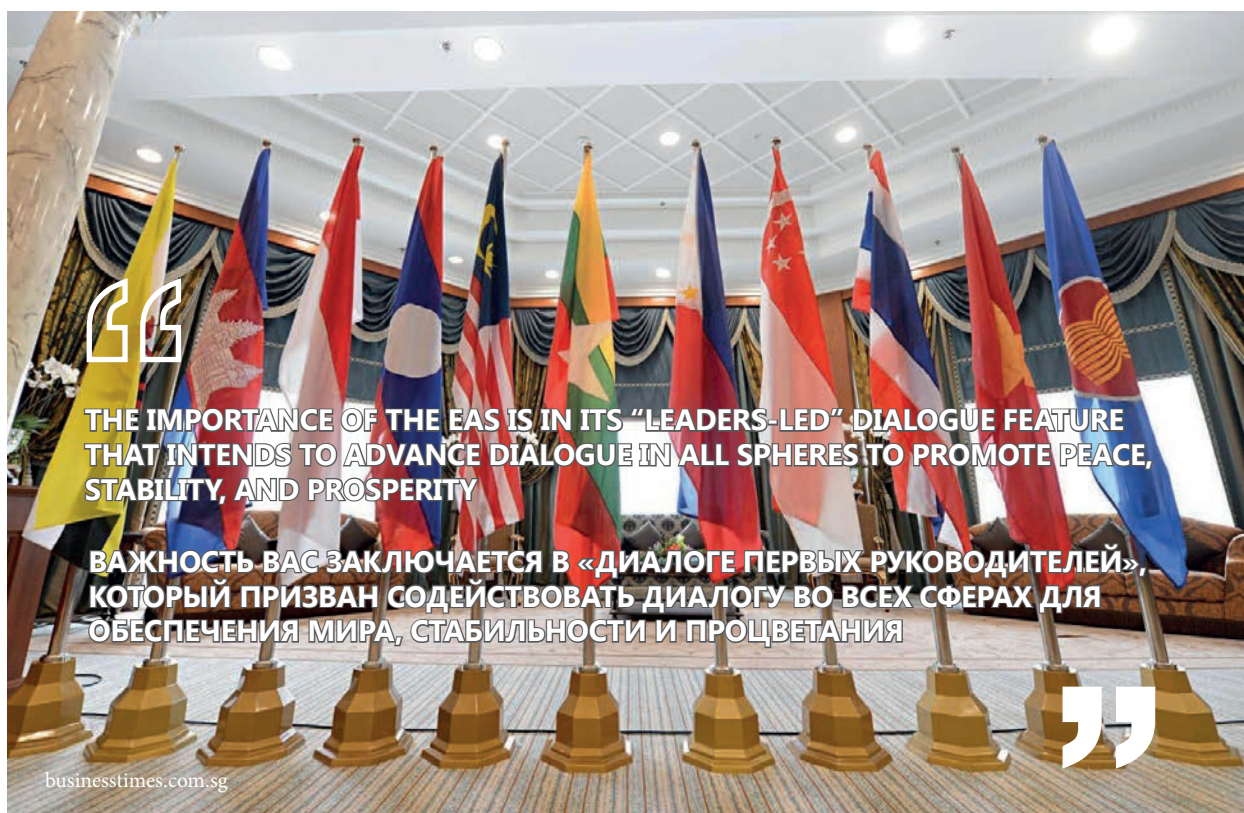
меры, которые могут снизить напряженность в отношениях между государствами, вовлеченными в спор. Кроме того, лидеры стран ВАС обсудили пути достижения мира и стабильности на безъядерном Корейском полуострове, а также вопросы, связанные с противодействием насильственному экстремизму, радикализации и терроризму. Примечательно, что предыдущий саммит был посвящен Южно-Китайскому морю, Корейскому полуострову, ситуации в штате Ракхайн Мьянмы, борьбе с терроризмом, региональной экономической интеграции, морскому сотрудничеству и вопросам связности [Тайлер и Артур, 2019].

Между тем, отсутствие на нынешнем саммите президентов США и России, а также то, что Китай был представлен премьер-министром, ставит под сомнение саму природу цели встречи лидеров ВАС. Более того, понижение уровня участия США до министра торговли США Уилбура Росса подтверждает сомнения, которые есть у большинства региональных государств в отношении мощи и цели США в регионе [East Asia Forum, 2019]. Здесь стоит отметить, что бывший президент США Барак Обама почти всегда представлял свою страну в ВАС в рамках своей политики «Поворот к Азии». Администрация Трампа действует в рамках запущенной в 2017 году стратегии «Свободный и открытый Индо-Тихоокеанский регион», которая направлена на противодействие деятельности Китая в Азии, продвижение порядка на основе правил и содействие процветанию в свободном и открытом Индо-Тихоокеанском регионе, уделяя особое внимание экономике, безопасности и управлению [Стромсет, 2019]. Китай, с другой стороны, рассматривает ВАС как платформу

feature that intends to advance dialogue in all spheres to promote peace, stability, and prosperity. Although the EAS was launched in 2005, the idea was proposed in the early 1990s, when regional countries were negotiating on the formation of the East Asian Economic Caucus. Following the inclusion of Russia and the United States in 2011, the EAS partially institutionalized, having become a unit within the ASEAN Secretariat in 2015. At present, the EAS senior officials' meeting, the EAS ambassadors' meeting in Jakarta and the EAS unit at the ASEAN Secretariat work to ensure effective implementation of leaders' decisions following the EAS summit meetings. Consequently, by bringing together ten ASEAN members and major and regional powers such as China, Japan, South Korea, India, Australia, New Zealand, the United States and Russia, the EAS is seen as one of the ASEAN instruments to influence the wider Asian strategic environment [Bisley, 2017]. With the 18 participating countries that represent 54% of the world's population and 58% of global GDP, the EAS definitely has a potential to address

для дальнейшего продвижения своей инициативы «Пояс и путь», в то же время позиционируя страны АСЕАН в качестве основного объекта для китайской дипломатии. Премьер-министры Японии и Индии приняли активное участие в обсуждении, наряду с другими региональными игроками, которые также активно поддерживают формат саммита. Для Австралии ВАС является, как сказал бывший глава Министерства иностранных дел и торговли страны Питер Варгезе, «одним из двух наиболее важных многосторонних совещаний» [Тайлер и Артур, 2019]. Таким образом, хотя крупные державы, как США и Китай, рассматривают ВАС как одну из платформ своих сфер влияния, другие региональные игроки стремятся использовать эту платформу для решения своих общих проблем.

При этом не стоит забывать, что важность ВАС заключается в «диалоге первых руководителей», который призван содействовать диалогу во всех сферах для обеспечения мира, стабильности и процветания.

THE IMPORTANCE OF THE EAS IS IN ITS “LEADERS-LED” DIALOGUE FEATURE THAT INTENDS TO ADVANCE DIALOGUE IN ALL SPHERES TO PROMOTE PEACE, STABILITY, AND PROSPERITY

ВАЖНОСТЬ ВАС ЗАКЛЮЧАЕТСЯ В «ДИАЛОГЕ ПЕРВЫХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ», КОТОРЫЙ ПРИЗВАН СОДЕЙСТВОВАТЬ ДИАЛОГУ ВО ВСЕХ СФЕРАХ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МИРА, СТАБИЛЬНОСТИ И ПРОЦВЕТАНИЯ

issues resulting from geopolitical games unfolding in the region [East Asia Forum, 2019].

Either way, even though the EAS has little institutional support, without its own secretariat and separate budget, it attempts to gather world and regional leaders to negotiate on the issues related to the Indo-Pacific region. The ASEAN states, being in the very center of regional geopolitics, intend to build a constructive dialogue based on their regional interests. Therefore, with or without world leaders, the participating countries still pin very positive hopes on the EAS to influence important regional issues through discussing them.

References:

1. Bisley, Nick (2017). The East Asia Summit and ASEAN: Potential and Problems. *Contemporary South-east Asia*, 39 (2), 265-272.
2. Stromseth, Jonathan (2019). Don't make us choose: Southeast Asia in the throes of US-China rivalry. Retrieved from <https://www.brookings.edu/research/dont-make-us-choose-southeast-asia-in-the-throes-of-us-china-rivalry/>. Accessed on 07.11.2019.
3. Tyler, Melissa Conley and Rhiannon Arthur (2019). What can we expect from this year's East Asia Summit? Retrieved from <https://www.eastasiaforum.org/2019/11/03/what-can-we-expect-from-this->

Хотя ВАС был запущен в 2005 году, идея была предложена в начале 1990-х годов, когда страны региона вели переговоры о формировании Экономического совета стран Восточной Азии. После включения России и США в 2011 году ВАС частично институционализировался, став подразделением Секретариата АСЕАН в 2015 году. В настоящее время совещание старших должностных лиц ВАС, совещание послов ВАС в Джакарте, а также подразделение ВАС в Секретариате АСЕАН работают над тем, чтобы обеспечить эффективное выполнение решений лидеров по итогам встреч ВАС на высшем уровне. Следовательно, объединяя десять членов АСЕАН и мировые и региональные державы, такие как Китай, Япония, Южная Корея, Индия, Австралия, Новая Зеландия, США и Россия, ВАС рассматривается как один из инструментов АСЕАН для оказания влияния на более широкую азиатскую стратегическую среду [Бисли, 2017]. При наличии 18 стран-участниц, которые представляют 54% населения мира и 58% мирового ВВП, ВАС определенно имеет потенциал

years-east-asia-summit/. Accessed on 07.11.2019.

4. ASEAN (2019). Joint Leaders' Statement on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP). 4 November 2019, Bangkok, Thailand. Retrieved from <https://asean.org/storage/2019/11/FINAL-RCEP-Joint-Leaders-Statement-for-3rd-RCEP-Summit.pdf>. Accessed on 07.11.2019.
5. East Asia Forum (2019). Straining to achieve potential at the East Asian Summit in Bangkok. Retrieved from <https://www.eastasiaforum.org/2019/11/04/straining-to-achieve-potential-at-the-east-asian-summit-in-bangkok/>. Accessed on 07.11.2019.

для решения проблем, возникающих в результате геополитических игр, разворачивающихся в регионе [East Asia Forum, 2019].

В любом случае, несмотря на небольшую институциональную поддержку, отсутствие собственного секретариата и отдельного бюджета, ВАС пытается собрать мировых и региональных лидеров для переговоров по вопросам, связанным с Индо-Тихоокеанским регионом. Государства АСЕАН, находясь в самом центре региональной геополитики, намерены выстроить конструктивный диалог на основе своих региональных интересов. По-

этому, с мировыми лидерами или без них, страны-участницы по-прежнему возлагают весьма позитивные надежды на то, что ВАС будет влиять на важные региональные проблемы посредством их обсуждения.

Источники:

1. Бисли, Ник (2017). Восточноазиатский саммит и АСЕАН: потенциал и проблемы. Contemporary Southeast Asia, 39 (2), 265-272.
2. Стромсет, Джонатан (2019). Не заставляйте нас выбирать: Юго-Восточная Азия страдает от американо-китайского соперничества. Доступен по адресу: <https://www.brookings.edu/research/dont-make-us-choose-southeast-asia-in-the-throes-of-us-china-rivalry/>. Дата обращения: 07.11.2019.
3. Тайлер, Мелисса Конли и Рианнон Артур (2019). Что мы можем ожидать от Восточноазиатского саммита этого года? Доступен по адресу: <https://www.eastasiaforum.org/2019/11/03/what-can-we-expect-from-this-years-east-asia-summit/>. Дата обращения: 07.11.2019.
4. АСЕАН (2019). Совместное заявление лидеров по Всестороннему региональному экономическому партнерству (ВРЭП). 4 ноября 2019 года, Бангкок, Таиланд. Доступен по адресу: <https://asean.org/storage/2019/11/FINAL-RCEP-Joint-Leaders-Statement-for-3rd-RCEP-Summit.pdf>. Дата обращения: 07.11.2019.
5. East Asia Forum (2019). Стремление реализовать свой потенциал на Восточноазиатском саммите в Бангкоке. Доступен по адресу: <https://www.eastasiaforum.org/2019/11/04/straining-to-achieve-potential-at-the-east-asian-summit-in-bangkok/>. Дата обращения: 07.11.2019.

AZERBAIJAN'IN TARIM SEKTÖRÜNDEKİ REFORMLARI: İHRACATIN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ

ERKINBEK TURGINOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ӘЗІРБАЙЖАННЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАРЫ МЕН ЭКСПОРТ КӨРСЕТКІШТЕРІ

Azerbaycan ekonomisinin önemli kalemlerinden olan petrol ve gaz gibi yeraltı kaynaklarının ihracatında son dönemlerde yaşanan dengesizlik, genel ekonomik tabloyu tehdit etmektedir. Bunun tehdidi bertaraf etmek üzere Azerbaycan hükümeti, petrol ve gaz dışındaki diğer sektörlerinin geliştirilmesi için bir diz programlar başlatmıştır. Seçilen alanlar arasında tarım sektörünün, yapılan reformlar ile elde edilen sonuçlar açısından değerlendirildiğinde öne çıktığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede devlet tarafından üreticilere kapsamlı destek içeren bir dizi program geliştirilmiştir. Azerbaycan Bölgelerinin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması Programı kapsamında tarım sektöründe uygulamaya konulan reform ve destek programları ile öncelikle iç talebin karşılanması ve sonrasında da söz konusu ürünlerin ihraç edilmesi hedeflenmektedir.

Hükümetinin hayata geçirdiği bu programlar, kısa bir zaman içerisinde Azerbaycan'ın ilgili alanlarda uluslararası reyting listelerine girmesini de sağlamıştır. Doing Business 2019 raporu, Dünya Bankası'nın Azerbaycan'ı 2019 yılı içerisinde ilk 10 reformcu ülke sıralamasına aldığını belirterek çeşitli sektörlerde yapılan reformların etkili bir şekilde yürütüldüğünü bildirmektedir. İş yapma kolaylığı sıralamasında kayda değer bir sıçrama gerçekleştirerek 2018 yılında bulunduğu 57. sıradan sadece bir yıl içerisinde, 2019 yılında, 25. sıra-

Әзірбайжан экономикасына түсетін табыстың маңызды бөлігін құрайтын мұнай мен газ сияқты жерасты қазба байлықтарының экспортындағы соңғы кездегі тұрақсыздық экономикадағы өсімге айтарлықтай кері әсерін тигізуде. Осыған байланысты Әзірбайжан үкіметі елдегі басқа да салалардың дамуына ерекше мән бере бастады. Осы бағытта табысты нәтижелердің бірі ретінде ауылшаруашылығында жасалған сәтті реформалар мен қол жеткізген жақсы көрсеткіштерді атауға болады. Бұл салада мемлекет тарапынан шаруаларға кешенді қолдау көрсетілген бірнеше мемлекеттік бағдарламалар жасалды. Ауылшаруашылығында жүргізілген реформалар мен бағдарламалар Әзірбайжан аймақтарын экономикалық және әлеуметтік дамыту бағдарламалары аясында жасақталып, елдің ішкі қажеттілігін қамтамасыз ете отырып, әзірбайжандық шаруалардың өнімдерін шетел нарығына экспорттауды мақсат етуде.

Үкімет тарапынан қабылданған мемлекеттік бағдарламалардың арқасында Әзірбайжан халықаралық рейтингтерде алдыңғы қатардан көріне бастады. 2019 жылғы Doing Business есебі бойынша Дүниежүзілік Банк тарапынан Әзірбайжан реформатор-елдер тізімінің алғашқы ондығына кіріп, әртүрлі салада жүргізген

ya yerleşerek 32 basamak birden yükselmiştir. Bu haliyle Azerbaycan, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri içerisinde en yüksek sıralamaya sahip ülke unvanını da elde etmiştir (doingbusiness.org, 2019).

Azerbaycan, 2019 yılı içerisinde toplamda 8 alanda reformlar gerçekleştirerek dünya çapında en çok reform yapan ülkeler arasında en ön sıralarda çıkmıştır. Bunlar arasında inşaat izinlerinin kolaylaştırılması, elektrik tedarikinin güçlendirilmesi, mülklerin kayıt işlemleri, vergi ödemeleri, küçük ölçekli yatırımcıların korunması, kredi imkânları ve uluslararası ticaretin kolaylaştırılması gibi kolaylıklar gelmektedir. Ayrıca iflas işlemlerinin çözümlenmesine yönelik yenilikler ile işgücü piyasasının düzenlenmesinde de önemli adımlar atılmıştır. Böylece en iyi ve en kötü derecelendirmeler arasındaki farkı önemli ölçüde kapatarak genel puanını büyük ölçüde yukarı çekmeyi başarmıştır. Yapılan reformlar arasında tek pencere sisteminin etkin bir şekilde uygulanması, inşaat izin maliyetleri ile izin sürelerinin azaltılması (80 gün ve 12,563 manat (7,390 dolar)) öne çıkan yenilikler olarak girişimcilere büyük

реформаларының нәтижелі болғаны көрсетілген. Ал, бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша бір жылдың ішінде 32 саты жоғарлап, 2018 жылғы 57-ші орыннан 2019 жылы 25-ші орынға көтерілген Әзірбайжан Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдері арасында алғашқы орынға ие болды. (doingbusiness.org, 2019).

Жалпы 8 сала бойынша реформалар жүргізіп, дүниежүзінде нәтижелі реформа жасаған елдер арасында алдыңғы қатарға шықты. Реформалар негізінен құрылыс жүргізуге берілетін рұқсаттың жеңілдетілуі, электрмен қамтамасыз етудегі қолайлылық, мүлікті тіркеу, салық төлемдері, шағын кәсіп иелерінің қорғалуы, несие алуға жеделдік және халықаралық сауда-саттықтағы жеңілдіктер сияқты салаларды қамтыды. Сонымен қатар, банкроттық туралы операцияларға қатысты жеңілдіктер мен қызмет көрсету нарығында жүргізілген жаңашылдықтардың бәрі де дұрыс шешім болғаны көрініп отыр. Осылайша, қолайлы және қолайсыз жағдайларды салыстыра келе арасындағы маңызды айыр-

astanatimes.com

“

AZERBAIJAN 2019 YILI İÇERİSİNDE İLK 10 REFORMCU ÜLKE ARASINDA YER ALMIŞTIR

АЗЕРБАЙДЖАН 2019 Ж. ЖАСАҒАН РЕФОРМА ДАРЫМЕН АЛҒАШҚЫ 10 МЕМЛЕКЕТТІН ҚАТАРЫНАҢ КӨРІНДІ

”

kolaylıklar sağlamaktadır (doingbusiness.org, 2019).

Pozitif yöndeki bu görünüm, ülke içindeki finans sektörünü de hareket geçirmiş ve tarım sektörüne kredi sağlama konusunda daha istekli bir noktaya getirmiştir. Deloitte firmasının yayınladığı 'Business Outlook in Azerbaijan' raporunda tarım sektörünün %62'lik bir büyüme ile 2019 yılında petrol dışı sektörler içerisinde en büyük büyüme oranına sahip sektörlerden birisi haline geldiği kaydedilmiştir (Trend.az, 2019). Bu değişim, ülkedeki finans kuruluşlarının da tarım sektörüne olan ilgisini artırmıştır. 2019 yılında bankalar, tarım sektörüne daha fazla kredi tahsis etmiştir. Bu eğilimin, 2020 yılında da artarak devam etmesi beklenmektedir. Yaşanan bu gelişmeler, uluslararası finans kuruluşları tarafından da yakından takip edilmekte olup, Mayıs 2019'da Azerbaycan hükümeti ile Dünya Bankası Grubu üyesi olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) arasında Azerbaycan'ın tarım sektörünün geliştirilmesine dair 3 mutabakat anlaşması imzalanmıştır (Trend.az, 2019).

Tarım sektörünün dönemsel olarak büyüme oranlarına baktığımızda ise 2003-2017 yılları arasında tarımsal üretim artışı, toplamda %166.4, ürün ihracatı ise 6.3 kat artırmıştır (news.day.az, 2018). Düzenli olarak gelişmekte olan tarım sektörü yeni reformlar, devlet destekleri ve bankaların artan kredi desteği ile önümüzdeki dönemde çok daha güçlü bir şekilde büyümeye devam etmesi beklenmektedir. Tüm bu olumlu göstergeler hali hazırda gayri safi yurt içi hasılanın %10'nunu oluşturan bu sektörün payının önümüzdeki yıllar içerisinde hızlı bir şekilde artmaya devam edeceğine işaret etmektedir (News.day.az, 2018).

Tarım sektörünün kalkındırılması konusunda Azerbaycan, kapsamlı bir

**İŞ YAPMA KOLAYLIĞI
SIRALAMASINDA
KAYDA DEĞER
BİR SIÇRAMA
GERÇEKLEŞTİREREK
2018 YILINDA
BULUNDUĞU 57.
SIRADAN SADECE
BİR YIL İÇERİSİNDE,
2019 YILINDA, 25.
SIRAYA YERLEŞEREK
32 BASAMAK BİRDEN
YÜKSELMİŞTİR**

**2018 JYLY
BIZNECTİ
JYRGİZUDİŇ
QARAPAIYIM-
DYLYGY
REYTINGİNDE 57-ŞI
ORNYNAN BİR
JYLDYŇ İŞİN-
DE AYTARLYQTAY
DƏREJEDE ALFA
JYLYJYP 2019
JYLY 25 ORYN
JOŇARY KƏTERİLU
MEN BİRGE 32-ŞI
ORYNDY İELENĐİ**

машылықтарды жою арқылы жалпы нәтижеде оң көрсеткіштерге қол жеткізді. Жүргізілген реформалар арасында бір терезе қағидасы бойынша құрылысқа рұқсат беру уақытын 80 күн және 12,563 манатқа (7,500 долларға) төмендету айтарлықтай жеңілдік алып келді (doingbusiness.org, 2019).

Аталмыш оң өзгерістер ел ішіндегі қаржы институттарының назарын өзіне аударып, олардың аграрлық салаға несие беру тәрежелдерінің артуына себеп болды. Deloitte фирмасының жанынан құрылған «Business Outlook in Azerbaijan» есебі бойынша, мұнайдан тыс салалар арасында ауылшаруашылық саласы 62%-бен өте жоғары даму көрсеткішіне ие салалардың бірі болып отыр (Trend.az, 2019). Мұндай өзгерістер елдегі қаржы құрылымдарының аграрлық салаға қызығушылығын арттырып отыр. 2019 жылы Әзірбайжан банктерінің ауылшаруашылық мақсатында көптеп несие бере бастады және бұл үдерістің 2020 жылы да арта түсетіні күтілуде. Бір жағынан мұндай даму халықаралық қаржы ұйымдарының да назарын аударып отыр. 2019 жылдың мамыр айында Әзірбайжан үкіметі мен Әлемдік банк тобының мүшесі Халықаралық қаржы ұйымы (IFC) арасында Әзірбайжанның ауылшаруашылық саласын дамытуға қатысты 3 меморандумға қол қойылды (Trend.az, 2019).

Аграрлық саладағы кезеңдік дамуға қарайтын болсақ, 2003-2017 жылдар арасында ауылшаруашылық өндірісі 166.4%-ға артса, ал экспорт көлемі 6,3 есе артқан (news.day.az, 2018). Тұрақты даму жолына түскен аграрлық сала реформалар мен мемлекеттік қолдау және банктерден беріліп жатқан несиелік қолдаулардың арқасында бұдан да жоға-

strateji жүрүтмекте olup uluslararası kuruluş-ların tecrübelerinden ve tavsiyelerinden de olabildiğince yararlanmaya çalışmaktadır. Örneğin, Azərbaycan Hükümeti, Birləşmiş Millətlər (BM) Gıda və Tədarat Örgütü ilə yakın işbirliyi içindədir. Azərbaycan Cümhuriyyəti Başbakanı Ali Akhmedov, BM Bölgesel Müdür Yardımcısı Nabil Ganji ilə 25 Haziran 2019'da bir toplantı gerçəkləşirmişdir. Toplantıda Akhmedov, ülkenin tarım sektöründeki başarılarını anlatmış, taraflar arasında tarım sektörünün gelişim süreci üzerine görüş alışverişinde bulunulmuştur. Azərbaycan, kendi iç ihtiyacını karşılayabilecek oranda tarım üretim kapasitesine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Hükümetin tarım sektörüne verdiği destek sayesinde Azərbaycan'da gıda güvenliği açısından yakın zamanda önemli bir tehlike görülmemektedir. Bu alandaki çalışmaları yürütmesi için Azərbaycan Gıda Güvenliği Ajansı kurulmuştur. Ajans, ülkedeki tarımsal ürün talebini denetlemenin yanı sıra, yabancı ülkelerdeki talebi de izlemektedir (cabmin.gov.az, 2019). Söz konusu gıda güvenliğinin sürdürülebilir bir şekilde devam ettirilmesinde Azərbaycan'ın iklim şartlarının önemli bir faktör olduğunu belirtmek gerekir.

ры көрсеткіштерге қол жеткізетін болады. Мұндай оң көрсеткіштерге қарап, бүгінгі таңда елдегі жалпы ішкі өнімнің 10%-ын құрап отырған аграрлық саланың үлесінің алдағы уақытта тіпті де арта түсетінін болжауға болады (News.day.az, 2018).

Аграрлық саланың дамуына ерекше мән берген Әзірбайжан кешенді жобалар дайындап, халықаралық қауымдастықтардың тәжірибелері мен кеңестерін мүмкіндігінше пайдалануға жұмыстануда. Мәселен, Әзірбайжан үкіметі Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) жанындағы Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымымен жақын ынтымақтастық орнатқан. 2019 жылдың 25 маусымында Әзірбайжан Республикасының Премьер-министрі Али Ахметов, БҰҰ Аймақтық директорының орынбасары Набил Гандимен кездесті. Кездесу барысында Ахметов елдің ауылшаруашылық секторындағы жетістіктері туралы баяндап, ауылшаруашылық саласын одан әрі дамытуға қатысты өзара пікір алмасты. Әзірбайжан ауылшаруашылық өнімдерімен елдің ішкі қажеттілігін толықтай қамтамасыз етінін елдер қатарында болып, ел үкіметінің

Yılın her mevsimi sebze ve meyve yetiştirmeye olanak sağlayan iklim şartları, tarım sektörünün gelişmesinde diğer önemli bir etkidir.

Geçmişte tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik atılan adımların daha çok belirli ürünler üzerine odaklandığı görülmektedir. Yeni proje ve programlarla gerçekleştirilecek yapısal reformlarla ürün yelpazesinin artırılması ve bunun da bir bütün olarak sektöre olumlu yansıması beklenmektedir. Azerbaycan, tarım ürünleri arasında domates üretimine özel önem vermektedir. Bu doğrultuda 2000'li yıllarda domatesin ekim alanı ve üretim miktarı sürekli olarak artırılmıştır. 2000'li yıllarda ortalama 337,5 ton olan hektar başına üretim 2016'da 502,7 tona çıkarılmıştır (1news.az, 2017). Bunun bir sonucu olarak, Azerbaycan domates ihracatında bölgenin önemli ihracatçılarından birisi haline gelmiştir. Rusya Federasyonu içerisinde Kuzey Kafkasya'nın domates ihtiyacının neredeyse 99%'unu karşılayan Azerbaycan, Rusya'ya yaptığı toplam domates ihracatını da 2018 yılında 11% artarak 516 bin tona çıkarmıştır. Bu noktada 2015 yılında vuku bulan Türkiye ve Rusya arasındaki uçak krizi nedeniyle uygulanan ambargolar sonrasında sebze ve meyve piyasasında oluşan boşluk, Azerbaycan'ın tarım sektörüne olumlu yansarak pazar payının artmasına olanak sağlamıştır (eada-ily.com, 2018). Azerbaycan'ın tarım sektörü içerisinde hurma üretimi ve ihracatı da büyüme oranı açısından göze çarpan ürünler arasında yer almaktadır. 2017 yılında 147,2 bin ton olan hurma üretimi, 2018 yılında 200 bin tona çıkarılmıştır. Hurmanın ihrac edildiği ülkeler arasında Rusya, Ukrayna, Moldova, Kazakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri başta gelmektedir. Bunlar dışında Azerbaycan, Almanya, Hollanda ve Ukrayna gibi ülkelere de hurma ihrac etmektedir (az.sputnik-

**YAPILAN REFORMLAR
ARASINDA TEK
PENCERE SİSTEMİNİN
ETKİN BİR ŞEKİLDE
UYGULANMASI,
İNŞAAT İZİN
MALİYETLERİ İLE
İZİN SÜRELERİNİN
AZALTILMASI (80
GÜN VE 12,563
MANAT (7,390
DOLAR)) ÖNE ÇIKAN
YENİLİKLER OLARAK
GİRİŞİMCİLERE
BÜYÜK KOLAYLIKLAR
SAĞLAMAKTADIR**

**ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛҒАҢ
РЕФОРМАЛАР АРА-
СЫНДА “БІР ТЕРЕЗЕ”
ҚАҒИДАСЫ БОЙ-
ЫНША КӨРСЕТІЛГЕН
ҚЫЗМЕТТІН ТИІМДІ
ҚОЛДАНЫЛУ МЕН
БІРГЕ ҚҰРЫЛЫС
РҰҚСАТЫНЫҢ
ШЫҒЫНДАРЫҢ
ЖӘНЕ МЕРЗІМІНІҢ
АЗАЙТУ (80 КҮН
ЖӘНЕ 12 563 МАНАТ
(7,390 ДОЛЛАР))
ТАНЫМАЛ ИННО-
ВАЦИЯЛАР РЕТІНДЕ
КӘСІПКЕРЛЕРГЕ
КЕРЕМЕТ МҮМКІН-
ДІКТЕР ҰСЫНАДЫ**

аграрлық салаға жасаған қолдауының арқасында Әзірбайжанда азық-түлік қауіпсіздігіне қатысты қандай да бір қауіптің жоқ екенін атап өткен жөн. Бұл салада қолға алынған жұмыстар бойынша Әзірбайжан үкіметі тарапынан Азық-түлік қауіпсіздік агенттігі құрылған. Өз кезегінде агенттік елдегі ауылшаруашылық өнімдеріне қажеттілікті анықтаумен қатар, шет мемлекеттердегі нарық сұранысын да айқындаумен айналысады (cabmin.gov.az, 2019). Саладағы тұрақты дамудың қалыптасуына Әзірбайжанның қолайлы климаттық жағдайдың да оң әсері бар. Ауа-райының жыл бойы төрт мезгілде де көкөніс пен жеміс-жидек өсіруге ыңғайлы болуы аграрлық саланың дамуына үлкен септігін тигізіп отыр.

Ауылшаруашылығын дамыту үшін жасалған жұмыстардың ішінара өнімдерге бағытталғанын да көруге болады. Мұндай жаңа қадамдар құрылымдық өзгерістерге жол ашып, аграрлық саланың кеңеюіне ықпал еткендіктен, аталмыш реформалардың оң нәтиже бергенін көруге болады. Әзірбайжан ауылшаруашылық өнімдері арасында қызанақ өсіруге айрықша маңыз беріп отыр. Бұл бағытта 2000 жылдан бері егістік көлемі мен өнім мөлшері ұдайы артып келеді. 2000 жылдары әр гектардан шамамен 337,5 тонна қызанақ жиналса, бұл көрсеткіш 2016 жылы 502,7 тоннаға жетті (1news.az, 2017). Мәселен, Әзірбайжан қызанақ экспортында аймақтағы ең күшті қамтамасыз етуші елге айналып отыр. Ресейдің Оңтүстік Кавказ аймағындағы қызанақ қажеттілігін 99% қамтамасыз еткен Әзірбайжан 2018 жылы Ресейге жалпы қызанақ экспортын 11%-ға ұлғайтып, 516 мың тоннаға арттырған. Бұл ретте, 2015 жылғы Түркиямен арадағы ұшақ мәселесінен кейінгі көкөніс пен

news.ru, 2019).

Genel olarak bakılınca, Azerbaycan'ın yurtdışına toplam meyve ve sebze ihracatı 2018 yılında 405 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, 2017 yılına göre %8 oranında artış göstermiştir (1news.az, 2018). Tarım sektöründe son dönemlerde pek çok başarıya imza atan Azerbaycan'ın buna paralel olarak sektörel bazdaki gelirlerini de artırdığı görülmektedir. 2019'un ilk dokuz ayı içerisinde tarım ürünlerinin ihracatından elde edilen gelir 501,5 milyon dolar olmuştur. 2018'in aynı dönemi ile karşılaştırıldığında %16,3'lük önemli bir artış olduğu görülmektedir (trend.az, 2019). Tarım sektöründeki bu büyüme oranı, hem bölgesel hem de dünya ortalamasının üzerindedir.

Özetle Azerbaycan hükümetinin tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik izlediği politikalar sayesinde ülkenin tarım sektörü son dönemlerde büyüme oranlarında önemli bir ivme yakalamış ve böylelikle Azerbaycan'ın, bölgenin önemli tarım ürünleri tedarikçisi olma konumunu sağlamlaştırmıştır. Tarım sektöründe yakalanan bu ivme, Azerbaycan'ın petrol ve gaz ekonomisine bağımlılığını nispeten azaltarak diğer sektörler de örnek teşkil etmektedir. Uygulanan politikaların bir sonucu olarak elde edilen bu kazanımlardan, bölgedeki diğer ülkelerin de gerekli dersleri çıkararak tarım başta olmak üzere ekonomi gelirlerini çeşitlendirmelerinin önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Kaynakça:

1. Doingbusiness.org (2019). Doing Business Training for Reform. Alınan yer: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingbusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf Erişim tarihi: 06.12.2019.
2. Trend.az (2019). Сельское хозяйство Азербайджана названо наиболее перспективной отраслью экономики. (Azerbaycan'ın tarım sektörü istikrarlı bir şekilde gelişen bir sektördür). Alınan yer: <https://www.trend.az/business/economy/3072672.html>. Erişim tarihi: 03.12.2019.
3. News.day.az (2018). Азербайджан выводит сельское хозяйство на новый уровень. (Azerbaycan'ın tarımsal ürün üretiminde yeni bir dönem başlamaktadır). Alınan yer: <https://news.day.az/politics/1062651.html>. Erişim tarihi: 04.12.2019.
4. Cabmin.gov.az (2019). Правительство Азербайджана имеет тесные связи с Продовольственной и сельскохозяйственной организацией ООН. (Azerbaycan Hükümeti, BM'in

жеміс-жидек экспортына шектеу жасаған Ресей нарығындағындағы бос кеңестікті әзірбайжандық ашаруалар тиімді пайдаланып, ауылшаруашылық өнімдерінің экспортын едәуір деңгейде артыруға қол жеткізгенін айта кеткен жөн (eadaily.com, 2018). Әзірбайжанның ауылшаруашылық саласындағы тағы бір жетістігі мол өнім ретінде құрма өсіру мен экспорт көлемінің артуы назар аудартапай қоймайды. 2017 жылы 147,2 мың тонна құрма жиналған болса, 2018 жылы 200 мың тоннаға жеткен. Әзірбайжаннан құрма импорттаған елдер арасында Ресей, Украина, Молдова, Қазақстан және Біріккен Араб Әмірліктері және құрғақ құрма бойынша Германия, Голландия және Украина елдері бар. (az.sputniknews.ru, 2019).

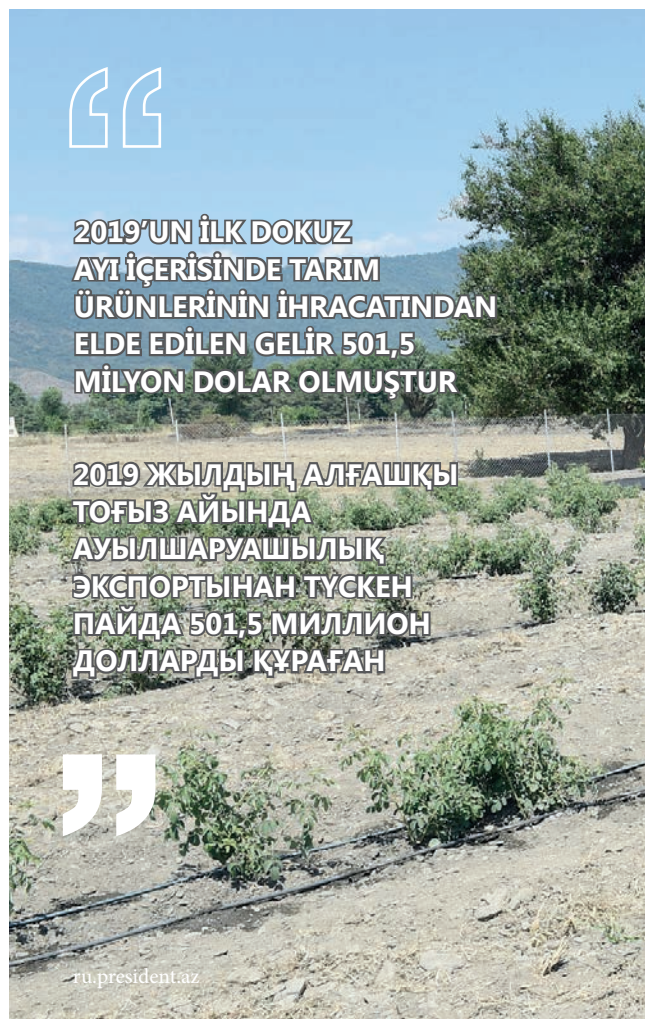

**2019'UN İLK DOKUZ
AYI İÇERİSİNDE TARIM
ÜRÜNLERİNİN İHRACATINDAN
ELDE EDİLEN GELİR 501,5
MİLYON DOLAR OLMUŞTUR**

**2019 ЖЫЛДЫҢ АЛҒАШҚЫ
ТОҒЫЗ АЙЫНДА
АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ
ЭКСПОРТЫНАН ТҮСКЕН
ПАЙДА 501,5 МИЛЛИОН
ДОЛЛАРДЫ ҚҰРАҒАН**

ru.president.az

Gıda ve Tarım Örgütü ile yakın işbirliği içerisinde-dir). Alınan yer: <https://cabmin.gov.az/ru/article/577/>. Erişim tarihi: 05.12.2019.

5. 1news.az (2017). Азербайджанские помидоры: рост экспорта. (Azerbaycan'ın domates ihracatı artmaktadır). Alınan yer: <https://1news.az/news/azerbaydzhanskie-pomidory-rost-eksporta>. Erişim tarihi: 04.12.2019.
6. Eadaily.com/ru (2018). Азербайджан стал крупнейшим поставщиком томатов в Россию. (Azerbaycan Rusya'ya yapılan domates ihracatında önemli tedarikçilerden birisi haline gelmiştir). Alınan yer: <https://eadaily.com/ru/news/2018/03/01/azerbaydzhan-stal-krupneys-him-postavshchikom-tomato-v-rossiyu>. Erişim tarihi: 06.12.2019.
7. Az.sputniknews.ru (2018). Азербайджан обеспечивает себя мясом, молоком, овощами и фруктами. (Azerbaycan iç ihtiyacı karşılayabilecek düzeyde süt, et, meyve ve sebze üretmektedir). Alınan yer: <https://az.sputniknews.ru/economy/20181101/417684763/azerbaijan-samoobespechenie-prodovolstvie-inam-kerimov.html>. Erişim tarihi: 03.12.2019.
8. 1news.az (2018). Чем запомнился 2018 год аграриям Азербайджана. (2018'de Azerbaycan çiftçilerinin elde ettikleri başarılar). Alı-

Сонымен қатар, 2018 жылдың қорытындысы бойынша Әзірбайжан шетелге көкөніс пен жеміс-жидек экспорттауда 405 миллион доллар пайда тапқан болса, бұл көрсеткіш 2017 жылға қарағанда 8%-ға жоғары. (1news.az, 2018). Әзірбайжанның аграрлық саладағы соңғы уақыттағы өзіндік жетістіктерінен, саланың фундаменталдық қалыптасқанын байқаймыз. Мысалы, 2019 жылдың алғашқы тоғыз айында ауылшаруашылық экспортынан түскен пайда 501,5 миллион долларды құраған. Бұл 2018 жылдың тиісті айларымен салыстырғанда 16,3%-ға көп екенін көруге болады. (trend.az, 2019). Мұндай жетістік көлемі аймақтағы және әлемдегі орташа дейгейден жоғары болып отыр.

Түйіндей келе айтарымыз, Әзірбайжан

nan_yer: <https://1news.az/news/chem-zapomnilya-2018-god-agrariyam-azerbaydzhana>. Erişim tarihi: 07.12.2019.

9. Trend.az (2019). За 9 месяцев 2019 года Азербайджан увеличил экспорт аграрной продукции на более чем 16%. (2019'un ilk 9 ayında Azerbaycan tarım ürünlerinin ihracatı %16 arttı). Alınan yer: <https://www.trend.az/azerbaijan/society/3136031.html>. Erişim tarihi: 06.12.2019.

Президенті Илхам Әлиевтің ауылшаруашылық саласына қатысты жүргізген саясатының арқасында елдің аграрлық секторының артуы соңғы уақытта маңызды белесті бағындырып, аймақтағы ауылшаруашылығы өнімдерін өндіруде және қамтамасыз етуде ықпалды елге айналғанын көре аламыз. Ауылшаруашылық саласы мұнайдан тыс ең пайдалы сектордың біріне айналуы мұнай мен газдан басқа салаларды дамытудағы жоспарланған межелердің нақты орындалғанын көріп отырмыз. Мұндай жақсы нәтижелерді аймақтағы басқа елдер үлгі ретінде пайдаланып, ауылшаруашылық саласын дамытуға бағыт-бағдар, модел ретінде қолдануларына әбден болады.

Дереккөздер:

1. Doingbusiness.org (2019). Doing Business Training for Reform. Сілтеме: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual->

Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
Қаралған уақыты: 06.12.2019.

2. Ttrend.az (2019). Әзірбайжанның ауылшаруашылығы экономикалық қарқыны қалыптасқан сала. Сілтеме: <https://www.trend.az/business/economy/3072672.html>. Қаралған уақыты: 03.12.2019.
3. News.day.az (2018). Әзірбайжанның аграрлық саласы жаңа белестерге шыға бастады. Сілтеме: <https://news.day.az/politics/1062651.html>. Қаралған уақыты: 04.12.2019.
4. Cabmin.gov.az (2019). Әзірбайжан үкіметі БҰҰ жаңындағы Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымымен тығыз қарым-қатынаста жұмыс істейді. Сілтеме: <https://cabmin.gov.az/ru/article/577/>. Қаралған уақыты: 05.12.2019.
5. 1news.az (2017). Әзірбайжан қызанағы: Экспорт артып келеді. Сілтеме: <https://1news.az/news/azerbaydzhanskie-pomidory-rost-eksporta>. Қаралған уақыты: 04.12.2019.
6. Eadaily.com/ru (2018). Әзірбайжан Ресейге қызынақ жеткізуді ұлғайтты. Сілтеме: <https://eadaily.com/ru/news/2018/03/01/azerbaydzhan-stal-krupneyshim-postavshchikom-tomatov-v-rossiyu>. Қаралған уақыты: 06.12.2019.
7. Az.sputniknews.ru (2018). Әзірбайжан аграрлары халықты сүт, көкөніс, жеміс-жидек қамтамасыз етіп отыр. Сілтеме: <https://az.sputniknews.ru/economy/20181101/417684763/azerbaijan-samoobespechenie-prodovolstvie-inam-kerimov.html>. Қаралған уақыты: 03.12.2019.
8. 1news.az (2018). Әзірбайжан аграрларының 2018 жылдағы жетістіктері. Сілтеме: <https://1news.az/news/chem-zapomnilya-2018-god-agrariyam-azerbaydzhana>. Қаралған уақыты: 07.12.2019.
9. Trend.az (2019). Әзірбайжан ауылшаруашылық өнімдерінің экспорт көлемі 2019 жылдың 9 айында 16%-ға өсті. Сілтеме: <https://www.trend.az/azerbaijan/society/3136031.html>. Қаралған уақыты: 06.12.2019.

TÜRKİSTAN EYALETİNDEKİ GENÇLERİN SOSYAL SORUNLARI

DAULET ZHAILYBAYEV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ ЖАСТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Kazakistan hükümetinin 2019 yılını "Gençlik Yılı" olarak ilan etmesi, toplum içerisinde gençlere verilen önemin açık bir göstergesidir. Gençlik Yılı kapsamında ülke genelinde gençleri desteklemeye yönelik çeşitli program ve projeler başlatılmıştır. Bu çerçevede Türkistan eyaleti özelinde gençlerin sosyal ihtiyaçları ve kültürel eğilimlerinin esas itibarı ile kaliteli eğitim alabilme, sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olabilme ve istihdam gibi başlıklarda yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Günümüzde Türkistan'daki gençlerin sosyal sorunlarının çözümüne yönelik politikaların ulusal düzeyde gündeme geldiğini görmekteyiz. Yani, gençlerin ana hatlarıyla eğitim, sağlık, barınma ve istihdamındaki zorluklar gibi konulardaki sorunlarının, Kazakistan'ın sosyal politikaları içerisindeki ana gündem maddeleri arasında yer aldığı bilinmektedir.

Günümüzde Türkistan'daki gençlerin karşılaştığı sorunların başında nitelikli eğitim ve bununla ilgili diğer meseleler yer almaktadır. Bölgedeki gençlerin büyük bir kısmı, bölge içindeki çeşitli üniversitelere yerleşerek eğitim imkânlarından yararlanmaktadır. Eğitime devam edemeyen gençlerin büyük bir kısmı ise erken yaşta iş hayatına atılmaktadırlar. Mevcut durum-

İŞGÜCÜ PİYASASINDA GENÇLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI İŞE ŞU ŞE-KİLDEDİR: TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, OTOMOBİL ÜRETİMİ VE ONARIMI 56,900 KİŞİ, TARIM VE ORMANCI-LIK 51,700 KİŞİ, EĞİTİM SEKTÖRÜ 41,500 KİŞİ VE SANAYİ SEKTÖRÜ 16,200 KİŞİDİR

ЕҢБЕК НАРЫҒЫН-ДАҒЫ ЖАСТАРДЫ МЫНАДАЙ ИНДИКАТОРЛАР БОЙЫН-ША ҚАРАСТЫРУҒА БОЛАДЫ: КӨТЕРМЕ ЖӘНЕ БӨЛШЕК САУДА, АВТОМО-БИЛЬ ӨНДІРУ ЖӘНЕ ЖӨНДЕУ САЛАСЫ БОЙЫНША – 56,900; АУЫЛ ЖӘНЕ ОРМАН ШАРУАШЫЛЫҒЫН-ДА – 51,700; БІЛІМ САЛАСЫНДА 41,500; ӨНДІРІСТЕ 16,200 АДАМ ҚЫЗМЕТ ЕТЕДІ

Қазақстан үкіметінің 2019 жылды «Жастар жылы» деп жариялауы жастарға ерекше көңіл бөлудің көрінісі болып саналады. Жастар жылы аясында елімізде жастарды қолдауға арналған әртүрлі бағдарламалар мен жобалар қолға алынды. Осы тұрғыда Түркістан облысы деңгейінде жастардың әлеуметтік қажеттіліктері мен мәдени үрдістері негізінен сапалы білім алуға, салауатты өмір сүруге мен жұмыспен қамтылуға бағытталған деп айта аламыз. Қазіргі таңда Түркістандағы жастардың әлеуметтік мәселелерін шешу жолындағы қадамдар республикалық деңгейде көрініс тауып отырғанын байқаймыз. Яғни жастардың білім беру, денсаулық сақтау, тұрғын үй және жұмыспен қамту мәселелерін Қазақстанның әлеуметтік саясатының негізгі мәселелері ретінде қарастыруға болады.

Қазіргі кезде Түркістандағы жастардың алдындағы ең бір күрделі мәселе ретінде білім беру және оған қатысты басқа да мәселелерді айтсақ болады. Өңірдегі жастардың көпшілігі облыс ішіндегі түрлі жоғарғы оқу орындарына түсіп, білім беру мүмкіндіктерін пайдалануда. Ал оқуға түсе алмаған жастардың бірқатары ерте

da, Түркістан еyaлетінде iki университет ve 53 kolej (Yüksekokul) bulunmaktadır [Stat.gov, 2018]. Nüfusu hızla artan Түркістан için bu eğitim kurumlarının sayısının yeterli olmadığı açıktır. Zira eğitim kurumlarının çoğu önceki eyalet merkezi olan Çimkent'te yer almaktadır. Bu yüzden öğrenciler yeni eyalet merkezi yerine farklı bölgelerdeki üniversitelerde eğitim almayı tercih etmektedirler. Diğer nedenlerin yanında, gençler arasında farklı bölgelerdeki üniversitelerde eğitim görmenin daha prestijli olduğu yönünde bir algı bulunmaktadır. Ancak en temel neden, eğitimi almak istedikleri uzmanlık veya bölümlerin Түркістан eyaleti ile karşılaştırılınca Almatı veya Nur-Sultan gibi şehirlerde daha fazla bulunuyor olmasıdır. Bölge dışında yükseköğrenim gören gençlerin bir kısmının Түркістан'a dönmek yerine eğitim almış oldukları şehirlere yerleştiği de bilinen bir gerçektir. Bu da doğal olarak iç beyin göçüne sebep olmaktadır.

Түркістан eyaletindeki gençlerin karşılaştıkları sorunlar içerisinde sağlık durumlarının da

жаста жұмысқа араласып кетеді. Қазіргі таңда Түркістан облысында 2 университет және 53 колледж бар [Stat.gov, 2018]. Бұл оқу орындарының саны демографиялық өсуі жоғары облыс үшін аздық етеді. Себебі университеттердің көпшілігі бұрынғы облыс орталығы Шымкент қаласында орналасқан. Сондықтан жастар жаңа облыс орталығынан гөрі басқа облыстардағы жоғары оқу орындарына барып оқуды жөн санайды. Оның сыртында жастардың арасында басқа облыстарда білім алу абырой саналады. Алайда жастардың білім алғысы келетін мамандықтары мен бөлімдерінің Түркістан облысына қарағанда Алматы немесе Нұр-Сұлтан сияқты қалаларда көбірек болуы ең басты себеп болып отыр. Облыстан тыс жерде білім алғаннан кейін жастардың Түркістанға оралудың орнына, оқыған жерлерінде тұрақтап қалуы да байқалады. Бұл аймақтан жастардың сыртқа ағылуын тудырады.

Түркістан облысындағы жастардың ал-

incelenmesinin gerektiğini düşünmekteyiz. Türkistan eyaletinde 15 ila 28 yaş arasındaki gençler arasında özellikle kanser, tüberküloz ve zihinsel bozukluk gibi hastalıkların oranlarının, diğer bölgeler ile karşılaştırılınca düşük veya orta düzeylerde olduğu görülmektedir [Stat.gov, 2019]. Gençler arasında yaygın olan belli başlı önemli hastalıkların oranlarının düşürülmesi, sağlık yanında işgücü piyasasına da olumlu yönde yansiyacaktır. Genel olarak toplum sağlığının korunması devletin bakmakla yükümlü olduğu insan sayısını da azaltacaktır. Gençlerin sağlık konusu, her yerde olduğu gibi Kazakistan'ın da geleceğini önemli ölçüde etkileyebilecek faktörlerden birisidir.

Gençlerin, genel istihdam içerisindeki durumu, pek çok yönü ile gençlerin hayatını etkilemektedir. 2018 yılı verilerine göre, Türkistan eyaletinde 15-28 yaşları arasında çalışma çağındaki kişi sayısı 205,900 olup, bunların 199,400'u istihdam edilmiştir. Yani gençler arasında işsizlik 6,500 kişiyle %3,2'ye tekabül etmektedir [Stat.gov, 2019]. İşgücü piyasasında gençlerin sektörel dağılımı ise şu şekildedir: toptan ve perakende ticaret, otomobil üretimi ve onarımı 56,900 kişi, tarım ve ormancılık 51,700 kişi, eğitim sektörü 41,500 kişi ve sanayi sektörü 16,200 kişi [Stat. Bülten, 2018]. Her ne kadar resmi rakamlar, gençler arasındaki işsizlik oranının düşük olduğunu gösterse de çok sayıda gencin eğitim ve çalışma maksadı ile başka bölgelere göç etmiş olması dikkatlerden kaçmamalıdır. Belirtilen bu sorunun, Türkistan'ın eyalet olmasından sonra bölgede yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümle birlikte zaman içerisinde giderilmesi beklenmektedir. Bugün itibari ile kamu çalışanı ile ticaret ve inşaat sektöründe faaliyet yürüten çok sayıda gencin farklı bölgelerden

**2018'DE, 415'İ
BOŞANMIŞLAR
DA DAHİL OLMAK
ÜZERE, 18-28
YAŞLARI ARASINDAKİ
TÜRKİSTAN
BÖLGESİNDE 21.373
EVLİLİK KAYDEDİLDİ**

**2018 ЖЫЛЫ
ТҮРКІСТАН
ОБЛЫСЫНДА 18-28
ЖАС АРАЛЫҒЫНДА
21,387 ЖАС НЕКЕГЕ
ТҮРҒАН, СОНЫҢ 415-І
АЖЫРАСҚАН**

дында тұрған мәселелердің арасында денсаулық сақтау саласындағы кейбір мәселелерді айтуға болады. Türkistan облысының 15-28 жас аралығындағы жастардың арасында қатерлі ісік, туберкулез және психикалық тұрғыда мінез-құлықтың бұзылуы сияқты аурулардың көрсеткіштері басқа облыстармен салыстырғанда төмен немесе орташа деңгейде [Stat.gov, 2019]. Жастар арасындағы әлеуметтік маңызды аурулардың көрсеткіштерінің төмендеуі олардың денсаулығымен қатар, жұмыс күшінің қалыптасуына да оң ықпалын тигізетіні сөзсіз. Жалпы алғанда халықтың денсаулығын сақтау мемлекет асырауындағы адамдардың санын да азайтады. Жастардың денсаулығы – барлық елдердегідей, Қазақстанның да келешегіне айтарлықтай әсер ететін факторлардың бірі.

Жастардың еңбек нарығындағы жағдайы жастар өмірінің көптеген салаларына әсер етуде. 2018 жылғы деректер бойынша, Türkistan облысындағы 15-28 жас аралығындағы жұмыс күшінің жалпы саны 205,900 адамды құрады, олардың 199,400-і жұмыспен қамтылған. Яғни жұмыссыз жүрген жастардың саны 6,500 адамды қамтып, 3,2%-ды құрады [Stat.gov, 2019]. Еңбек нарығындағы жастарды мынадай индикаторлар бойынша қарастыруға болады: көтерме және бөлшек сауда, автомобиль өндіру және жөндеу саласы бойынша – 56,900; ауыл және орман шаруашылығында – 51,700; білім саласында 41,500; өндірісте 16,200 адам қызмет етеді [Стат. бюлл., 2018]. Ресми мәліметтерге сәйкес жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі төмен болғанымен, жастардың көпшілігінің білім алып, жұмысқа орналасу мақсатында басқа облыстарға көшіп жатқандарын назар

Түркістан'а geldikleri bilinmektedir. Bu süreç, Түркістан'а geri dönüş sürecini tetikleyeceği gibi aynı zamanda işgücü piyasasında gençler arasında bir rekabete de neden olacaktır.

Yukarıda belirtilen hususların, genç çiftlerin evliliği ve aile yaşamı üzerinde de bir kısım etkilerinin olacağı tahmin edilmektedir. Özellikle, boşanma, çocuk doğurma, barınma ve çocuk yetiştirme gibi konulara etkisi bulunmaktadır. Evlilik ile ilgili verilere baktığımızda 2018'de, 415'i boşanmışlar da dahil olmak üzere, 18-28 yaşları arasındaki Түркістан bölgesinde 21.373 evlilik kaydedildi. 18-28 yaş arasındaki boşanmaları iki ayrı yaş kategorisinde değerlendirecek olursak 118'inin 20-24 yaşları arasında olduğu, 291'inin ise 25-28 yaş aralığında olduğu görülmektedir [Stat. gov, 2019]. Bu veriler, 25-28 yaş grubunun toplam boşananlar içindeki oranının %70,1 olduğunu, diğer bir deyişle genç yaşta evlenenlerin boşanma oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

дан тыс қалдыруға болмайды. Түркістан қаласы облыс орталығына айналғаннан кейін өңірде орын алған әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен бірге уақыт өте келе бұл мәселе шешіледі деп күтілуде. Бүгінгі таңда Түркістанға түрлі облыстардан көптеген мемлекеттік қызметкерлер мен сауда және құрылыс саласында қызмет атқаратын жастардың келгені белгілі. Бұл көшіп кеткендердің Түркістанға қайта оралуына себеп болып, еңбек нарығында жастар арасындағы бәсекені одан сайын күшейтпек.

Жоғарыда келтірілген мәселелер жас отбасылардың неке және отбасын құруда да өз әсерін тигізіп жатады. Соның ішінде, жас отбасыларындағы ажырасу, бала туу, тұрғын үй және бала тәрбиесі сияқты мәселелермен ұштасып жатыр. Мысалы, 2018 жылы Түркістан облысында 18-28 жас аралығында 21,387 жас некеге тұрған, соның 415-і ажырасқан. Ал, 18-28 жас аралығындағы ажырасқандарды екі түрлі

Genç yaşта evlenen çiftlerin boşanma oranlarının daha yüksek olmasının nedenleri arasında iş bulma ve barınma gibi çeşitli sorunların önemli etken olduğu bilinmektedir. Kaldı ki mevcut sosyo-ekonomik yapıda 21-22 yaşlarında eğitimini tamamlamış, 25-28 yaşlarına kadar iş sahibi olmaya başlayan gençlerin bile hala sosyal ve ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Ebeynlerin maddi desteğine bağımlı olma hali de evliliklerin zayıflamasına yol açmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı, geç evlenen çiftler arasındaki uzun sürmeyen evlilikler, Türkistan bölgesinde bir yandan evlilik yaşının artmasına neden olurken diğer taraftan boşanmış çiftlerin sayısının artmasına neden olmaktadır. Boşanmalar neticesinde dağılmış aile ortamlarında yetişen çocukların, gelecekte topluma yararlı bireyler olma süreçleri de olumsuz yönde etkilenebilir. Bu bağlamda, aile kurumunun toplumdaki özel yerini hatırlatmakta fayda görülmektedir. Çünkü bu tür sosyal ve ekonomik sorunlar, doğum oranlarının azalmasına ve devamında çocuksuz ailelerin artış eğilimine kapı aralayabilir. Genel nüfus içerisinde Türkistan gibi doğum oranının en yüksek olduğu bir bölgedeki nüfus artış oranlarında görülebilecek negatif yönlü bir eğilim, ülkenin demografik yapısını olumsuz yönde etkileyebilir.

Son olarak, gençlerin sorunları arasında göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus ise serbest zamanları değerlendirme imkân ve olanaklarıdır. Örneğin, 18-24 yaşları arasındaki gençlerin serbest zamanlarını nasıl kullandıkları üzerine 40 kişi ile yaptığımız ankette farklı sonuçlar elde etmiş bulunmaktayız. Anket içerisinde serbest zamanlar kategorilere bölünerek incelenmiştir. Bu noktada

TÜRKİSTAN'DA YAŞAYAN GENÇLERİN BÜYÜK ÇOĞUNLUĞU BOŞ ZAMANLARINI SOSYAL AĞLARDA VE AKŞAMLARI PARKLARDA GEZEREK DEĞERLENDİRMEKTEDİRLER

TÜRKİSTAN JASTARININ NEĞİZİ BASIMDYĞY KÜNDELİKTI БОС УАҚЫТТАРЫН ӘРТҮРЛІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІДЕ ӨТКІЗУГЕ ЖӘНЕ КЕШКЕ ҚАРАЙ САЯБАҚТАРДА СЕРУЕНДЕУМЕН СИПАТТАЛАДЫ

жас категориясына бөліп қарайтын болсақ, оның 118-і 20-24 жас аралығындағылар, ал 291-і 25-28 жас аралығындағылар [Stat.gov, 2019]. Бұл мәліметтер 25-28 жас аралығындағылардың жалпы ажырасқандардың ішіндегі үлесі 70,1%-ды құрайтынын, басқаша айтқанда жас кезде үйленгендердің ажырасу деңгейі жоғарырақ екенін көрсетеді.

Жас кезде үйленбегендердің арасындағы ажырасулардың көбеюіне жастардың әлеуметтік жағдайының шешілмеуі және тұрғын үйінің болмауы да әсер ететіні белгілі. Қазіргі әлеуметтік-экономикалық құрылымда 21-22 жасында оқу бітіріп, 25-28 жасқа таман кәсіби маман ретінде қалыптасқан жастардың өзі әлі де болса әлеуметтік қолдауға зәру. Жас отбасының ата-аналарына қаржылық тәуелділігі де жаңадан құрылған некенің баянды болмауына алып келіп жатады. Түрлі себептерге байланысты кеш үйленгендер арасындағы некенің тұрақсыз болуы Түркістан облысы жастарының неке жасының ұзаруына және ажырасқан отбасылар санының артуына әкеліп соғады. Осылайша ата-анасы ажырасқан отбасынан шыққан балалардың болашақта қоғамға пайдалы тұлға болып қалыптасуына да теріс әсер тиюі мүмкін. Бұл тұрғыда отбасы институтының қоғамдағы ерекше орнын атап өткен жөн. Себебі мұндай әлеуметтік-экономикалық мәселелер отбасылардың туу көрсеткіштерінің төмендеуіне және «чайлдфри» (жеке өзі үшін өмір сүретіндер және баласыз өмір сүруді насихаттайтындар) үрдісінің белең алуына алып келуі мүмкін. Қазақстан бойынша Түркістан облысы сияқты туу көрсеткіші жоғары өңірлердің бірінде халықтың өсуі тұрғысынан төмендеу үрдісі елдің демографиялық жағдайына

генçлерін сербест заманларын үч категориде деęерлendiriбeлiriz. Биринcи гүн iчepиcиндe-ки сербест заманлар; икинcи hafta сону татилe олaн Cumartesi ve Pazar гүнлepи; үчүнцүсү исе yılıк татилер. Түм бу категорилерде, Түркистaн'da yаşıaн генçлерін бүйүк чоғунлуғунун сербест заманларын социaл ағлардa ve ақшaмларп парклардa геzepек деęерлendirдиғи, hafta сонларын исе генелликe, айелериле бирликте кaфе, синema вeяa акрaбa зияpетлepи-не айрмaйпaи тepчир еттиклepи гөрүлмүштүр. Сөз конусу aнкete кaтилaнларін бүйүк чоғунлуғу исе синema ve тиятpo гили сербест зaмaн деęерлendirme социaл aктивителерін yлdа бир ya dа икe зeз yаптикларын ифaдe eтмишлepдip [Yзa-рın кeндиси тaрaфидaн тoплaнaн мaтepиaллep, 2019]. Бу нoктaдa 2018 вepилepиe гөpе, Түркистaн eyaлетиндe NEET (okumayan ve çalıřmayan кишiler) oларaк сınıфлaндирилaн генçлерін сaйыcы 11.300'le, Kаrаgаndа eyaлетиндe сонрa үлкedе икинci сipаdа yer aлмaктaдир (Kazakistan Gençлиғи, 2018). Aчıklaнaн билгилердeн де гөрүлдүғү гили бу husus dа генçлерін бoш зaмaнларын дaгa вepимли деęерлendirебилецкелepи имкaнларін гелиштірилмесинін, yukarıdа белiritилen sorunларін çözümüne katkı sağlayacaғи kuşkusuzdur.

Сонuç oларaк, Түркистaн eyaлетиндeки генç-лерін социaл sorunларынн önemini кorудуғу белiritилmelidir. Bölgenin күltürel гелишiminin temel öncelikleri арасında генçлерін sorunларынa dагa fазлa yer verilmelidir. Бу durum, bölgedе генçлepе yönelik programларін dагa etkin бир şekilde геpçеклештірилmesi геpектиғини гөstermektedir. Gençлерін кaлители бир eғitim aлмaларп ve devamında eкoнoмик sorunларынн çözmelerine yарdımcı oлaк түрдe iş bulmaларынн önemli olduғунu белiritmemiz геpекir. Түркистaн'daki генçлерін гелeцeғи, белiritилen алаңларdаки sorunларін çözümü ile yakından ilgilidir. Bunlara ek oларaк, milli күltür ve ge-ленеклepлe uyumlu oлmak кaydı ile генçлep için yeni girişimлepін бaşıлатилması önem arz еtmektedir.

теріс әсер етуі мүмкін.

Жастардың мәселелерінің бірі ретінде олардың бос уақытын тиімді өткізу мүмкіндіктері де назардан тыс қалмау қажет. Себебі 2018 жылғы деректер бойынша, Түркістан облысында NEET санатына жататын (еш жерде оқымайтын, жұмыс жасамайтын) жастардың саны 11,300 адамға жетіп, еліміз бойынша Қарағанды облысынан кейінгі екінші орынға шыққан [Қазақстан жастары, 2018]. Мысалы, 18-24 жас аралығындағы жастардың бос уақытын тиімді пайдалану бойынша 40 адамға жүр-

Kaynak:

1. Stat.gov.kz (2018). Yüksek öğretim kurumlarının sayısı; Kolejlerin sayısı. Alınan yer: <http://stat.gov.kz/official/industry/62/statistic/7>. Erişim tarihi: 11/18/2019.
2. Stat.gov.kz (2019). Kazakistan Gençliği 2014-2018. İstatistiksel Özet Alınan yer: <http://stat.gov.kz/edition/publication/collection>. Erişim tarihi: 11/19/2019.
3. Stat. Buller. (2018). Güncel gençlik konularında İstatistik Bülteni. İkinci çeyrek için - Astana: NOC "Gençlik", 2018. - S.
4. AOJM (2019). Yazarın kendisi tarafından toplanan materyaller. Türkistan, 2019.
5. Kazakistan Gençliği (2018). "Kazakistan Gençliği - 2018" ulusal raporu. - Astana, 2018, 71 sayfa.

гізілген сауалнамада әртүрлі нәтижелерге қол жеткіздік. Сауалнама жауаптарын сараптай келе, жастардың бос уақытын үш категорияға бөліп қарастыруға болады. Біріншісі, күнделікті бос сағаттар; екіншісі, апта сайынғы сенбі-жексенбі күндердегі демалыс және үшіншісі, жылына бір рет келетін оқу немесе еңбек демалысы. Бұл категориялар бойынша Түркістан жастарының негізгі басымдығы күнделікті бос уақыттарын әртүрлі әлеуметтік желіде өткізуге және кешке қарай саябақтарда серуендеумен сипатталады. Ал апталық сенбі, жексенбі күндері отбасыларымен

“ GENÇ YAŞTA EVLENEN GENÇLERİN BOŞANMA ORANLARININ DAHA YÜKSEK OLMASININ NEDENLERİ ARASINDA İŞ VE BARINMA GİBİ ÇEŞİTLİ SORUNLARINI ÇÖZÜME KAVUŞTURAMAMALARI DA YER ALMAKTADIR

ЖАС КЕЗДЕ ҮЙЛЕНГЕНДЕРДІҢ АРАСЫНДАҒЫ АЖЫРАСУЛАРДЫҢ КӨБЕЮІНЕ ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫНЫҢ ШЕШІЛМЕУІ ЖӘНЕ ТҰРҒЫН ҮЙІНІҢ БОЛМАУЫ ДА ӘСЕР ЕТЕТІНІ БЕЛГІЛІ

”

кино, кафеге немесе туыстарына барып қыдырғанды жөн көреді. Респонденттердің көпшілігі мәдени демалыс түріне жататын театр, музей және көрмелерге жылына бірекі рет қана барумен шектеледі. Осыған байланысты жастардың бос уақытын тиімді пайдалануға бағытталған мүмкіндіктердің қамтамасыз етілуі жоғарыда аталған мәселелерді шешуге оң ықпал ететіні сөзсіз [АӨЖМ, 2019].

Қорытындылай келе, Түркістан облысы жастарының әлеуметтік мәселелері өзекті болып қала береді. Облыстың ішкі мәдениетін дамытуда негізгі басымдықтар жастарға бағытталуы тиіс. Бұл облыс көлемінде жастарға арналған бағдарламаларды тиімді түрде жүзеге асыру қажеттігін көрсетеді. Жастардың сапалы білім алып, олардың көптеген әлеуметтік мәселелерін шешуге көмектесетін жұмыс табуы өте маңызды. Түркістан облысы жастарының болашағы осы бағыттардағы мәселелерді

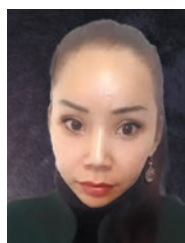
шешумен тығыз байланысты. денсаулығы мен салауатты өмір салтын ұстануына да оң ықпал ететіні сөзсіз. Сонымен қатар, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді ескере отырып, жастардың мәселелерін шешуге бағытталған жаңа бастамаларды қолға алу қажет.

Дереккөз:

1. Stat.gov.kz (2018). Жоғары оқу орындарының саны; Колледждердің саны. Сілтеме: <http://stat.gov.kz/official/industry/62/statistic/7>. Қараған күні: 18.11.2019.
2. Stat.gov.kz (2019). Қазақстан жастары 2014–2018. Статистикалық жинақ. Сілтеме: <http://stat.gov.kz/edition/publication/collection>. Қараған уақыты: 19.11.2019.
3. Стат. бюлл. (2018). Статистический бюллетень по актуальным вопросам молодежи. За второй квартал. – Астана: НИЦ «Молодежь», 2018. – С.
4. АӨЖМ (2019). Автордың өзінің жинаған материалдары. Түркістан қаласы, 2019.
5. Қазақстан жастары (2018). «Қазақстан жастары – 2018» Ұлттық баяндамасы. – Астана, 2018. 71-б.

MODERNIZATION OF TEACHER EDUCATION IN KAZAKHSTAN: EXPERIENCE OF FINLAND

DILARA ORINBASSAROVA

INDEPENDENT ANALYST

НЕЗАВИСИМЫЙ АНАЛИТИК

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ОПЫТ ФИНЛЯНДИИ

Many countries around the world invest enormous amounts in education, but fail to achieve steady growth in the quality of education. The experience of such a country as Finland suggests that it is possible to achieve positive results in the field of education in a relatively short period of time [Malyukova, 2014]. For reference, Finland spends about 30% less on one student than the United States [Hancock, 2011]. The Finnish experience in education requires further and in-depth study. The main principles of the Finnish system of teacher education are individual approach, high education of teachers (compulsory master's degree), pedagogical autonomy, trust, responsibility and equal rights [Malyukova, 2014; Finnish National Agency for Education, 2017]. In 1979, Finnish reformers decided that each teacher should receive a master's degree in theory and practice from one of eight state universities financed by the state [Hancock, 2011].

As a result, the new requirements were introduced in the educational system of Finland that made mandatory a master's degree for teachers of primary, secondary and higher education, and a bachelor's degree for preschool and kindergarten tea-

THE EXPERIENCE OF FINLAND SUGGESTS THAT IT IS POSSIBLE TO ACHIEVE POSITIVE RESULTS IN THE FIELD OF EDUCATION IN A RELATIVELY SHORT PERIOD OF TIME

ОПЫТ ФИНЛЯНДИИ ГОВОРIT О ТОМ, ЧТО МОЖНО ДОБИТЬСЯ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ ЗА ОТНОСИТЕЛЬНО КОРОТКИЙ СРОК

Многие страны мира инвестируют в образование колоссальные денежные средства, но не могут добиться стабильного роста качества образования. Опыт такой страны, как Финляндия, говорит о том, что можно добиться положительных результатов в сфере образования за относительно короткий срок [Малюкова, 2014]. Для справки – Финляндия тратит около 30% меньше на одного студента, чем США [Хэнкок, 2011]. Финский опыт в сфере образования требует дальнейшего и углубленного изучения. Главными принципами финской системы педагогического образования являются индивидуальный подход, высокое образование учителей (обязательная степень магистра), педагогическая автономия, доверие, ответственность и равноправие [Малюкова, 2014; Национальное агентство образования Финляндии, 2017]. В 1979 году финские реформаторы приняли решение, что каждый учитель должен получить степень магистра в теории и практике в одном из восьми государственных университетов за счет государства [Хэнкок, 2011].

В результате в образовательную

chers [Sahlberg, 2011]. Since then, candidates began to enroll in master's programs not because salaries were so high, but because autonomy and representativeness made the work of a school teacher attractive [Hancock, 2011]. The Finnish teacher education is based on the teacher-as-a-researcher model [Kaasila et al., 2014], and uses the research-in-action methodology (action research). Therefore, one of the leading tasks of the Finnish higher professional education is the involvement of teachers into research [Malyukova, 2014]. Some researchers emphasize that the main tasks of a modern teacher of the 21st century are the ability to conduct experimental work, process experimental data, structure and analyze data, test a hypothesis about the effectiveness of teaching methods, develop and use innovative models, find innovative solutions to problems, adapt methods, and generalize and disseminate work experience [Zhu and Zeichner, 2013]. Thus, the teacher must constantly carry out research activities.

The purpose of the model is not to produce researchers, but to provide future teachers

систему Финляндии были внедрены новые требования, которые сделали обязательным получение степени магистра преподавателями начальной, средней и высшей школы и степени бакалавра преподавателями дошкольного образования и воспитателями детских садов [Зальберг, 2011]. С тех пор кандидаты начали поступать на магистерские учебные программы не потому, что зарплаты были настолько высоки, а потому, что автономия и представительство сделали работу школьного учителя привлекательной [Хэнкок, 2011]. Финское педагогическое образование основано на модели «учитель-исследователь» [Каасила и др., 2014], применяющей методологию «исследование в действие». Поэтому одной из главных задач финского высшего профессионального образования является вовлечение педагогов в исследовательскую деятельность [Малюкова, 2014]. Некоторые исследователи подчеркивают, что основными задачами современного учителя 21 века являются умение проводить экспериментальную

with skills that they could apply by conducting their research in school, observing students (observation method), and scientifically substantiating the quality and effectiveness of their own teaching methods [Kaasila et al., 2014]. It needs to be emphasized that the Finnish teacher education system, based on the teacher-as-a-researcher model [Kaasila et al., 2014] and the curriculum in the form of a spiral process [Kansanen, 2003], helps to increase the level of teaching competency and the mobility of a "universal teacher" in the school system. Such a teacher can teach both his major subject and other subjects. The "universal teacher" (competencies-extended-teacher) requires both expert and professional skills in teaching several subjects [Kansanen, 2003]. It is not allowed that a teacher is not adequately trained and teaches several subjects.

The Finnish teacher education system has contributed to the creation of highly-educated practical teachers with research competence, who are able to find unconventional solutions to problems, as well as develop and simultaneously use innovative models for teaching subjects to students at school. International studies show the highest positions of Finnish students in world rankings in mathematics, science, reading, and solving problems [Malyukova, 2014]. A proof of quality education was the first results of the Program for International Student Assessment (PISA) in the 2000s, when Finnish youth were recognized as the best young readers in the world [Hancock, 2011]. Three years later, Finnish students led the way in mathematics. By 2006, Finland was the first of 57 countries (and several cities) in science. In 2009, according to PISA evaluations, Finnish students ranked second in science, third in reading and sixth in mathematics among nearly half a million students

**THE FINNISH
EDUCATION SYSTEM
CREATED HIGHLY-
EDUCATED
PRACTICAL
TEACHERS WITH
RESEARCH
COMPETENCE, WHO
ARE ABLE TO FIND
UNCONVENTIO-
NAL SOLUTIONS TO
PROBLEMS**

**ФИНСКАЯ СИСТЕ-
МА ОБРАЗОВАНИЯ
СОЗДАЛА ВЫСО-
КООБРАЗОВАННЫХ
УЧИТЕЛЕЙ-ПРАК-
ТИКОВ С ИССЛЕ-
ДОВАТЕЛЬСКОЙ
КОМПЕТЕНЦИЕЙ,
УМЕЮЩИХ НА-
ХОДИТЬ НЕСТАН-
ДАРТНЫЕ РЕШЕНИЯ
ПРОБЛЕМ**

работу, обрабатывать полученные экспериментальные данные, структурировать и анализировать данные, тестировать гипотезу об эффективности методики преподавания, разрабатывать и использовать инновационные модели, находить нестандартные решения проблем, адаптировать методики, а также обобщать и распространять свой опыт работы [Чжу и Зейхнер, 2013]. Таким образом, педагог должен постоянно осуществлять исследовательскую деятельность.

Цель модели состоит не в том, чтобы производить исследователей, а в обеспечении будущих учителей навыками, которые они могли бы применить, проводя свои исследования в школе, наблюдая за учениками (метод наблюдений) и научно обоснованно анализируя качество и эффективность собственных методов преподавания [Каасила и др., 2014]. Необходимо акцентировать внимание на то, что финская система педагогического образования, основанная на модели «учитель-исследователь» [Каасила и др., 2014] и учебной программе в виде спиралеобразного процесса [Кансанен, 2003] способствует увеличению уровня преподавательской компетенции и мобильности «универсального учителя» в школьной системе. Такой учитель может преподавать как свой профильный предмет, так и другие предметы. От «универсального учителя» (учителя с расширенными компетенциями) требуются как экспертные, так и профессиональные навыки в преподавании нескольких предметов [Кансанен, 2003]. Не допускается, чтобы учитель был подготовлен недостаточно профессионально и преподавал несколько предметов.

Финская система педагогического образования способствовала созданию высокообразованных

around the world [Hancock, 2011].

The aforementioned innovative approaches of Finland aimed at obtaining a stable quality education are quite real for our country. Today, Kazakhstan is entering the global educational realm, and the new education system is confidently emerging through the introduction of modern strategies [Malyukova, 2014]. How can Finnish innovations be applied in Kazakhstan? According to Akhmetzhanova [2016], Finland and Kazakhstan have similar prerequisites. For instance, bilingualism is developed in both countries – the Kazakh and Russian languages in Kazakhstan, the Finnish and Swedish languages in Finland. Historically, both countries were part of the larger powers – Kazakhstan as part of the USSR in 1920-1991, and Finland as part of the Russian Empire in 1809-1919.

One of the main differences is the student performance indicator, as well as the positions of the two countries in the world rankings. For example, according to the UN ranking of “the happiest people of the planet”, Finland is in the top 10 taking the fifth place out of 157 countries, while Kazakhstan ranks 54th [Akhmetzhanova, 2016]. Accord-

учителей-практиков с исследовательской компетенцией, умеющих находить нестандартные решения проблем, а также разрабатывать и одновременно использовать инновационные модели преподавания предметов учащимся в школе. Международные исследования показывают самые высокие позиции финских учащихся в мировых рейтингах по математике, естественным наукам, чтению и решению задач [Малюкова, 2014]. Показателем качественного образования послужили первые результаты Программы международной оценки учащихся (PISA) в 2000-х, когда финская молодежь была признана лучшими юными читателями в мире [Хэнкок, 2011]. Три года спустя финские учащиеся лидировали в математике. К 2006 году Финляндия стала первой среди 57 стран (и нескольких городов) в науке. В 2009 году, согласно оценкам PISA, финские школьники заняли второе место в науке, третье по чтению и шестое по математике среди почти полумиллиона учащихся по всему миру [Хэнкок, 2011].

Вышеупомянутые инновационные подходы Финляндии, направленные на получение стабильного качественного образо-

ding to the results of the 2016 IMD ranking, which measures the ability of countries and regions to create jobs, Finland is on the 20th place out of 61 countries and Kazakhstan ranks 47th. In the ranking of national higher education systems U21, Finland took the 5th place out of 50 countries in 2016, while Kazakhstan was on the 47th place in 2014 [Akhmetzhanova, 2016]. To compare, according to the results of PISA-2012, which were published by the OECD in 2013, among 65 countries of the world, Kazakh students took the 49th place in mathematics, 52nd in natural sciences and 63rd in reading literacy. In order to achieve the level of the Finnish education system, Kazakhstan needs to take appropriate measures to improve the quality of the national education system, including the effective training of the teaching staff of secondary schools.

Unlike in Finland, obtaining a master's degree is not mandatory in Kazakhstan's system of higher pedagogical education. Another significant difference between systems of teacher training in the two countries is that the base of teaching practice in Kazakhstan is much weaker, as the relationship between the university and the school is formal, and pedagogy makes up only 13.8% of the total number of teaching hours [Boleyev, 2013]. At the same time, the experience of Finland shows that schools and higher education institutions should be more integrated and closely interconnected [Kaasila et al., 2014], so that student teachers can practice and test innovative pedagogical ideas in a real environment. It is necessary to set a higher bar for future qualifications of teachers and revise the current situation of university and postgraduate teacher education in Kazakhstan. By doing so, Kazakhstan, based on the positive results of the Finnish model of higher and

**THE INNOVATIVE
APPROACHES OF
FINLAND AIMED
AT OBTAINING A
STABLE QUALITY
EDUCATION ARE
QUITE REAL FOR
KAZAKHSTAN**

**ИННОВАЦИОННЫЕ
ПОДХОДЫ
ФИНЛЯНДИИ,
НАПРАВЛЕННЫЕ НА
ПОЛУЧЕНИЕ
СТАБИЛЬНОГО
КАЧЕСТВЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ,
ВПОЛНЕ РЕАЛЬНЫ
ДЛЯ КАЗАХСТАНА**

вания, вполне реальны для нашей страны. Сегодня Казахстан входит в мировое образовательное пространство, идет уверенное становление новой системы образования через внедрение современных стратегий [Малюкова, 2014]. Как финские нововведения могут быть применены в Казахстане? Согласно Ахметжановой [2016], Финляндия и Казахстан имеют схожие предпосылки. Например, в обеих странах развит билингвизм: казахский и русский языки в Казахстане, финский и шведский языки в Финляндии. Исторически обе страны входили в состав более крупных держав – Казахстан в состав СССР в 1920-1991 гг., а Финляндия в состав Российской империи в 1809-1919 гг.

Одними из основных отличий являются показатель успеваемости учащихся и позиции двух стран в мировых рейтингах. Например, в рейтинге ООН «Самые счастливые люди планеты» Финляндия входит в топ-10, занимая пятое место среди 157 стран, а Казахстан – 54 место [Ахметжанова, 2016]. Согласно результатам 2016 года рейтинга IMD, который замеряет способность стран и регионов создавать рабочие места, Финляндия занимает 20 место среди 61 страны, а Казахстан – 47 место. В рейтинге национальных систем высшего образования U21 Финляндия заняла пятое место среди 50 стран в 2016 году, а Казахстан – 47 место в 2014 году [Ахметжанова, 2016]. Для сравнения, по результатам PISA-2012, которые были опубликованы ОЭСР в 2013 году, среди 65 стран мира казахстанские учащиеся заняли 49 место по математике, 52 – по естественнонаучным дисциплинам и 63 – по читательской грамотности. Чтобы достичь уровня финской системы образования, Казахстану не-

postgraduate professional education of teachers, can successfully adopt elements of this country's unique experience.

References:

1. Akhmetzhanova, Aida (2016). Autonomy in leading foreign universities and opportunities for Kazakhstani universities. Retrieved from <http://iac.kz/ru/publishing/avtonomiya-v-vedushchih-zarubezhnyh-universitetah-i-vozmozhnosti-dlya-kazhstanskih-vuzov>. Accessed on 28.10.2019.
2. Boleyev, Talant (2013). The teacher is the guardian of the intellectual potential of the nation. Retrieved from <http://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/uchitel--hranitel-intellektualnogo-potentsiala-natsii/>. Accessed on 28.10.2019.
3. Finnish National Agency for Education (2017). Finnish Education in a Nutshell. Retrieved from https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/finnish_education_in_a_nutshell.pdf. Accessed on 28.10.2019.
4. Hancock, LynNell (2011). Why Are Finland's Schools Successful? Retrieved from <http://www.smithsonianmag.com/innovation/why-are-finlands-schools-successful-49859555/>. Accessed on 28.10.2019.
5. Kaasila et al (2014). Bridging the mathematics education course and teaching practice: A Finnish example of how to construct and conduct research-based teacher education. In J.C. de Mora and K. Wood (eds.). Practical Knowledge in Teacher Education: Approaches to teacher internship programs.
6. Kansanen, Pertti (2003). Teacher education

KAZAKHSTAN, BASED ON THE POSITIVE RESULTS OF THE FINNISH MODEL OF TEACHER EDUCATION, CAN SUCCESSFULLY ADOPT ELEMENTS OF THIS COUNTRY'S UNIQUE EXPERIENCE

КАЗАХСТАН, ОСНОВЫВАЯСЬ НА ПОЛОЖИТЕЛЬНЫХ РЕЗУЛЬТАТАХ ФИНСКОЙ МОДЕЛИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ, МОЖЕТ УСПЕШНО ПЕРЕНЯТЬ ЭЛЕМЕНТЫ УНИКАЛЬНОГО ОПЫТА ЭТОЙ СТРАНЫ

обходимо принять соответствующие меры по улучшению качества национальной системы образования, включая эффективную подготовку преподавательского состава средних школ.

В отличие от Финляндии получение степени магистра не является обязательным в казахстанской системе высшего педагогического образования. Еще одним значительным различием систем подготовки педагогов в двух странах является то, что база педагогической практики в Казахстане гораздо слабее, поскольку взаимосвязь вуза и школы формальна, а педпрактика составляет лишь 13,8% от общего количества часов обучения [Болеев, 2013]. В то же время опыт Финляндии показывает, что школы и высшие учебные заведения должны быть более интегрированы и тесно взаимосвязаны между собой [Каасила и др., 2014], чтобы преподаватели-студенты могли практиковать и тестировать инновационные педагогические идеи в реальной среде. Необходимо установить более высокую планку для будущей квалификации учителей,

in Finland: current models and new developments. In B. Moon, L. Vlasceanu and L.C. Barrows (eds.). Institutional approaches to teacher education within higher education in Europe: Current models and new developments, pp. 85-108.

7. Malyukova Tatiyana, Genadevna (2014). The need for change in education. Retrieved from <http://azbyka.kz/neobhodimost-preobrazovaniy-v-obrazovanii>. Accessed on 28.10.2019.
8. Sahlberg, Pasi (2011). Lessons from Finland: Where the Country's Education System Rose to the Top in Just a Couple Decades. Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review, Vol. 77, No. 3, pp. 18-24.
9. Zhu, Xudong and Zeichner, Kenneth (eds.) (2013). Preparing Teachers for the 21st Century. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

а также пересмотреть нынешнюю ситуацию вузовского и послевузовского педагогического образования в Казахстане. В этом случае Казахстан, основываясь на положительных результатах финской модели высшего и послевузовского профессионального образования учителей, может успешно перенять элементы уникального опыта этой страны.

Источники:

1. Ахметжанова, Аида (2016). Автономия в ведущих зарубежных университетах и возможности для казахстанских ВУЗов. Доступен по адресу: <http://iac.kz/ru/publishing/avtonomiya-v-vedushchih-zarubezhnyh-universitetah-i-vozmozhnosti-dlya-kazhanskikh-vuzov>. Дата обращения: 28.10.2019.
2. Боев, Талант (2013). Учитель – хранитель интеллектуального потенциала нации. Доступен по адресу: <http://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/uchitel--hranitel-intellektualnogo-potentsiala-natsii/>. Дата обращения: 28.10.2019.
3. Национальное агентство образования Финляндии (2017). Финское образование в двух словах. Доступен по адресу: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/finnish_education_in_a_nutshell.pdf. Дата обращения: 28.10.2019.
4. Хэнкок, Линнелл (2011). Почему школы Финляндии успешны? Доступен по адресу: <http://www.smithsonianmag.com/innovation/why-are-finlands-schools-successful-49859555/>. Дата обращения: 28.10.2019.
5. Каасила и др (2014). Соединение учебного курса по математике и педагогической практики: финский пример того, как построить и проводить педагогическое образование на основе исследований. В Х.К. де Мора и К. Вуд (eds.). Практические знания в педагогическом образовании: подходы к программам стажировки учителей.
6. Кансанен, Пертти (2003). Педагогическое образование в Финляндии: современные модели и новые разработки. В Б. Мун, Л. Власиану и Л.К. Бэрроус (ред.). Институциональные подходы к педагогическому образованию в сфере высшего образования в Европе: современные модели и новые разработки, с. 85-108.
7. Малукова Татьяна, Геннадьевна (2014). Необходимость преобразований в образовании. Доступен по адресу: <http://azbyka.kz/neobhodimost-preobrazovaniy-v-obrazovanii>. Дата обращения: 28.10.2019.
8. Зальберг, Паси (2011). Уроки из Финляндии: где система образования страны поднялась на вершину всего за пару десятилетий. Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review, Vol. 77, No. 3, pp. 18-24.
9. Чжу, Худонг и Кеннет Зейхнер (ред.) (2013). Подготовка учителей к 21 веку. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

TÜRKİYE-KAZAKİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİN MEVCUT DURUMU

DINARA TALDYBAYEVA

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ТҮРКИЯ-ҚАЗАҚСТАН САУДА БАЙЛАНЫСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Bağımsızlığından günümüze Kazakistan-Türkiye siyasi, ticari ve ekonomik ilişkileri hızlı ve istikrarlı bir seyir izlemektedir. Bu ilişkilerde, iki ülke devlet başkanları arasında tesis edilen yakın ve samimi ilişkilerin rolü büyüktür. Diplomatik alanda Türkiye ve Kazakistan'ın birbirlerine verdiği desteği sayılar ile ifade edecek olursak, 1991'den bu yana Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kurucu Cumhurbaşkanı Elbası Nursultan Nazarbayev Cumhurbaşkanlığı görevi süresi boyunca Türkiye'yi toplamda 24 kere ziyaret etmiştir. Türkiye tarafından ise Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde Kazakistan'a toplamda 21 resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir (Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 2019). Karşılıklı ikili üst düzey ziyaretler yanında her iki ülke liderleri, siyasetçi ve bürokratları, Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGAÖK), Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) ve benzeri uluslararası platformlarda da yakın temaslarını sürdürmektedirler.

Siyasi ilişkilerdeki bu yakın işbirliği, ekonomiden kültür ve sanata kadar

SİYASİ İLİŞKİLERDEKİ BU YAKIN İŞBİRLİĞİ, EKONOMİDEN KÜLTÜR VE SANATA KADAR GENİŞ YELPAZEDE, İŞBİRLİĞİNİN DAHA DA GELİŞMESİNE YANSIMAKTADIR

САЯСИ ТҰРҒЫДАН ЕТЕНЕ ЖАҚЫН БАЙЛАНЫС ӘЛБЕТТЕ ЭКОНОМИКАДАН БАСТАП МӘДЕНИЕТ ПЕН ӨНЕРГЕ ДЕЙІНГІ ТҮРЛІ САЛАЛАРДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ДА НЫҒАЙЫП ДАМУЫНА ҚОЛАЙЛЫ ЖАҒДАЙ ЖАСАДЫ

geniş yelpazede, işbirliğinin daha da gelişmesine yansımaktadır. İki ülkenin dış ticaret eğilimleri karşılaştırıldığında, Türkiye ile Kazakistan'ın ihracat ve ithalat kalemlerinin birbiri ile uyumlu olduğu söylenebilir. İki ülke arasında, 2018'de 2,17 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi, Türkiye'nin diğer Orta Asya ülkeleri ile gerçekleşen en yüksek oranlardan birisidir. (UN Comtrade, 2019). Türkiye ve Kazakistan arasındaki ticaret hacminin gelişim sürecinde ülkeler arasında yapılan çok sayıda anlaşmanın rolü büyüktür. Bunlar arasında, 1995'de imzalanan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması, işletmelerin hem Türkiye'de hem de Kazakistan'da vergi ödemelerinin önüne

Тәуелсіздік алған күннен қазіргі таңға дейін Қазақстан мен Түркия арасындағы саяси, сауда-экономикалық байланыстары қарқынды және тұрақты түрде даму үстінде. Екі ел арасындағы ынтымақтастықта мемлекет басшыларының бір-бірімен оң байланыстары да осы үдерістің күшеюіне ықпал етеді. Дипломатиялық салада Түркия мен Қазақстанның бір-біріне көрсеткен қолдауларын сандық көрсеткіштермен алып қарасақ, 1991 жылдан осы кезге дейін Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев ел басқарған мерзім аралығында Түркияға ресми және жұмыс сапары бой-

geçerek onları ek maliyetlerden kurtarmıştır. 1996 yılında yürürlüğe giren Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ise her iki ülkedeki girişimcilerin diğer ülkede güvenli bir şekilde yatırım yapmalarına olanak sağlamaktadır. 1997 yılında imzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ise ülkeler arasındaki ticaret hacminin ve yatırımların artması için uygun koşulların oluşturulmasını sağlayarak,

ында жалпы 24 рет барған. Түркияның Президенттері мен Премьер-министрлері Қазақстанға жалпы 21 ресми сапар жасаған (Қазақстан Сыртқы істер министрлігі, 2019). Бұдан тыс екі ел басшылары мен басқарушы орган өкілдері мүшесі болып табылатын Біріккен ұлттар ұйымы (БҰҰ), Экономикалық ынтымақтастық ұйымы (ЭЫҰ), Ислам ынтымақтастық ұйымы

iki ülke girişimcilerinin rahatlıkla diğer ülkede yatırım yapmalarını ve ticari ilişkilerini geliştirmenin önünü açmıştır (Şimşek vd., 2018).

Bu anlaşmaları temel alarak yürütülen kapsamlı çalışmalar Türkiye ve Kazakistan arasındaki ticari ilişkilerin büyüme oranlarına güçlü bir ivme katmış ve 2008 yılında toplam ticaret hacminin bağımsızlıktan bu yana en yüksek seviyelerden birisi olan 3,2 milyar dolara ulaşmasına imkân sağlamıştır (UN Comtrade, 2019). Ancak küresel finansal krizin etkilediği ticaret hacmi, 2009 yılında ciddi bir düşüş ile 1,7 milyar dolara kadar gerilemiş, ardından hızlı bir toparlanma ile 2010-2015 yılları arasında 2,5 milyar dolar ile 3 milyar dolar arasında olmuştur (UN Comtrade, 2018). Bu noktada belirtilmelidir ki, iki ülke arasında 2010'da imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşması ve 2012'deki Türkiye ve Kazakistan arasındaki "Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı" 2012-2015 Eylem Planı'nın imzalanarak uygulamaya konulması ile iki ülke firmalarının yatırımlarını farklı sektörlere de yayarak artırılmaları teşvik edilmiştir. Fakat 2015 sonrasında iki ülke arasındaki ticaret hacmi tekrar düşüşe geçmiştir ve 2018 yılında 2,18 milyar dolar olmuştur (UN Comtrade, 2019). Bunun ana nedenleri arasında 2015 yılında özellikle Kazakistan'da yaşanan ekonomik durgunluk, petrol fiyatlarının düşmesi ve Kazakistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) üye olmasının da etkili olduğu ifade edilebilir.

Türkiye ve Kazakistan ekonomik ilişkilerin sürekliliği için ağırlık vermekte ve bunun için daimi bir şekilde yüksek düzeyli görüşmeler gerçekleştirmektedir. Bunlar arasında Ekim 2018'de gerçekleştirilen Türkiye-Kazakistan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin (YDSK) III. Toplantısı, ilişkilerin geleceği açısından oldukça önemli anlaşmaların imzalandığı bir toplantı

TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN ARASINDAKİ TOPLAM TİCARET HACMİ 2008'DE BAĞIMSIZLIKTAN BU YANA EN YÜKSEK SEVİYELERDEN BİRİSİ OLAN 3,2 MİLYAR DOLARA ÇIKMIŞTIR

TÜRKİYE MEN KAZAKİSTAN ARASINDAKİ SAUDA KÖLEMİ 2008 YILLY JALPY TƏUELİSİDİKTEN BERT EŇ JOFARY KƏPSETKİŞTİŇ BİPİ 3,2 MİLYAR DOLLARFA JETTİ

(ИЫҰ), Еуропадағы Қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы (ЕҚЫҰ), Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары жөніндегі кеңес (АӨСШК), Түркітілдес мемлекеттер ынтымақтастық кеңесі (Түркі кеңесі) және т.б. ұйымдардың шеңберінде етене жақын қарым-қатынастарды жалғастыруда.

Саяси тұрғыдан етене жақын байланыс әлбетте экономикадан бастап мәдениет пен өнерге дейінгі түрлі салалардағы қарым-қатынастардың да нығайып дамуына қолайлы жағдай жасады. Екі мемлекеттің сауда-саттық үрдістерін салыстырғанда, Түркия мен Қазақстанның экспорттық және импорттық құрылымдарының үйлесімді екенін көруге болады. 2018 жылы 2,17 млрд. долларға өскен сауда көлемі Түркияның Орталық Азия елдерімен сауда қатынастары ішіндегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі болып табылады (UN Comtrade, 2019). Түркия мен Қазақстан арасындағы екіжақты сауда көлемінің даму үдерісінде сауда-саттықты жеңілдету мақсатында мемлекеттер арасында көптеген сауда келісім-шарттары жасалған. Бұлардың ішінде 1995 жылы қол қойылған Қосарланған салық салуды болдырмау келісім-шарты өнеркәсіптердің Түркияға да, Қазақстанға да салық төлемдерін жасаудан босатып, оларды қосымша шығындардан құтқарып, оңтайлы шарттар шеңберінде бизнестерін жүргізуіне мүмкіндік жасайды. 1996 жылы қолданысқа енген Екіжақты инвестицияларды көтермелеу және қорғау бойынша келісім-шарт екі мемлекет кәсіпкерлерінің басқа елде сенімді түрде инвестиция жасауына жол ашады. Бұдан бөлек, осы екі келісім-шарттың артында 1997 жылы Сауда және экономикалық ынтымақтастық келісім-шарты елдер арасындағы

олмуştur. Çünkü burada güvenlik, ekonomi, tarım gibi kritik öneme sahip alanlarda imzalanmış 5 anlaşma ile ilişkilerin geliştirilmesinde ekonominin yanında diğer sektörler de kapsama alınmıştır. Bunlardan ekonomi alanı ile ilgili olan, “Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı” 2018-2020 Eylem Planı ile iki ülke yöneticileri, ticaret ve yatırım ilişkilerinin güçlenmesini amaçlamışlardır. Eylem planına ait yol haritası içerisinde ticaret, yatırım, turizm, tarım ve sanayi sektörlerinin başta geldiği toplam 68 madde bulunmakta olup, bunların 56 maddesi bu alanların geliştirilmesine yönelik plan ve projelerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda “Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı” 2018-2020 Eylem Planı kapsamında bugüne kadar çeşitli alanlarda 95 proje hayata geçirilmiştir. İki ülke arasındaki işbirliğini güçlendirmeye yönelik atılan adımlardan en sonuncusu ve aynı zamanda önemlilerinden birisi, Kasım 2019’da İstanbul’da gerçekleştirilen Türkiye-Kazakistan İş Forumu’dur. Forumdaki görüşmeler sırasında toplam maliyeti 1 milyar dolar olan sanayi altyapısını geliştirme odaklı 35 yeni projenin başlatılması da planlanmıştır (Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Özetle, Türkiye ve Kazakistan arasındaki tica-

сауда көлемі мен инвестициялардың артуына қолайлы шарттарды қалыптастырып, екі ел кәсіпкерлерінің басқа мемлекетке сенімді түрде инвестиция жасауына және сауда байланыстарының дамуына септігін тигізді (Шимшек және т.б., 2018).

Осы келісім-шарттарды негізге ала отырып жүргізілген ауқымды шаралар Түркия мен Қазақстан арасындағы сауда байланыстарының арту көрсеткіштеріне мықты үлес қосып, 2008 жылғы жалпы сауда көлемі тәуелсіздіктен бергі ең жоғары көрсеткіштің бірі 3,2 млрд. долларға жетуіне мүмкіндік жасады (UN Comtrade, 2019). Алайда жаһандық қаржы дағдарысы әсер еткен сауда көлемі 2009 жылы айтарлықтай төмендеп 1,7 млрд. долларды құрағанына қарамастан, жылдам қайта қалпына келтіріліп 2010-2015 жылдар арасында 2,5 млрд. доллар мен 3 млрд. доллар арасында көрсеткіш көрсеткен (UN Comtrade, 2018). Осы орайда, екі мемлекет арасында 2010 жылы қол қойылған Стратегиялық серіктестік келісім-шарты мен 2012 жылы Түркия-Қазақстан арасындағы 2012-2015

ри ілішкilerin, herhangi bir uluslararası оlaydan еtkilenmediği сүреce үйкselіш еğilimini devam ettirdiği гөрүlmekte-dir. Aksi durumda ise үлкelerin ilgili bakanlıkları arasında gerekli adımların atılmakta olduđu гөрүlebilir. Bu nok-tada, 2009 yılındaki “Stratejik Ortaklık Anlaşması” ile 2012-2015’deki “Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı” ve devamı niteliğinde olan “Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı” 2018-2020 Eylem Planı gibi adımlar, ekonomik ілішкilerin geliştirilmesine katkı sağ-lamaktadırlar. Bugüne kadar hayata geçirilen inisiyatiflerin ticari ілішкilerde yaşanan sorunların çözümünde etkin rol oynayabildiği гөрүlmekte olup, önümüzdeki dönemde iki үлке ara-sındaki ekonomik ілішкilerin daha da güçlenebileceğini söyleyebiliriz.

Kaynak:

1. Kazakhstan Dışışler Bakanlığı (2019). Kazakhstan Ükimet Başsısı A. Mamin Türkiyаgа Saparmen Bardı (Kazakistan Hükümet Başkanı A. Mamin’in Türkiye Ziyareti Gerçekleşti). Alınan Yer: <http://mfa.gov.kz/kz/content-view/-1293?fbclid=IwAR3wsM4ZN6rgCeCGVBMRDxX6qLDVOjIwSvW2skSk8p1JfVqxxYA-fOGJnI54M>. Erişim Tarihi: 18.11.2019.
2. Şimşek Nevzat, Canaltay Cengizhan, Şimşek Hayal Ayça (2018). Türkiye ve Kazakistan’ın Ticari İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceğe Yönelik Beklentiler. Alınan Yer: http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/buyuk_bozkir.pdf. Erişim Tarihi: 11.12.2019.
3. United Nations Comtrade Database (2019). Alınan Yer: <https://comtrade.un.org/data/>. Erişim Tarihi: 06.12.2019.
4. Kazakhstan Dışışler Bakanlığı (2019). Glavı MİD Kazakhstana i Turtsii Obsudili Perspektivy Dvustoronnego Sotrudnicestva (Kazakistan ve Türkiye Dışışler Bakanları İkili İşbirliğinin Perspektiflerini Görüştü). Alınan Yer: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/glavy-mid-kazakhstan-i-turcii-obsudili-perspektivy-dvustoronnego-sotrudnicestva>. Erişim Tarihi: 18.11.2019.
5. Şimşek Nevzat, Canaltay Cengizhan, Şimşek Hayal Ayça (2018). Türkiye ve Kazakistan’ın Ticari İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceğe Yönelik Beklentiler. Alınan Yer: http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/buyuk_bozkir.pdf. Erişim Tarihi: 11.12.2019.
6. United Nations Comtrade Database (2018). Alınan Yer: <https://comtrade.un.org/>. Erişim Tarihi: 11.12.2019.

EKİM 2018’DE GERÇEKLEŞTİRİLEN TÜRKİYE-KAZAKİSTAN YÜKSEK DÜZEYLİ STRATEJİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ’NİN (YDSK) III. TOPLANTISI, İLİŞKİLERİN GELECEĞİ AÇISINDAN OLDUKÇA ÖNEMLİ ANLAŞMALARIN İMZALANDIĞI BİR TOPLANTI OLMUŞTUR

2018 ЖЫЛДЫҢ ҚАЗАН АЙЫНДА ӨТКІЗІЛГЕН ТҮРКІЯ-ҚАЗАҚСТАН ЖОҒАРЫ ДЕҢГЕЙЛІ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ КЕҢЕСІНІҢ 3-ШІ ОТЫРЫСЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДЫҢ БОЛАШАҒЫ ТҰРҒЫСЫНАН БАРЫНША МАҢЫЗДЫ КЕЛІСІМ-ШАРТТАРДЫҢ ҚОЛ ҚОЙЫЛУЫМЕН ЕРЕКШЕЛЕНДІ

жылдарға арналған «Жаңа синергия Ортақ экономикалық бағдарламасы» әрекеттер жоспарына қол қойылып, қолданысқа енуі арқылы екі елдің фирмалары түрлі салалар бойынша инвестиция салып сауда көлемінің артуына үлес қосты. Алайда 2015 жылдан кейін екі ел арасындағы сауда көлемі қайтадан төмендеп, 2018 жылы 2,18 млрд. доллар болған (UN Comtrade, 2019). Мұның басты себептері 2015 жылы, әсіресе Қазақстан бастан кешірген экономикалық дағдарыс, мұнай бағаларының төмендеуі және Қазақстанның Еуразия экономикалық одағына мүше болуы деп атап өтуге болады.

Түркия мен Қазақстан экономикалық қарым-қатынастың тұрақтылығын басты назарда ұстап, сол бағытта үнемі жоғары деңгейлі кездесулер ұйымдастырып отырады. Бұлардың ішінде 2018 жылдың қазан айында өткізілген Түркия-Қазақстан Жоғары деңгейлі стратегиялық ынтымақтастық кеңесінің 3-ші отырысы қарым-қатынастардың болашағы тұрғысынан барынша маңызды келісім-шарттардың қол қойылуымен ерекшеленді. Себебі бұл жерде қауіпсіздік, экономика, ауыл шаруашылығы сияқты аса маңызды салалар бойынша қол қойылған 5 келісім-шарт арқылы байланыстарды дамытуда тек экономика саласымен шектеліп қалмай, басқа да салалардың дамуына мүмкіндік жасалды. Осының ішінде экономика саласын алып қарайтын болсақ, «Жаңа синергия Ортақ экономикалық бағдарламасы» 2018-2020 жылға арналған іс-әрекет жоспары арқылы екі мемлекеттің басшылары сауда және инвестиция саласындағы байланыстардың күшеюін мақсат тұтуда. Іс-әрекет жоспарының жол картасы жалпы 68 бөлімнен тұрады, оның ішінде сауда, инвестиция, туризм, ауыл шаруашылығы және өнеркәсіп са-

ласы басты орында болса, 56 бөлім осы салаларды дамытуға бағытталған жоспарлар мен жобалардан тұрады. Осы бағытта «Жаңа синергия Ортақ экономикалық бағдарламасы» аясында осы күнге дейін түрлі салалар бойынша 95 жоба жүзеге асырылған. Екі ел арасындағы ынтымақтастықты арттыруға арналған қадамдардың ішінде ең соңғы маңызды мысалдардың бірі ретінде 2019 жылдың қарашасында Ыстамбұлда өткен Түркия-Қазақстан бизнес форумын атап көрсетуге болады. Форумдағы кездесулер барысында жалпы құны 1 млрд. долларды құрайтын өндіріс инфрақұрылымын дамытуды көздейтін 35 жаңа жобаны бастау жоспарланған (Қазақстан СІМ,

**“YENİ SİNERJİ
ORTAK EKONOMİ
PROGRAMI” 2018-
2020 EYLEM PLANI
KAPSAMINDA
BUGÜNE KADAR
ÇEŞİTLİ ALANLARDA
95 PROJE HAYATA
GEÇİRİLMİŞTİR**

2019).

Қысқаша, Түркия мен Қазақстан арасындағы сауда қатынастары қандай да бір халықаралық оқиғалар әсер етпейінше ілгерілеп отырғанын байқауға болады. Басқаша жағдайда, екі елдің тиісті ведомстволары тарапынан қажетті қадамдар жасалып жатқанын көреміз. Осы орайда 2010 жылғы Стратегиялық серіктестік, 2012-2015 жылдардағы «Жаңа синергия Ортақ экономикалық бағдарламасы» және оның жалғасы болып саналатын «Жаңа синергия Ортақ экономикалық бағдарламасы» 2018-2020 тәрізді қадамдар экономикалық қатынастарды жақсарту мақсатында көзделген сауда көлемін ұлғайту үдерісін тиімді түрде жүзеге асырып келеді. Бүгін-

де дейін іске асырылған бастамалардың сауда байланыстарында кездескен қиындықтарды шешуде ықпалды рөл ойнағанын байқауға болады және алдағы уақытта да экономикалық қатынастардың бұдан әрі нығая түсетінін айтуға болады.

Дереккөз:

1. Қазақстан Сыртқы істер министрлігі (2019). Қазақстан Үкімет басшысы А.Мамин Түркияға сапармен барды. Сілтеме: <http://mfa.gov.kz/kz/content-view/-1293?fbclid=IwAR3wsM4ZN6rgCeCGVBMRdX6qLDVOjIwSvW2skSk8p1JfVqxxYAfOGJnl54M>. Қаралған уақыты: 18.11.2019.
2. Шимшек Невзат, Жаналтай Женгизхан, Шимшек Хайал Айча (2018). Түркия мен Қазақстанның сауда байланыстарының қазіргі жағдайы мен болашаққа қатысты болжамдар. Сілтеме: http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/buyuk_

**ОСЫ БАҒЫТТА
«ЖАҢА
СИНЕРГИЯ ОРТАҚ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
БАҒДАРЛАМАСЫ»
АЯСЫНДА ОСЫ
КҮНГЕ ДЕЙІН ТҮРЛІ
САЛАЛАР БОЙЫНША
95 ЖОБА ЖҮЗЕГЕ
АСЫРЫЛҒАН**

bozkir.pdf. Қаралған уақыты: 11.12.2019.

3. United Nations Comtrade Database (2019). Сілтеме: <https://comtrade.un.org/data/>. Қаралған уақыты: 06.12.2019.
4. Қазақстан Сыртқы істер министрлігі (2019). Главы МИД Казахстана и Турции обсудили перспективы двустороннего сотрудничества (Қазақстан мен Түркия Сыртқы істер министрлері екіжақты ынтымақтастықтың келешегін талқылады). Сілтеме: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/glavy-mid-kazakhstan-i-turcii-obsudili-perspektivy-dvustoronnego-sotrudnicstva>. Қаралған уақыты: 18.11.2019.
5. Шимшек Невзат, Жаналтай Женгизхан, Шимшек Хайал Айча (2018). Түркия мен Қазақстанның сауда байланыстарының қазіргі жағдайы мен болашаққа қатысты болжамдар. Сілтеме: http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/buyuk_bozkir.pdf. Қаралған уақыты: 11.12.2019.
6. United Nations Comtrade Database (2018). Сілтеме: <https://comtrade.un.org/>. Қаралған уақыты: 11.12.2019.

8 KASIM 2019 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜR YARDIMCISI DR. SUAT BEYLUR, "KAZAKİSTAN'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ" BAŞLIKLİ SEMİNER VERDİ.

2019 ЖЫЛДЫҢ 8 ҚАРАШАСЫНДА ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ ДИРЕКТОРЫНЫҢ ОРЫНБАСАРЫ ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР «ӘЛЕУМЕТТІК ӨЗГЕРІС ҮДЕРІСІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДА ДІН МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Dr. Suat Beylur, 1991-2017 yılları arası dönemi kapsayan "Sosyal Değişim Sürecinde Kazakistan'da Din-Devlet İlişkileri" adlı araştırmasını sunumunda, bağımsızlık sonrası dönemde Ka-

Доктор Суат Бейлур 1991-2017 жылдар аралығындағы кезеңді қамтитын «Әлеуметтік өзгеріс үдерісінде Қазақстанда дін мен мемлекеттің қарым-қатынасы» атты баяндамасында тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңдегі дін мен мемлекеттің ара-қатынасын зерттеу әдістері мен тәсілдерін қарастырды. Бұл қарым-қатынасты тарихи тұрғыдан зерттеп, оған әсер ететін қазіргі факторларды анықтау өте маңызды екенін айтты.

Доктор Бейлур дін-мемлекет қарым-қатынасы қазіргі мағынада болмаса да, саяси тұрғыдан ұйымдастырылған ежелгі қоғамдардың / ұлттардың тарихынан бастау алатынын, бұл қатынастарға географиялық фактордан бөлек басқа да ішкі және сыртқы факторлардың әсер ететінін атап өтті. Әсіресе, Қазақстан орналасқан аймақта дін-мемлекет-қоғам қатынастарында көптеген өзгерістер орын алғанын, сондықтан бұл байланыстарға көптеген факторлар әсер еткенін тілге тиек етті.

Сөзін жалғастыра отырып Бейлур, тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңдегі Қазақстанда дін мен мемлекеттің қарым-қатынасына исламға

zakistan'da din-devlet ilişkisinin araştırılmasında ve analizinde doğru yöntem ve tekniklerin yanında tarihi arka planın ve bu ilişkii etkileyen bugünkü faktörlerin birlikte değerlendirilmesinin oldukça önemli olduğunu belirterek sunumuna başladı.

Dr. Beylur, din-devlet ilişkilerinin, bugünkü anlamda olmasa dahi, siyasal olarak örgütlenmiş en eski toplumların/milletlerin tarihine kadar uzandığını, coğrafyanın yanında bir kısım iç ve dış faktörlerden etkilendiğini, özellikle Kazakistan'ın da içinde bulunduğu coğrafyada din-devlet-toplum ilişkilerinde çok farklı tecrübelerini yaşadığını ve bu nedenle söz konusu ilişkilerin çok sayıda faktörden etkilendiğini ifade etti.

Konuşmasının devamında Dr. Beylur, bağımsızlık sonrası dönemde Kazakistan'da din-devlet ilişkilerinin; İslam öncesi ve sonrası dönem, Çarlık ve Sovyetler dönemlerine ait tarihi miras, bu mirastan bir ölçüde etkilenen eğitim sistemi, liderin tutum ve söylemleri, dini ve etnik yapıdaki çeşitlilik gibi iç faktörlerin yanında Kazakistan dış siyasetinde önemli bir yere sahip olan Rusya, Çin ve bazı Batı ül-

дейінгі және исламнан кейінгі дәуірдегі, патшалық және кеңестік кезеңдегі тарихи мұра, осы мұра ықпал еткен білім беру жүйесі, көшбасшының көзқарасы мен пікірлері, діни және этникалық құрылымының әртүрлілігі сияқты ішкі факторлармен қатар, Қазақстанның сыртқы саясатында маңызды орынға ие Ресей, Қытай және кейбір Батыс елдері, аймақтық және жаһандық ұйымдар, ынтымақтастықтар мен бастамалар, Түркия, Мысыр және Парсы шығанағы елдерінен шыққан исламдық қозғалыстар, Батыс және Азия елдерінен келген миссионерлік қызмет пен диаспораның қайта оралуы (оралмандар) сияқты сыртқы факторлар әсер еткенін атап өтті.

Тарихи зерттеулерден кейін далалық зерттеулерінің нәтижелерімен бөліскен доктор Бейлур кеңестік атеистік тарихқа қарамастан, қазіргі Қазақстан қоғамында (мұсылман университет жастары арасында) тәуелсіздік алғаннан кейін діншілдік үрдісі көрініс тауып келе жатқанын, ал институционалды деңгейде, әсіресе оқу орындарында зайырлылық үрдісі айқын байқалатынын сөз етті.

keleri, bölgesel ve küresel örgütler, işbirlikleri ve girişimler, Türkiye, Mısır ve Körfez ülkeleri kökenli İslami akımlar ile genelde Batı ve Asya kökenli misyonerlik faaliyetleri ve diasporanın geri dönüşü (Oralmanlar) gibi dış faktörlerden etkilendiğini vurgulamıştır.

Tarihi arka plan ışığında yaptığı değerlendirmeler sonrasında, yaptığı saha araştırmasının bulgularını paylaşan Dr. Beylur, ateist-seküler Sovyetler geçmişine rağmen günümüz Kazakistan toplumunda (müslüman üniversite gençleri arasında) bağımsızlık sonrasında bireysel düzeyde görülen dindarlaşma trendinin devam ettiğini, buna mukabil kurumsal düzeyde özellikle de eğitim kurumunda bariz bir sekülerleşme yaşandığını belirtti.

Seminer, katılımcıların görüş alışverişinde bulunmaları ve sertifika takdimi ile sona erdi.

Семинар соңында қатысушылар пікір алмасып, институт директоры баяндамашыға сертификат табыстады.

14 KASIM 2019 TARİHİNDE ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ'NDEN PROF. DR. FIRAT PURTAŞ "TÜRK KENEŞİ'NİN 10. YILINDA TÜRK DÜNYASI" BAŞLIKLı KONFERANS VERDİ.

2019 ЖЫЛЫ 14 ҚАРАШАДА АНКАРА ҚАЖЫ БАЙРАМ ВЕЛИ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ПРОФЕССОРЫ, ДОКТОР ФЫРАТ ПУРТАШ «ТҮРКІ КЕҢЕСІНІҢ 10 ЖЫЛДЫҒЫНДА ТҮРКІ ӘЛЕМІ» АТТЫ СЕМИНАР-КОНФЕРЕНЦИЯ ӨТКІЗДІ.

Konferans, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün toplantı salonunda, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız'ın başkanlığında, Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı ve diğer misafirler katılımlarıyla gerçekleştirildi. Konferans, Avrasya Araştırma Enstitüsü Mü-

Konferans, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün toplantı salonunda, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız'ın başkanlığında, Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı ve diğer misafirler katılımlarıyla gerçekleştirildi. Konferans, Avrasya Araştırma Enstitüsü Mü-

Конференция Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының мәжіліс залында өтті. Ахмет Ясауи университетінің Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз басшылық еткен іс-шараға Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы және басқа да қонақтар қатысты. Конференция Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзімен басталып, профессор, доктор Фырат Пурташтың баяндамасымен жалғасты. Профессор, доктор Фырат Пурташ өз сөзін Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмерге және іс-шараны ұйымдастырған барлық институт қызметкерлеріне алғыс айтудан бастады.

Профессор, доктор Фырат Пурташ баяндамасының «Түркітілдес мемлекеттер ынтымақтастығы кеңесінің «Түркі келешегі-2040» бағдарламасы және Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев» атты тақырып төңірегінде өрбитінін айтты. 2019 жылы 4 қарашада Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың Түркістанға жү-

dürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in takdim konuşması ile başladı ve Prof. Dr. Fırat Purtaş'ın konuşması ile devam etti. Prof. Dr. Fırat Purtaş, konuşmasına, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün Müdürü Sayın Doç. Dr. Vakur Sümer başta olmak üzere, etkinliği düzenleyen tüm Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün personeline teşekkürlerini sunarak başladı.

Prof. Dr. Fırat Purtaş, sunumunun, "2040 Türk Devletlerinin İşbirliği Konseyi Vizyonu ve Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev" konusu odaklı olduğunu belirtti. 4 Kasım 2019 tarihinde Sayın Elbaşı Nursultan Nazarbayev'in, Türkistan ziyaretindeki konuşmasında "Türkistan: Türk Dünyasının Beşiği" ifadesini kullandığını dile getiren Prof. Dr. Fırat Purtaş, Türk medeniyetinin Türkistan'dan başladığını altını çizdi. Bu bağlamda Türkistan şehrinin Güney Kazakistan bölgesinin merkezi olarak seçilmesinin, tüm Türk Dünyası adına çok önemli ve tarihi bir karar olduğunu altını çizdi.

мыс сапарымен барғанда «Түркістан – түркі әлемінің бесігі» деп тұжырым жасағанын атап өткен профессор, доктор Фырат Пурташ түркі өркениетінің Түркістаннан бастау алатынын тілге тиек етті. Бұл тұрғыда ол Түркістан қаласының Оңтүстік Қазақстан облысының орталығы болып жариялануын бүкіл түркі әлемі үшін аса маңызды тарихи шешім екенін баса айтты.

Конференция жалғасында профессор, доктор Фырат Пурташ 2019 жылдың 12 қазанында Қазақстан астанасы Нұр-Сұлтан қаласында өткен «Астана клубының» отырысында Нұрсұлтан Назарбаевтың Түркі кеңесінің болашағын қалыптастыратын бастамасы туралы ақпарат берді. Профессор, доктор Пурташ Қазақстанның бүкіл түркі әлемі мен әлем бейбітшілігіне қосқан үлесінің маңызды екенін түсіндірді. Сөздерін жалғастыра отырып, профессор, доктор Фырат Пурташ «Түркі келешегі-2040» бағдарламасының мақсаттарына жеке-жеке тоқталып өтті және бұл бағдарламадағы ең маңызды мақсаттың түркі мемлекеттері арасында

Konferansın devamında Prof. Dr. Fırat Purtaş, 12 Ekim 2019 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan'da "Astana" kulübünün toplantısında Sayın Elbaşı Nursultan Nazarbayev'in Türk Konseyi'nin geleceğini şekillendirmesi beklenen inisiyatifi hakkında bilgiler sundu. Prof. Dr. Purtaş, Kazakistan'ın, tüm Türk Dünyası'na ve dünya barışına yapmış olduğu katkılarının önemli olduğunu anlattı. Sözlerinin devamında 2040 Vizyonu'nun hedeflerine ayrıntılı olarak değinen Prof. Dr. Fırat Purtaş, bu vizyonda yer alan hedefler arasında en önemlisinin Türk Devletleri arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi konusu olduğunu vurguladı. Prof. Dr. Purtaş, konuşmasını, Türk Dünyası'na ve Türk Birliği'nin oluşacağına olan inancını vurgulayarak tamamladı.

Konferans sonunda soru-cevap kısmına geçilerek katılımcılar konu üzerinde görüş alış verişinde bulunuldu. Bu kısımda, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız ve Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı birer genel değerlendirme konuşması yaptılar. Konferans programı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Mu-

Кеден одағын қалыптастыру екенін атап көрсетті. Профессор, доктор Пурташ түркі әлеміне және Түркі одағының құрылуына деген үлкен сенімін білдіріп, өз сөзін аяқтады.

Конференция соңында қатысушылар сұрақ-жауап бөліміне өтіп, аталған тақырып бойынша пікір алмасты. Бұл бөлімде Ахмет Ясауи университеті Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз бен Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы айтылған пікірлерді жалпылап, қорытындылады. Конференция бағдарламасы соңында Ахмет Ясауи университеті Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз бен Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы шақырылған баяндамашы, профессор, доктор Фырат Пурташқа алғыс хат пен арнайы сыйлық табыстады.

sa Yıldız ve Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akıncı'nın, davetli konuşmacı Prof. Dr. Fırat Purtaş'a teşekkür belgesi ve hediye takdim etmeleri ile sona erdi.

20 KASIM 2019 TARİHİNDE MARMARA ÜNİVERSİTESİ'NDEN PROF. DR. İCLAL ATTILA "FİNANSTA GÜNCEL KONULAR" BAŞLIKLİ BİR SEMİNER VERDİ.

20 ҚАРАША 2019 ЖЫЛЫ МАРМАРА УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ПРОФЕССОРЫ ИЖЛАЛ АТТИЛА «ҚАРЖЫ БОЙЫНША ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР» АТТЫ СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Prof. Dr. İclal Attila seminerine kendini tanıtarak başladı. Çalıştığı alanın finans olduğunu belirterek, uzun yıllardır Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştığını dile getirdi.

Профессор, доктор Ижлал Аттила семинарды өзін таныстырудан бастады. Зерттеу саласы қаржы екенін атап өтіп, көптеген жылдар бойы Мармара университеті Саясаттану және мемлекеттік басқару бөлімінде оқытушылық қызмет атқаратынын айтты.

Профессор, доктор Ижлал Аттила семинарында қаржы саласындағы қаржы инженериясы, «fintech» және крипто валюталар сияқты негізгі және өзекті тақырыптың негізгі тұстарына тоқталды. Ол қаржы нарығында тәуекел және кірістердің тікелей пропорционалды екенін және осы тұрғыда тәуекел неғұрлым көбірек алынса, соғұрлым көбірек үміт пайда болатынын атап өтті. «Fintech» терминін, қаржы қызметтерін оңай, жақсы сапада және жылдам көрсету мақсатында құрылған қаржы және технологияны ұштастырып бірлестірген компаниялар ретінде түсіндірген профессор Аттила технологияның дамуы, интернеттің кеңінен қолданысқа енуімен бірге қаржы саласының

Prof. Dr. İclal Atilla, seminerinde, finans sektöründeki üç temel ve güncel konuyu ana hatlarıyla açıkladı. Bunları; finans mühendisliği, “fintech” ve kripto paralar olarak ifade etti. Finansal piyasalarda risk ve getirinin doğru orantılı olduğunu, ve bu bağlamda ne kadar risk alınıyor ise o kadar beklenti oluşacağına işaret etti. Fintech kavramını - finansal hizmetlerin kolay, iyi ve hızlı verilmesi amacıyla oluşturulmuş finans ve teknolojiyi bir araya getiren şirketler olarak tanımlayan Prof. Atilla, teknolojinin gelişmesi, internetin yoğun bir şekilde hayata girmesiyle birlikte finans alanının diğer bilim dallarıyla etkileşiminin arttığını belirtti.

Seminerin devamında Prof. Dr. İclal Atilla “geleceği fiyatlamak” ifadesini açıklayarak, geleceği kim doğru fiyatlar ise, onun süreci yöneteceğini vurguladı. Sözlerinin devamında, iktisadın temel kurallarını hatırlatan Prof. Dr. İclal Atilla, dünya borsaları hakkında bahsetti. Finans sektöründe çalışan uluslararası firmalara da değinen Atilla, Türkiye’den örnekler vererek borsalarını ve genel olarak dünyada finans sektörünün geleceğine yönelik düşünceler-

ғылымның басқа да салаларымен байланысқанын айтты.

Профессор Аттила семинарының жалғасында, «келешекті бағалау» ұғымына түсініктеме беріп, келешекті кім бұрыс бағаласа соның үдерісті басқаратынын баса айтты. Өз сөзінде экономиканың негізгі қағидаларын еске түсірген профессор, доктор Ижлал Аттила әлемдегі биржалар туралы да мәліметтер берді. Қаржы секторында қызмет көрсететін халықаралық фирмалар жайын қозғап, Түркиядан мысалдар келтіре отырып биржалардың және жалпы әлемдегі қаржы секторының болашағына қатысты өз ойларымен бөлісті. Халықаралық банк ісі бойынша соңғы өзгерістерге тоқталған профессор, доктор Ижлал Аттила Қазақстан және Түркиядың банк жүйелерін салыстырмалы түрде баяндады.

Семинардың соңғы бөлімінде профессор, доктор Ижлал Аттила 2017 жылдан бастап кеңінен тарай бастаған крипто валюталардың күн

rini paylaştı. Uluslararası bankacılık sektöründeki son gelişmelere değinen Prof. Dr. İclal Attila, Kazakistan ve Türkiye bankacılık sistemlerini de karşılaştırarak anlattı.

Seminerinin son bölümünde Prof. Dr. İclal Attila, 2017 yılından itibaren popüler olmaya başlayan kripto paraların her geçen gün sayısının ve popülerliğinin arttığını ifade etti. Kripto paraların ortaya çıkışının nedenlerini anlatan sunucu, yakın gelecekte kâğıt paraların yerine kripto paraların geçeceğine yönelik görüşlerin bulunduğu belirtti.

Seminerin sonunda, konu üzerinde fikir alışverişinde bulunuldu ve Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, sunduğu değerli bilgiler için Prof. Dr. İclal Attila'ya teşekkür ederek Enstitü adına bir teşekkür belgesi takdim etti.

сайын саны мен танымалдылығы артып келе жатқанына тоқталды. Кripto валюталардың пайда болу себептерін айтып өткен баяндамашы, жақын келешекте қағаз ақшалардың орнына крипто валюталардың қолданысқа енетініне қатысты пікірлерін айтты.

Семинар соңында тақырыпқа қатысты пікірталастар жүргізілді және Еуразия Ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер бөліскен құнды мәліметтері үшін профессор, доктор Ижлал Аттилаға өз алғысын білдіріп, институт атынан алғыс хат тапсырды.

21 KASIM 2019 TARİHİNDE TÜRK DİL KURUMU BAŞKANI PROF. DR. GÜRER GÜLSEVİN, AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ.

2019 ЖЫЛДЫҢ 21 ҚАРАШАСЫНДА ТҮРІК ТІЛІ ҚОҒАМЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ ПРОФЕССОР, ДОКТОР ГҮРЕР ГҮЛСЕВИН АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА БОЛДЫ.

Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Gürer Gülsevin Almatı ziyareti kapsamında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi De-

Түрік тілі қоғамының төрағасы профессор, доктор Гүрер Гүлсевин Алматыға сапары аясында Кыршехир Ахи Евран университеті Жаратылыстану ғылымдары және әдебиет факультетінің деканы профессор, доктор Надир Ильханмен бірге Еуразия ғылыми-зерттеу институтында болды. Кездесу барысында институт директоры доцент, доктор Вакур Сүмер институтымыздың мақсаты мен міндетіне сәйкес ғылыми зерттеулер жүргізетінін тілге тиек етіп, институттың Еуразия аймағында, әсіресе, түркі әлемінде болып жатқан өзекті оқиғалар туралы ағылшын, түрік, қазақ және орыс тілдерінде еңбектер жазу арқылы ғылымға өз үлесін қосып жатқанын атап өтті.

Профессор, доктор Гүрер Гүлсевин аймақта орын алып жатқан өзгерістерді, әсіресе Түркия мен Қазақстан қарым-қатынастарын зерттейтін осындай институттың атажұртта құрылып, ғылыми зерттеулермен айналысуы үлкен маңызға ие екенін атап өтті және

kanı Prof. Dr. Nadir İlhan ile birlikte Avrasya Araştırma Enstitüsü'nü ziyaret ettiler. Ziyaret sırasında Enstitü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer Enstitü'nün misyonu ve vizyonu doğrultusunda akademik faaliyetlerini yürüttüğünü dile getirdi. Enstitü'nün, Türk dünyası başta olmak üzere Avrasya coğrafyasında gerçekleşen güncel olaylar üzerine İngilizce, Türkçe, Kazakça ve Rusça yazılan yayınlar ile literatüre katkı sağladığını belirtti.

Prof. Dr. Gürer Gülsevin ise ata yurdu olan bu topraklarda başta Türkiye ve Kazakistan ilişkileri olmak üzere bu bölgedeki gelişmeleri takip eden bir Enstitü'nün kurularak akademik faaliyetler yürütmesinin önemine dikkat çekerek, emeği geçen herkese teşekkürlerini ilettili. Türkiye ile Kazakistan'ın arasındaki ilişkilerin çok boyutlu ve stratejik düzeyde olduğunun altını çizen Prof. Dr. Gürer Gülsevin, iki ülke arasındaki bölgesel ve uluslararası işbirliklerinin önümüzdeki yıllarda gelişmeye de-

üles қосқан барша қызметкерлерге алғыс айтты. Қазақстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынастар көпжақты форматта және стратегиялық деңгейде екенін атап өткен профессор, доктор Гүрер Гүлсевин екі ел арасындағы аймақтық және халықаралық ынтымақтастық алдағы жылдары да дами беретініне сенім білдірді. Түрік тілі қоғамының төрағасы институт кітапханасын да аралап шығып, онда сақтаулы тұрған кітаптар туралы ақпарат алды. Сапардан кейін доцент, доктор Вакур Сүмер профессор, доктор Гүрер Гүлсевинге Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ғылыми басылымдарын сыйға тартты.

vam edeceğine inandığını ifade etti. Türk Dil Kurumu Başkanı, Enstitü kütüphanesinde de incelemelerde bulunarak buradaki eserlerle ilgili bilgi aldı. Ziyaret sonrasında Doç. Dr. Vakur Sümer, Prof. Dr. Gürer Gülsevin'e Avrasya Araştırma Enstitüsü yayınlarından hediye etti.

**28 KASIM 2019 TARİHİNDE
AVRASYA ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ'NÜN UZMAN
ARAŞTIRMACILARINDAN DR.
ZHANDOS RANOV "KAZAKİSTAN
CUMHURİYETİ'NDE SİGORTACILIĞIN
GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN
SORUNLAR" KONULU SEMİNER
VERDİ.**

2019 ЖЫЛЫ 28 ҚАРАШАДА ЕУРАЗИЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ
АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ
ЖАНДОС РАНОВ «ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНДА САҚТАНДЫРУ
САЛАСЫНЫҢ ДАМУЫНА
БАЙЛАНЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР» АТТЫ
СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Доктор Жандос Ранов семинарында алдымен сақтандыру және қатер ұғымдары туралы жалпы түсінік беріп өтті. Көптеген дамыған елдерде сақтандыру секторы экономиканың маңызды стратегиялық секторларының бірі екенін айта келе, Ранов сақтандыру компанияларының қаржылық күші бұл компанияларды күшті қаржылық несие институттарына айналдырғанын айтты. Доктор Жандос Ранов әрбір елде сақтандыру нарығы сақтандыру компанияларының полистерін сатудан түскен қаражаттан нақты сақтандыру сыйлықақыларының көлемі негізінде есептелетінін түсіндіріп, осы мәселеге қатысты халықаралық тәжірибемен бөлісті.

Сондай-ақ, доктор Жандос Ранов Қазақстандағы сақтандыру нарығының қалыптасу және даму тарихына тоқталды. Қазақстанның сақтандыру нарығы құрылу барысында кенеттен құлдырауды бастан кешіргенін атап өткен доктор Жандос Ранов мұның маңызды себептерін түсіндірді. Бұл сала,

Dr. Zhandos Ranov, seminerinde ilk olarak ana hatlarıyla sigorta ve risk kavramlarını açıkladı. Çoğu gelişmiş ülkede sigorta sektörünün, ekonominin önemli stratejik sektörlerinden birisi olduğunu belirten Ranov, sigorta şirketlerinin finansal gücünün bu şirketleri güçlü birer finansal kredi kuruluşuna dönüştürdüğünü ifade etti. Her ülkede, sigorta piyasası, sigorta şirketlerinin poliçelerini satışından aldığı fonlardan gerçek sigorta primlerinin hacmine göre hesaplandığını açıklayan Dr. Zhandos Ranov, bu konuda uluslararası tecrübelerden bahsetti.

Dr. Zhandos Ranov, Kazakistan'da sigorta piyasasının oluşumunun ve gelişmesinin tarihini ortaya koydu. Kazakistan sigorta piyasasının kuruluş sürecinde ani bir çöküş yaşadığını belirten Dr. Zhandos Ranov, bunun önemli nedenlerini anlattı. Bu sektörün genellikle sosyal olarak önemsiz olduğu kabul edildiğinden, devletin de Kazakistan'daki sigorta endüstrisi-

әдетте, әлеуметтік тұрғыдан аса маңызды емес деп саналғандықтан, мемлекет те Қазақстандағы сақтандыру саласына жеткілікті көңіл бөлмейтінін мәлімдеді. Нәтижесінде ол сақтандыру нарығы көптеген жылдар бойы тұралап келе жатқанын атап өтті.

Баяндамасын жалғастыра отырып, доктор Жандос Ранов Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің статистикалық мәліметтерімен және Қазақстанның жетекші сақтандыру компаниялары туралы толық ақпаратпен бөлісті. 2025 жылға дейін сақтандыру саласын дамытудың жол картасы әзірленгенін атап өтіп, бұл жол картасы саланың тез және сапалы дамуына ықпал ететінін және тұтынушылардың сақтандыруға деген қызығушылығын арттыра түсетінін баса айтты.

Семинар соңында қатысушылар сұрақтар қойып, тақырып бойынша пікір алмасты.

ne yeterince dikkat etmediğini belirtti. Bunun sonucu olarak, sigorta piyasasının uzun yıllardır durgun halde olduğunu altını çizdi.

Sunumunun devamında, Kazakistan Merkez Bankası'nın istatistikî verilerine değinen Dr. Zhandos Ranov, Kazakistan'ın önde gelen sigorta şirketleri hakkında ayrıntılı bilgi verdi.

2025 yılına kadar sigorta sektörünün gelişimi için bir yol haritası geliştirildiğini dile getirecek, bu yol haritası, endüstrinin hızlı ve kaliteli gelişmesini kolaylaştıracağını ve tüketicilerin sigortacılığa ilgisinin artacağını vurguladı.

Seminerin sonunda katılımcılar sorular sorarak konu üzerinde görüş alışverişinde bulundular.

16 АРАЛИК 2019 ТАРІНІНДЕ YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ MOSKOVA, AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ, GAZİ ÜNİVERSİTESİ, RUSYA BİLİMLER AKADEMİSİ ŞARKİYAT ENSTİTÜSÜ VE ÇAĞDAŞ TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI MERKEZİ TARAFINDAN ORGANİZE EDİLEN “RUS-TÜRK İLİŞKİLERİNDE ORTAK NOKTALAR: TARİHİ-KÜLTÜREL BAĞLAMDA TÜRKİYE VE RUSYA II” BAŞLIKLII ULUSLARARASI KONFERANS DÜZENLENDİ.

2019 ЖЫЛДЫҢ 16 ЖЕЛТОҚСАНЫНДА МӘСКЕУ ҚАЛАСЫНДАҒЫ ЮНУС ЭМРЕ ИНСТИТУТЫ, АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІ, ГАЗИ УНИВЕРСИТЕТІ, РЕСЕЙ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ШЫҒЫСТАНУ ИНСТИТУТЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТҮРКІЯНЫ ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ ТАРАПЫНАН ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН «РЕСЕЙ-ТҮРКІЯ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ ОРТАҚ МҮДДЕЛЕР: ТАРИХИ-МӘДЕНИ ТҰРҒЫДАН ТҮРКІЯ ЖӘНЕ РЕСЕЙ» АТТЫ ІІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ ОТТИ.

Конференцияға Түркия Республикасының Ресейдегі Өкілетті және төтенше елшісі Мехмет Самсар, Ахмет Ясауи университеті Өкілетті кеңес төрағасы профессор, доктор Мұса Йылдыз, Гази университеті ректоры профессор, доктор Ибраһим Услан, Түркияның мемлекеттік мұрағаттар басқармасының бас директоры, профессор, доктор Угур Үнал, Ахмет Ясауи университетінің ректор өкілі профессор, доктор Женгиз Томар, Ахмет Ясауи университеті Өкілетті кеңес мүшесі профессор, доктор Мухиттин Шимшек және екі елдің көптеген мамандары қатысты.

Ашылу рәсімінен кейін конференция әр түрлі тақырыптағы сессиялармен жалғасты. Конференцияда тиісінше «Ресейде түрік тілін үйрену», «Ресейде Түркияның және Түркияда Ресейдің таныстырылуы», «Ресей мен Түркияның экономикалық қатынастары», «Ресей мен Түркияның мәдени-тарихи қатынастары» атты сессиялар өткізілді. Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер конференцияның «Ресей мен Түркияның экономикалық қатынастары» сессиясында «Ресей және Түркия ынтымақтастығындағы жаңа мүмкіндіктер: жаңартылатын энергия» атты тақырыпта баяндама жасады. Конференция қорытынды жалпы отырыспен аяқталды.

Konferansa, Türkiye Cumhuriyeti Rusya Büyükelçisi Sayın Mehmet Samsar, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Sayın Prof. Dr. Musa Yıldız, Gazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İbrahim Uslan, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanı Sayın Prof. Dr. Uğur Ünal, Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Cengiz Tomar, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Üyesi Prof. Dr. Muhtittin Şimşek ve iki ülkeden çok sayıda uzman katılım sağladı.

Konferans, açılış konuşmalarını takiben çeşitli

konu başlıklarında düzenlenen oturumlarla devam etti. Konferansta sırasıyla, "Rusya'da Türkçe Öğrenimi", "Rusya'da Türkiye'nin ve Türkiye'de Rusya'nın Tanıtımı", "Rusya ile Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri", "Rusya ile Türkiye'nin Kültürel-Tarihi İlişkileri" başlıklı oturumlar düzenlendi. Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer de konferansın "Rusya ile Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri" başlıklı oturumunda, "Rus-Türk İşbirliğinde Yeni İmkânlar: Yenilenebilir Enerji" başlığında bir bildiri sundu. Konferans genel değerlendirme oturumuyla sona erdi.

**20 АРАЛИК 2019 ТАРІНІНДЕ АХМЕТ
YESEVI ÜNİVERSİTESİ AVRASYA
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE,
HANYANG ÜNİVERSİTESİ ASYA
PASİFİK ARAŞTIRMA MERKEZİ
VE CAMBRIDGE ORTA ASYA
FORUMU'NUN İŞBİRLİĞİ İLE
"AVRASYA'NIN KALKINMASINDA
KURUMLAR VE BİLİM" BAŞLIKLİ BİR
ÇALIŞTAY DÜZENLENMİŞTİR.**

2019 ЖЫЛҒЫ 20 ЖЕЛТОҚСАНДА
АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНДА ХАНЬЯН
УНИВЕРСИТЕТІ АЗИЯ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ
ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ МЕН КЕМБРИДЖ
ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ФОРУМЫНЫҢ
ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫМЕН
«ЕУРАЗИЯНЫҢ ДАМУЫНДА
ИНСТИТУТТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ» АТТЫ
СЕМИНАР-ПРАКТИКУМ ӨТТІ.

Семинар-практикумның ашылуында сөз сөйлеген Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер институттың тарихы, мақсаты және ғылыми зерттеулері туралы ақпарат беріп, іс-шараға қатысқан қонақтарға алғыс білдірді және іс-шараның нәтижелі болуын тіледі.

Семинар-практикум барысында Ханьян университетінің жоба менеджері доктор Борам Шин семинар-практикумның мақсаттары мен үміттері туралы толық ақпарат берді. Кембридж Орталық Азия форумынан доктор Сидхарт Саксена Еуразияда ғылымның дамуындағы ғылыми дипломатияның рөлі бойынша жүргізілген зерттеулермен қатар, өздерінің тәжірибелері туралы баяндады.

Семинар-практикумда сондай-ақ, Орталық Азия мен Еуразияда ғылым, посткеңестік Еуразиядағы ғылыми институттардың ресурстық қолдауы, Азия халықтары үшін демократиялық ғылым және Оңтүстік Кореядағы дипломатия тарихы туралы баяндамалар жасалды.

Семинар-практикум соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер түрлі тақырыпта жасалған баяндамалардың ғылымға маңызды үлес қосатынын айтып, қатысушыларға алғысын білдірді және оларға институттың кейбір басылымдарын сыйға тартты.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer çalıştayın açılış konuşmasında Enstitü'nün tarihi, amacı ve bilimsel çalışmaları hakkında bilgiler sunarak, çalıştaya katılan misafirlere teşekkür ederek verimli bir etkinlik olmasını dilemiştir.

Çalıştayın devamında Hanyang Üniversitesi'nden proje yöneticisi Dr. Boram Shin çalıştayın hedefleri ve beklentileri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Cambridge Orta Asya Forumu'ndan Dr. Siddhart Saxena ise Avrasya'da bilimin gelişiminde bilimsel diplomasinin rolü üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra kendile-

→

rinin de deneyimlerinden bahsetmiştir.

Çalıştayda ayrıca, Orta Asya ve Avrasya'da bilim, Sovyet sonrası Avrasya'daki bilim kurumlarının kaynak destekleri, Asya halkları için demokratik bilim ve Güney Kore'de diploması biliminin tarihi konularında bildiriler sunulmuştur.

Çalıştayın sonunda Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer sunulan çeşitli konulardaki bildirilerin literatüre önemli katkılar sağlayacağını belirterek katılımcılara teşekkür ederek enstitünün bazı yayınlarını hediye etmiştir.

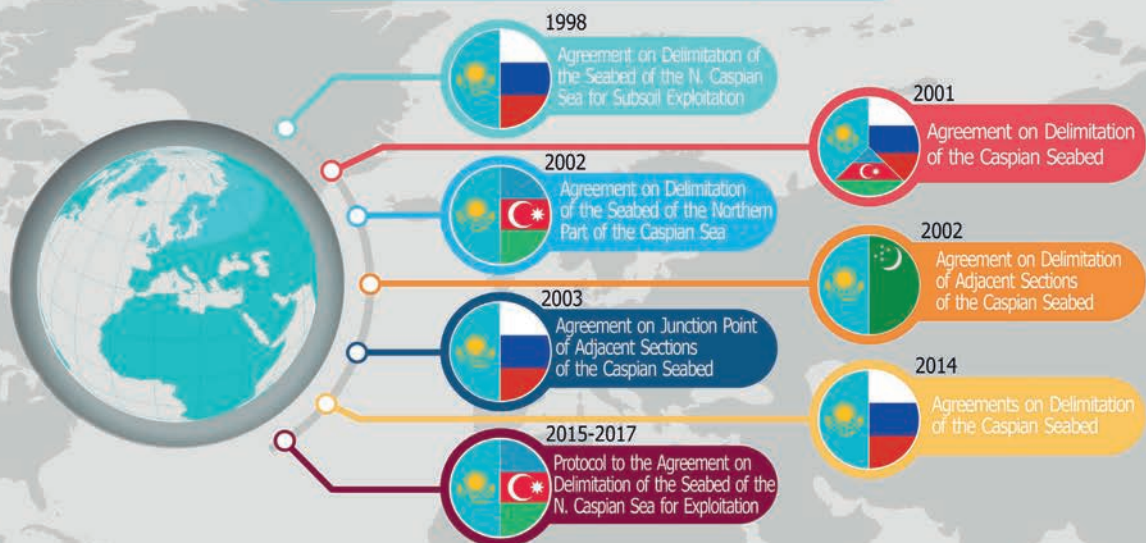

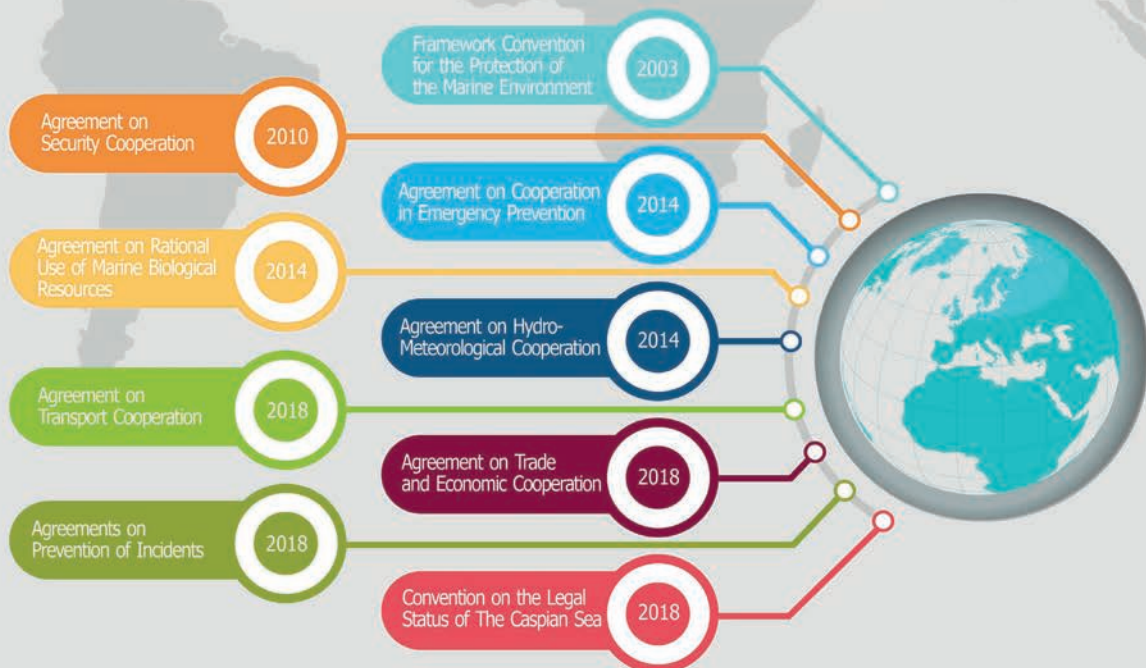
ERI Infographic No.23

Каспий теңізіндегі қызметті реттейтін халықаралық келісімдер Hazar Denizi'ndeki Faaliyetleri Düzenleyen Uluslararası Anlaşmalar International Agreements Regulating Activities Around Caspian Sea

International Agreements List on Caspian Sea

Agreements on Caspian Sea among Coastal States

Source: The Information is Gathered from Different Sources Related to the Topic.

How to cite: Eurasian Research Institute, (2019). International Agreements Regulating Activities around Caspian Sea. ERI Infographics No. 23

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Aralık 2019 Sayı: 46
Желтоқсан 2019 жыл №46